

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2015

Bc. Jiřina Rysová

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

Rizikové chování dětí v závislosti na způsobu trávení volného času

Diplomová práce

Autor: Bc. Jiřina Rysová
Studijní program: N 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: Mgr. Iva Junová, Ph.D.

Hradec Králové

2015

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ
Pedagogická fakulta
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jiřina Rysová**
Osobní číslo: **P13132**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Název tématu: **Rizikové chování dětí v závislosti na způsobu trávení volného času**
Zadávací katedra: **Katedra sociální pedagogiky**

Zásady pro vypracování:

Práce se zabývá rizikovým chováním dětí s důrazem na specifika vnějšího prostředí a jeho vlivu na vývoj dítěte. Teoretická část analyzuje vybrané typy rizikového chování, jejich možné příčiny a také jejich prevenci. Práce se dále podrobně věnuje volnému času jako jednomu z možných sociálních faktorů, který může mít vliv na vznik rizikového chování u dětí, charakterizuje jednotlivé volnočasové aktivity, volnočasové instituce včetně nízkoprahových zařízení. Empirická část práce zkoumá souvislost mezi rizikovým chováním dětí a způsobem trávení volného času. Výzkumná metoda: polostrukturovaný rozhovor, případová studie.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Seznam odborné literatury:

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Iva Junová, Ph.D.**
Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání diplomové práce: **7. ledna 2014**
Termín odevzdání diplomové práce: **6. března 2015**

doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.
děkan

L.S.

Mgr. Iva Junová, Ph.D.
vedoucí katedry

dne

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Poděbradech dne 5. 3. 2015

Poděkování

Děkuji Mgr. Ivě Junové, Ph.D. za odborné vedení práce, poskytování rad a vzácný čas, který mi při konzultacích věnovala.

Anotace

RYSOVÁ, Jiřina. *Rizikové chování dětí v závislosti na způsobu trávení volného času*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 101 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá rizikovým chováním dětí s důrazem na specifika vnějšího prostředí a jeho vlivu na vývoj dítěte. Teoretická část analyzuje vybrané typy rizikového chování, jejich možné příčiny a taktéž jejich prevenci. Práce se dále podrobně věnuje problematice volného času a jeho funkcím a formám, neopomíjí důležitost motivace k zájmové činnosti a rozebírá vybrané volnočasové aktivity. Poslední kapitola v teoretické části diplomové práce zaměřuje svoji pozornost na výchovu ve volném čase, její funkce a cíle a předkládá přehled institucí pro výchovu mimo vyučování.

Praktická část práce navazuje na teoretické poznatky a zabývá se zkoumáním souvislosti mezi rizikovým chováním dětí a způsobem jejich trávení volného času. Popisuje hlavní cíl a výzkumné otázky, charakterizuje metody praktického šetření, respondenty a jejich výběr. Podrobně popisuje průběh sběru dat a výsledky praktického šetření.

Klíčová slova: rizikové chování, volný čas, primární prevence rizikového chování, výchova ve volném čase, instituce pro výchovu ve volném čase

Annotation

RYSOVÁ, Jiřina. *Risky behavior of children depending on the way of spending leisure time* Hradec Králové: University of Hradec Králové, Faculty of Education, 2015. 101 p. Diploma Dissertation

The dissertation hereto deals with risky behavior of children with the emphasis on the external environment specifics and its influence on the development of a child. The theoretical section analyses the chosen kinds of risky behavior, their possible causations and their prevention as well. The dissertation further attends to leisure time problematics, its functions and forms, it does not leave out importance of motivation in hobby and it analyses chosen leisure-time activities. The last chapter in the theoretical section of the dissertation focuses on the education in leisure time, its functions and aims and it submits the listing of institutions for education out of school.

The practical section relates to the theoretical findings and deals with the research of connection between risky behavior of children and the way they spend leisure time. It describes the main aim and research questions and characterizes the methods of practical investigation, respondents and their selection. It describes, in detail, the process of data collection and the results of the practical investigation.

Key words: risky behavior, leisure time, primary prevention of risky behavior, education in leisure time, institutions for education in leisure time

Rizikové chování dětí v závislosti na způsobu trávení volného času

Obsah:

Úvod

1 Rizikové chování dětí a sociální patologie.....	13
1.1 Záškoláctví.....	16
1.2 Vandalismus.....	16
1.3 Delikvence.....	17
1.4 Poruchy chování.....	18
1.5 Závislostní chování, užívání návykových látek.....	19
1.5.1 Závislost na sociálních sítích.....	20
1.5.2 Závislost na návykových látkách.....	21
1.6 Agresivita	22
2 Možné příčiny rizikového chování dětí.....	24
2.1 Týrání a zneužívání.....	25
2.1.1 Tělesné týrání.....	25
2.1.2 Psychické týrání.....	26
2.1.3 Sexuální zneužívání.....	27
2.2 Psychická deprivace	28
2.3 Šikana.....	29
2.4 Domácí násilí.....	29
2.5 Změna.....	30
2.6 Jak se chovají rodiče.....	31
2.7 Výchovné styly.....	31
2.8 Velikost rodiny a sourozenecká konstelace.....	32
3 Děti a jejich volný čas.....	33
3.1 Volný čas	33
3.1.1 Formy volného času.....	34
3.1.2 Funkce volného času.....	36
3.2 Volný čas a zdravý vývoj dítěte.....	37

3.3	Motivace k zájmové činnosti.....	38
3.4	Vybrané volnočasové aktivity.....	39
4	Pedagogika volného času v primární prevenci.....	40
4.1	Prevence rizikového chování	41
4.1.1	Systém primární prevence rizikového chování dětí v ČR.....	42
4.2	Výchova ve volném čase.....	44
4.2.1	Funkce výchovy ve volném čase.....	45
4.2.2	Cíle výchovy ve volném čase.....	46
4.3	Instituce pro výchovu ve volném čase.....	47
4.3.1	Nízkoprahová zařízení.....	48
5	Praktické šetření.....	49
5.1	Kvalitativní výzkum	50
5.2	Formulace hlavního cíle a výzkumných otázek.....	51
5.3	Metody praktického šetření.....	52
5.3.1	Případová studie.....	52
5.3.2	Polostrukturovaný rozhovor.....	53
5.4	Výběr respondentů.....	55
5.5	Charakteristika respondentů.....	55
5.6	Etická stránka výzkumu.....	56
5.7	Průběh praktického šetření.....	57
5.7.1	Respondent Diana.....	59
5.7.2	Respondent Kristýna	66
5.7.3	Respondent Sandra	71
5.7.4	Respondent Patrik.....	76
5.7.5	Respondent Vojta	80
5.7.6	Respondent Jirka.....	85
5.8	Vyhodnocení rozhovorů a případových studií.....	90
5.9	Shrnutí praktického šetření.....	96

Seznam použitých zdrojů

Seznam tématicky souvisejících zdrojů

Závěr

Úvod

Děti, jejich hodnoty, normy, chování k sobě vzájemně, ale zejména k dospělým je stále více diskutovaným tématem. Naše společnost je plna stresu, spěchu, nejistoty v zaměstnání, obav z toho, že finančně nezajistíme rodinu a závazky s chodem rodiny spojené. To vše vnímají naše děti, mladá generace, která stojí na prahu života a v procesu socializace se učí především od rodičů. Rodiče v rámci transgeneračního přenosu předávají dětem nejen zdravý životní styl, ale také kulturní zvyky, tradice, rodinnou soudržnost, emoční zázemí,.... Rodiče vychovávají svým vzorem, příkladem a ukazují tak dětem svůj životní styl, denní režim, systém povinností, způsob trávení volného času, atd.

Základ výchovy je v rodině. Výchova plní několik důležitých funkcí, jednou z nich je funkce socializační, která spočívá v začleňování jedince do společnosti. Je to přijetí norem, kultury, hodnot společnosti a také životní styl, kterým žije rodina jedince. To, jak tráví rodiče volný čas, jak přistupují k povinnostem, kolik času s dětmi tráví, jak je vedou k zájmovým aktivitám ve volném čase, se odráží v přístupu dětí k volnému času, k jejich vztahu ke sportu, umění, či přírodě. Pokud rodiče tyto skutečnosti podcení, může to být počátek vážných problémů. Děti nemají vhodně vyplněný volný čas, toulají se ulicemi, posedávají na lavičkách, nudí se. Důsledkem často bývá rizikové chování, na základě kterého se děti stávají klienty kurátora pro děti a mládež.

Téma diplomové práce „Rizikové chování dětí v závislosti na způsobu trávení volného času“ jsem si zvolila proto, že velmi úzce souvisí s mojí profesí kurátora pro děti a mládež. Na této pracovní pozici se denně setkáváme s pojmy delikvence, kriminalita, deviance a sociálně patologické jevy. V posledních letech velmi stoupá nejen protiprávní jednání dětí, ale přibývá u dětí i škodlivého užívání návykových látek a v některých případech se jedná již o závislost.

Pokud chceme zjistit, proč dítě výchovně selhává, musíme mít dostatek informací nejen o osobnosti dítěte, jeho případných poruchách či geneticky podmíněných obtížích. Důležité je vědět, v jaké rodině vyrůstá, jaké má kamarády, kolik času mu věnují rodiče, zda má nějaké mimoškolní aktivity, jak tráví volný čas apod. Je nesporné, že dítě na jeho cestě k dospívání ovlivňuje nejen to, co mu je dáno geneticky, ale také jeho vnější prostředí, jeho nejbližší.

Cílem mé diplomové práce je s oporou o analýzu odborné literatury popsat rizikové chování dětí a zjistit, zda souvisí toto rizikové chování s tím, jak tyto děti tráví volný čas.

Diplomová práce se v první kapitole teoretické části zabývá charakteristikou rizikového chování, rozbořem vybraných typů rizikového chování a jejich souvislostmi s dalšími pojmy. Druhá kapitola charakterizuje možné příčiny rizikového chování dětí. Kapitola třetí se věnuje volnému času, jeho funkcím a formám, motivaci ke správnému trávení volného času, a taktéž jednotlivým příkladům volnočasových aktivit. Čtvrtá a v teoretické části poslední kapitola zahrnuje výchovu ve volném čase, její funkce, cíle, volnočasové instituce a není zde opomenut ani systém primární prevence rizikového chování dětí a mládeže v ČR.

Praktická část navazuje na teoretické poznatky a zabývá se již konkrétním hlavním cílem: Zjistit, zda existuje souvislost mezi rizikovým chováním dětí a způsobem, jak tyto děti tráví volný čas. Jsem si vědoma rozsahu zvoleného tématu, proto jsem své praktické šetření zúžila na vliv rodiny, vliv rodičů na výběr volnočasových aktivit, na vedení dětí ke zdravému životnímu stylu. V jednotlivých podkapitolách praktické části je zformulován hlavní cíl a výzkumné otázky, následně je pozornost věnována zvolené výzkumné strategii a metodám. Taktéž není opomenuta etická stránka praktického šetření a charakteristika respondentů. Závěrečné podkapitoly popíší průběh praktického šetření a vlastní vyhodnocení.

Prostřednictvím kvalitativního výzkumu se diplomová práce snaží zjistit, zda existuje souvislost mezi způsobem trávení volného času a rizikovým chováním dětí. První výzkumná otázka hledá odpověď na to, jak vybraní respondenti tráví volný čas. Druhá výzkumná otázka odpovídá na dotaz, jakého rizikového chování se vybraní respondenti dopustili a proč. Třetí výzkumná otázka se zabývá zjištěním, zda je hlavním důvodem, proč vybraní respondenti nedochází do zájmových kroužků finanční situace rodiny.

Při praktickém šetření bude využita metoda případových studií a polostrukturovaného rozhovoru, neboť by právě tyto metody měly přinést optimální odpovědi na výzkumné otázky i hlavní cíl práce. V poslední kapitole budou interpretovány výsledky výzkumného bádání a bude odpovězeno na jednotlivé výzkumné otázky a následně na hlavní cíl.

Tématem rizikového chování dětí, jeho příčinami i důsledky se zabývá řada

odborníků, ale taktéž není opomíjeno ze strany ústředních státních orgánů. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ve své koncepci na období od 2007 do 2013 považovalo za jednu z hlavních priorit: *“Hledat a podporovat zvláště aktivity, které vedou k smysluplnému zapojení mladých lidí do volnočasových aktivit, a tím odvést jejich pozornost od „únikových“ forem chování.“*¹ Tato priorita je přenesena v podobě jednoho ze strategických cílů i do návazné Koncepce podpory mládeže na období od 2014 do 2020.

Tato práce by mohla být přínosem pro nové pracovníky, ať už kurátory pro děti a mládež, sociální pracovníky či jiné odborníky, kteří s dětmi začínají pracovat. Prostřednictvím podrobně zpracovaných případových studií, v kombinaci s rozhovory s dětmi, jejichž chování je opakovaně rizikové, může přinést zajímavé informace a odpovědi na to, proč je důležité motivovat dítě ke vhodnému trávení volného času, nešetřit v této oblasti na finančních prostředcích a předcházet tak vzniku rizikového chování.

¹ *Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013* [online]. MŠMT ČR [cit. 2015-02-01]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/koncepce-statni-politiky-pro-oblast-deti-a-mladeze-na-obdobi>

1 Rizikové chování dětí a sociální patologie

Co je to rizikové chování? Jak souvisí se sociální patologií?

Riziková mládež je mládež, která má **sklony k agresivnímu jednání**, má **problémy začlenit se do společnosti** a zároveň **odmítá společenská pravidla**. Pojmové spojení riziková mládež charakterizuje dospívající, kteří jsou náchylnější k nepřiměřenému jednání a u kterých **je riziko selhání vyšší**. Jako ekvivalent bychom mohli použít také termín ohrožená mládež. Za rizikovou mládež považujeme dospívající, u kterých je následkem spolupůsobení více faktorů zvýšená pravděpodobnost selhání v sociální a psychické oblasti.²

Oproti tomu Vágnerová³ hovoří o tom, že v období dospívání se mění i citové prožívání, dospívající bývají emočně labilnější. Citové reakce pubescentů se mnohdy jeví jako méně přiměřené situaci. Dospívající se stávají introvertnějšími. Mění se i jejich sebehodnocení, bývají zranitelnější a vztahovačtější. Emoční nevyrovnanost je primárně důsledkem hormonálních změn, sekundárně k ní mohou přispívat i změny v oblasti psychiky a v mezilidských vztazích.

Miovský, Zapletalová⁴ pod pojmem **rizikové chování** rozumí „*chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost.*“

S výše uvedenými pojmy **souvisí** také odborný název „**sociální patologie**“. Jak uvádí Fischer, Škoda⁵ je to souhrnné **označení nezdravých, abnormálních a obecně nežádoucích společenských jevů**. Je nezbytné tento pojem odlišovat od pojmu sociální deviace, která nemusí být vždy patologická.

„Pojem sociálně patologické jevy je pojmem sociologickým a postihuje fatální jevy ve společnosti (alkoholismus, krádeže, vraždy apod.), k nimž mimo jiné také musí směřovat opatření primární prevence. Ve školním prostředí pedagogové pracují s rizikovým chováním, které zahrnuje širší spektrum jevů a vůči němuž zaujímají účinná

² AMBRÓZOVÁ, Alena, LABÁTH, Vladimír, SMIK, Ján a ŠTÚROVÁ, Jana. Riziková mládež: *Možnosti potenciálních změn*. Praha: SLON, 2001. s. 9

³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008. s. 251

⁴ MIOVSKÝ, Michal a ZAPLETALOVÁ, Jana. *Primární prevence rizikového chování na rozcestí: specializace versus integrace*. Praha, 2006. s. 17

⁵ FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009. s. 16-18

primárně preventivní opatření s cílem minimalizace projevů i rizik takového chování a případně je diagnostikují a následně přijímají efektivní opatření. Jedná se o práci s jedincem, nikoliv s fenoménem.“⁶

Materiál MŠMT upozorňuje na skutečnost, že **sociálně patologické jevy u dětí a mládeže jsou multifaktorově podmíněny**. Působí zde vliv rodiny, subkultur, osobnosti dítěte a vliv společnosti. Část mládeže se dostává **na šikmou plochu** v důsledku **akčního vakua ve volném čase**. Tento vliv je ještě výraznější u dětí a mládeže, která není schopna uspokojit své prožitky vlastní aktivní činností.⁷

Rizikové chování se může za určitých okolností stát **sociálně patologickým**, proto je nutné pracovat i s tímto odbornými pojmem, neboť s popisovanou oblastí úzce souvisí. Výše uvedená fakta potvrzuje odborná stať Novotného a Okrajka⁸, kteří uvádějí: „**Rizikové chování, často také označované jako sociálně-patologické jevy mládeže, představuje nejen ohrožení zdravého vývoje jedince, ale také určitou nežádoucí proměnnou pro společnost jako takovou. Toto narušení je možné sledovat v řadě různých oblastí, např. z pohledu ekonomického, hodnotově-postojového, sociálního, trestně-právního atd.**“ Dále autoři varují před tím, že **dochází k nárůstu počtu případů rizikového chování dospívajících a také klesá věk, kdy se prvního skutku dopustili**. Autoři proto upozorňují na skutečnost, že je **nutné pochopit příčiny takového chování dospívajících**, protože jediné tak můžeme hledat cesty, **jak rizikové chování snižovat**.

Macek⁹ charakterizuje adolescenci jako citlivé období pro rozvoj **tzv. rizikového a problémového chování**. To může být dvojího druhu. Jednak se týká poškozování zdraví adolescenta (tělesného i duševního), ve druhém významu je spjata s ohrožením společnosti (negativním vlivem a újmou druhých lidí). Mezi problémové chování současných adolescentů se řadí: predelikventní chování a páčání trestné činnosti, agrese, násilí, šikana, užívání drog, sexuální rizikové chování, poruchy příjmu potravy, sebevražedné pokusy ale i rizikové sporty.

⁶Rizikové chování versus sociálně patologické jevy. [online]. MŠMT ČR [cit.2014-09-01]. Dostupné z: <http://www.prevence-info.cz/p-prevence/rizikove-chovani-versus-socialne-patologicke-jevy>

⁷ Volný čas a prevence u dětí a mládeže: A co má dítě dělat, když nemá co dělat? [online]. MŠMT ČR [cit. 2015-02-01] s. 11

⁸NOVOTNÝ, Jan Sebastian a OKRAJEK, Petr. Vliv vybraných charakteristik rodinného prostředí na rizikové chování 15ti letých adolescentů.[online] *Československá psychologie 2013* [cit. 2014-09-01] s.10

⁹ MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha: Portál, 2003. s. 77-78

Fischer, Škoda¹⁰ řadí mezi závažné sociálně patologické jevy: agresivitu a násilí, suicidální jednání, zneužívání psychoaktivních látek, závislost a škodlivé užívání nealkoholových látek, delikvenci, kriminalitu, atd.

Kraus, Poláčková¹¹ uvádějí, že: „*dalšími ohrožujícími faktory v prostředí jsou, stále více se šířící, sociálně patologické jevy. Zvláště znepokojující je, že se v čím dál větší míře týkají právě populace dětí a mládeže. Ohrožení je v tomto případě vlastně dvojího druhu. Jednak v tom smyslu, že mládež a děti se stávají objektem trestné činnosti, násilí, šikany, týrání, pohlavního zneužívání, vydírání, ale také např. působení sekt. Současně však ohrožení spočívá v tom, že sami příslušníci těchto kategorií se stávají deviantně jednajícími (dopouštějí se trestné činnosti, stávají se závislými, sami šikanují).*“

Novotný a Okrajek¹² ve shodě s výše uvedenými autory uvádějí, že **rizikové chování mládeže je široká paleta negativních projevů v životě dospívajících**. Dospěli k závěru, že je možné toto chování členit do tří základních skupin:

- První oblast představuje užívání návykových látek, resp. návykové chování. Konkrétně se sem řadí kouření, užívání alkoholu, zneužívání nelegálních a virtuálních drog a gamblerství.
- V druhé oblasti rizikového chování se nachází různé negativní projevy v psychosociální oblasti. Mezi konkrétní projevy je možné zařadit např.: poruchy chování, sebevražedné chování, agresivita, záškoláctví, rasismus, delikvence, vandalismus, kriminální chování, šikana, další typy intolerance.
- Třetí významnou oblastí rizikového chování jsou pak poruchy reprodukčního zdraví, které představují významné ohrožení biologického zdraví dospívajících a zároveň v sobě zahrnují nebezpečí pro společnost v souvislostech ekonomických i sociálních (časný začátek sexuálního života, promiskuita, rizikový sex), a s tím spojené možné důsledky (vyšší výskyt pohlavně přenosných chorob, nechtěné těhotenství, HIV/AIDS).

Typů rizikového chování je velká řada, ve své diplomové práci podrobněji rozvedu jen některé z nich, a to ty, se kterými se při své profesi setkávám nejčastěji.

¹⁰ FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009. s. 13-16

¹¹ KRAUS, Blahoslav a POLÁČKOVÁ, Věra a kol. *Člověk-prostředí-výchova*. Brno: Paido, 2001. s.111-112

¹² NOVOTNÝ, Jan Sebastian a OKRAJEK, Petr. Vliv vybraných charakteristik rodinného prostředí na rizikové chování 15 ti letých adolescentů. [online]. *Československá psychologie 2013*. [cit. 2014-09-01], 2013, s. 11

1.1 Záškoláctví

Listina základních práv a svobod¹³ v čl. 33 odst. 1 stanoví, že každý má právo na vzdělání, přičemž školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon. Zákon č. 564/2001 Sb.¹⁴ (dále „školský zákon“) stanoví, že školní docházka je povinná po dobu devíti školních roků.

*„ Záškoláctvím se rozumí taková neomluvená nepřítomnost žáka, a to i opakovaná, která je na základě analýzy jejich příčin způsobena zpravidla úmyslně žákem nebo osobami odpovědnými za výchovu, která trvá obvykle celý vyučovací den “.*¹⁵

Ze spolupráce orgánu sociálně-právní ochrany dětí a škol vyplývá celá řada různých forem záškoláctví. Některé děti jsou podněcovány k záškoláctví rodiči či osobami odpovědnými za výchovu, někdy děti „chodí za školu“ bez vědomí rodičů. Časté případy jsou také neomluvené absence, které vzniknou tím, že dítě zaspí a do školy již nepřijde vůbec. Omluvenka psaná rodiči nemůže samozřejmě omluvit celý den. Některé děti se vyhýbají docházce do školy v určité dny – v době, kdy je výuka dlouhá, tj. včetně odpoledního vyučování nebo dny, kdy jsou v rozvrhu neoblíbené předměty, či předměty, které učí žákem neoblíbený učitel. Informace MPSV dále rozlišuje záškoláctví pravé, skryté, interní, impulzivní a plánované.

1.2 Vandalismus

„ Vandalismus ve školním prostředí se projevuje ničením školního majetku nebo jeho poškozováním a ničením majetku ostatních žáků a žákyň, případně dalších členů školní komunity. Jedná se buď o významné útoky na věci, které mají za následek jejich úplné zničení (ulomené části nábytku, prokopnuté dveře, utržené vodovodní kohoutky, utrhané hadice od hasicích přístrojů, zničené školní pomůcky, učebnice části oblečení) nebo významné poškození (čmáranice a nápisy na zdech nebo školním nábytku, popsané

¹³ Česko. Ústavní zákon č. 2 ze dne 16. prosince 1992 Listina základních práv a svobod. In: *Sbírka zákonů ČR*. 1992, částka 1, s. 22

¹⁴ Česko. Zákon č. 561 z 10. listopadu 2004 o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů ČR*. částka 190, s. 10274

¹⁵ HANUŠ, Petr. *Informace k postupu orgánů sociálně-právní ochrany dětí v případech záškoláctví č. 2014/11306-231*. MPSV ČR. 2014. s. 4

a polité učebnice, oloupané nejrůznější rohy, nalepený toaletní papír na stropě apod.)“.¹⁶

Vandalismus může také naplňovat skutkovou podstatu trestného činu poškozování cizí věci dle trestního zákona č. 40/2009 Sb., event. se může jednat také o přestupek na úseku majetku dle zákona č.200/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Kurátoři pro děti a mládež se ve své praxi často setkávají s již zmíněným porušením zákona v podobě trestného činu poškozování cizí věci, kdy se nezletilci či mladiství dopustí sprejerství na různých objektech či předmětech.

Pro úplnost je nutno upřesnit, že v případě dětí, které nedovršily v době spáchání skutku 15-tého roku věku, hovoříme o činu jinak trestném a v případě, že se protiprávního skutku dopustí mladistvý, hovoříme nikoli o trestném činu, ale provinění (zákon 218/2003 Sb. ve věcech soudnictví mládeže).

1.3 Delikvence

Novotný¹⁷ říká, že „*pojem delikvence se používá spíše v případech méně závažného proviňování mladistvých, které může, ale také nemusí skončit před soudem.* Dále uvádí, že delikvence (z latinského delinquere = provinit se, dopustit se chyby) znamená **narušení práva**, zákona. Pokud hovoříme o delikvenci, jedná se o proviňování, které vykazuje nižší či vyšší míru závažnosti a dle toho je nebo není spojeno s právními důsledky.

Dle Krause a Hroncové¹⁸ patří delikvence a kriminalita k závažným sociálně patologickým formám chování a v současnosti představují globální problém lidstva. Počet delikventů stoupá... Delikvence je širší pojem než kriminalita. Do delikvence řadíme i činy jinak trestné, tedy ty, které spáchaly osoby mladší 15-ti let (tj. osoby, které nejsou trestně odpovědné).

Delikventní chování se objevuje již během docházky na základní školu. Delikventní jedinec není schopen respektovat pravidla, jako školní řád, autority v podobě učitelů,

¹⁶Rizikové chování versus sociálně patologické jevy. [online]. MŠMT ČR. [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.prevence-info.cz/p-prevence/rizikove-chovani-versus-socialne-patologicke-jevy>

¹⁷ NOVOTNÝ, Petr. *Epidemie delikvence*. Liberec : Dialog, 2006. s.44

¹⁸ KRAUS, Blahoslav a HRONCOVÁ, Jolana. *Sociální patologie*. 2.vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. s. 30-31

již zde začínají první varovné signály, které by nás měly upozornit na to, že s výchovou daného jedince není něco v pořádku. Školy se samozřejmě snaží řešit toto chování různými kázeňskými postihy, dále pak také prostřednictvím odborníků z řad psychologů, psychiatrů či kurátorů pro děti a mládež. Velice důležitý je v tomto období postoj rodičů problémového žáka, protože musí spolupracovat se školou i odborníky a často je taková cesta dlouhá a velmi náročná.

1.4 Poruchy chování

Ptáček¹⁹ uvádí, že u 40% dětí s poruchami chování se v dospělosti projeví antisociální porucha osobnosti. **Poruchy chování v dětství určitý prediktor rizikového chování** v adolescenci a dospělosti **představují**, nejsou ovšem jeho nezbytným předpokladem.

Mezi poruchy chování řadíme například **specifické vývojové poruchy školních dovedností, hyperkinetické poruchy chování, poruchy opozičního vzvoru a další.**²⁰

Je velice složité určit, kdy je chování dítěte poruchou a kdy se jedná o rizikové chování. Po nástupu dítěte do první třídy jsou učitelé tolerantní, drobné přestupky promíjejí a až poté, co se problémové chování opakuje či graduje, začínají vše řešit s rodiči. Následuje obvykle vyšetření dítěte v pedagogicko-psychologické poradně, která má diagnostikovat poruchy chování či jiný problém. Až po absolvování těchto kroků se chování dítěte řeší na výchovných komisích nebo s kurátory pro děti a mládež. Děti často získávají nálepku „průšviháře“ či „problémového dítěte“.

Jak uvádí Vágnerová²¹ v majoritní společnosti je tendence ke značkování jedinců s problémovým chováním. Vzhledem k tomu bývá pak jedinec v jiných skupinách odmítán, získává roli asociála. **Poruchy chování se navíc obvykle pojí se školním selháním a z toho vyplývá i nízká míra vzdělanosti.** Tito lidé pak nemají šanci získat lepší profesní pozici a s tím i lepší sociální a ekonomické postavení.

¹⁹ PTÁČEK, Radek. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. s. 15-17

²⁰ Mezinárodní klasifikace nemocí, Praha: Bomton agency s.r.o, 2008. s. 245

²¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008, s. 802-803

Přetrvávající poruchy chování v období dospívání mohou nastartovat nepříznivou a často nezměnitelnou **dráhu problémového jedince**.

1.5 Závislostní chování, užívání návykových látek

Podle lékařské vědy je závislost „stav, při kterém absence látky nebo jiného podnětu vyvolává v organismu fyzické nebo duševní obtíže. Vzniká po opakovaném nebo chronickém užívání látky, ale i při určité činnosti, která přináší nadměrné uspokojení.“²²

Mezinárodní klasifikace nemocí říká, že při závislosti má pro jedince užívání nějaké látky přednost před jiným jednáním, kterého si dříve cenil více. Jako ústřední charakteristiku onemocnění označuje touhu užívat psychoaktivní látku nebo látky (drogy včetně alkoholu, tabáku a někdy i třeba relativně bezpečně vnímané kávy). Odpovídajícím pro označení síly touhy by mohlo být slovo žádostivost nebo chtíč. Touhu užívat drogy si jedinec uvědomuje (i když ji nemusí přiznávat) a snaží se často užívání kontrolovat, nebo i zastavit; často však neúspěšně.²³

Pojem závislost znamená „seskupení behaviorálních, kognitivních a fyziologických fenoménů, které se vyvinou po opakovaném užívání psychoaktivní látky.“²⁴

Závislost má více podob, za nejzávažnější je v současné době považována závislost drogová, hráčská (hráčské automaty, počítačové hry, mobilní telefony) a kultová závislost (některé náboženské sekty).²⁵

Dnešní doba s sebou nese celou řadu moderních technologií, jejichž vývoj jde neuvěřitelně rychle kupředu. Děti a mládež se učí s počítači, tablety, mobilními telefony, pracovat velmi rychle a bez větších obtíží. To je zajisté chvályhodné, svědčí to o schopnostech, zkušenostech a dovednostech nastupující generace. Na druhé straně jsou děti moderními technologiemi ochuzovány o přirozené sociální kontakty, hry na hřišti, zájmové aktivity a přirozené trávení volného času.

²² *Rizikové chování versus sociálně patologické jevy*. [online] MŠMT ČR [cit. 2014-08-15]. Dostupné z : <http://www.prevence-info.cz/typy-rizikoveho-chovani/zavislostni-chovani?page=74>

²³ MINAŘÍK, Jakub. *Definice závislosti*. [online] NICM národní informační centrum pro mládež [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.nicm.cz/definice-zavislosti>

²⁴ Mezinárodní klasifikace nemocí, Praha: Bomton agency s.r.o, 2008. s.198

²⁵ KRAUS, Blahoslav a HRONCOVÁ, Jolana. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. s.189-190

Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období od 2007-2013 na základě provedených výzkumů sděluje, že: „*dominantní volnočasovou aktivitou je sledování televize. Každý den sleduje televizi 76 % mládeže. Stále více času tráví lidé s médii, stále více potřeb uspokojují prostřednictvím těchto médií a stále více aktivit má mediální a virtuální charakter. Ve volném čase současné mládeže jsou činnosti spojené s počítačem spolu se sledováním televize nejčastějšími aktivitami.*“²⁶

1.5.1 Závislost na sociálních sítích

Karásková Ulbertová²⁷ popisuje závislost na internetu jako neschopnost představit si život bez internetu, trávěného ohromného množství času online. Nejčastější návykové aspekty internetu jsou rychlost, dostupnost a možnost zisku velkého množství dat. Dále pak online hry, chatové místnosti a aplikace typu ICQ pro svou základní vlastnost: obousměrnou komunikaci. Online prostředí dává zažít lidem pocit, že nejsou sami, že dokáží mít fungující vztahy. Jako u každé závislosti funguje i zde „začarovaný kruh“ – slabá sociální zdatnost-nepříjemné pocity-zážitek příjemných, nefrustrujících pocitů během interakce na internetu-trávení více času online-zbývá méně času na realitu,....

Sociální sítě a moderní technologie se staly běžnou součástí dnešního života. Zejména děti a mladí lidé si bez těchto kontaktů neumí představit svůj život. Komunikaci prostřednictvím internetu považují za něco zcela přirozeného, rychlého a flexibilního. Schůzky v klubovnách, kavárnách či venku v přírodě považují více méně za ztrátu času. Část mládeže se tímto způsobem začíná odcizovat, neumí spolu komunikovat, obtížně hledají jinou formu zábavy než prostřednictvím počítačů, mobilů a tabletů. Jen v důsledku povinností spojených s docházkou do školy je tato mládež nucena trávit část dne ve společnosti svých vrstevníků, musí zde komunikovat, kooperovat, respektovat osobnost druhých a autority.

„Od roku 2000 dále prudce narůstá čas strávený s počítačem a ještě rychleji z toho roste čas v „kyberprostoru“ a rozvíjí se nová dimenze lidské existence - virtuální realita. Nástup nových technologií i ve volném čase mládeže je provázen opačným

²⁶ Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013 [online]. MŠMT ČR.[cit. 2015-02-01]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/koncepce-statni-politiky-pro-oblast-deti-a-mladeze-na-obdobi> s. 5

²⁷ KARÁSKOVÁ ULBERTOVÁ, Zuzana. Rodič, vychovatel a dítě na internetu. In *Děti a online rizika: sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2012. s. 54-55

trendem, poklesem četby tištěných knih. Nové technologie vytvářejí vlastní podobu sdělení, které má multimediální charakter s významnou obrazovou složkou. Text se zdá být v nastupujícím digitálním věku zastaralý.“²⁸

1.5.2 Závislost na návykových látkách

Návykové látky jsou všeobecně známé pod pojmem drogy. Můžeme je dále dělit například na drogy legální, nelegální nebo drogy měkké nebo tvrdé. V České republice je prodej legálních drog zákonem č. 379/2005 Sb.²⁹ omezen pro osoby mladší 18-ti let. Děti se ale daleko dříve než v obchodě, setkají s legálními drogami doma, v rodině. Rodiče obvykle mají doma alkohol v podobě vína, či lihovin. Značná část populace kouří. Děti tak mohou vnímat tyto drogy jako součást životního stylu, různé oslavy v rodině jsou spojeny s konzumací alkoholu, ale také to je určitý způsob relaxace, kterým rodiče odbourávají stres.

Výzkum Krause a Vacka³⁰, jehož výzkumným souborem bylo 929 studentů gymnázií, středních odborných škol, středních odborných učilišť s maturitou i bez maturity v královehradeckém regionu probíhal v letech 2000-2002 a byl zaměřen na první kontakt dětí s cigaretou, alkoholem či drogami. Rozptyl věkového složení byl od 14-20 let. Největší zastoupení měla skupina respondentů ve věku 16 a 17 let. **Na prvním místě jak v případě alkoholu, tak cigaret jsou prostředím či spíše „situací“ prvního kontaktu dítěte s těmito látkami rodinné oslavy.** U kouření cigaret to platí u 42%, u konzumace alkoholu dokonce u 46%. 15% (140 osob) poprvé konzumovalo alkohol na diskotéce, zatímco první cigaretu vykouřil stejný počet respondentů v partě a mezi kamarády. 13% (121 osob) „sáhlo“ po první cigaretě v přírodě. Na diskotéce si poprvé zapálilo 10% respondentů a v hospodě poprvé konzumovalo alkohol 9% tj. 84 osob.

²⁸ *Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013* [online]. MŠMT ČR.[cit. 2015-02-01]. Dostupné z:<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/koncepce-statni-politiky-pro-oblast-deti-a-mladeze-na-obdobi>.s. 5

²⁹ Česko. Zákon č. 379 z 19. srpna 2005 o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů.

³⁰ KRAUS, Blahoslav a VACEK, Pavel. Současná středoškolská mládež a kouření, alkohol, drogy. In: *Mládež a sociální patologie: sborník příspěvků ze semináře sekce sociální patologie MČSS*. 2006, s. 131

Obdobně Kraus a Vacek zkoumali také první kontakt dětí s nelegálními drogami. Výzkum ukázal, že podobně jako u **marihuan** se **první zkušenost s nelegálními - tvrdými drogami** koncentruje mezi **čtrnáctý a sedmnáctý rok věku**, kdy zakusilo drogy 76% prvouživatelů. Nejčastěji se jednalo o extázi, pervitin, LSD, lysohlávky a heroin. Téměř 13% prvouživatelů (9 osob) vyzkoušelo nelegální drogy do svých čtrnácti let včetně.

1.6 Agresivita

„Agresivitou a násilím e rozumí manifestní, pozorovatelné chování, vedené úmyslem poškodit jiný organismus (zvíře, člověka) nebo předmět neživotný.“³¹

Kraus, Poláčková³² vidí ohrožení postojů a chování nejmladší generace a nejen jí mimo jiné v masových médiích a nezodpovědnosti některých tvůrců jejich programů. Dochází k masivní devalvaci hodnot a ke ztrátě mravní zodpovědnosti. Současně s tím se jedná o deformování estetického cítění a vkusu a k absenci morálních zábran. Ztráta svědomí, otupený vkus představují podhoubí, na kterém vyrůstá arogance a agresivita. Zvláště agresivity se lidstvu a české společnosti dostává v míře vrchovaté.

Dnešní doba si žádá, aby mladí lidé uměli s moderními technologiemi zacházet a dokázali tak vyhledávat informace, kterými nás svět zahlcuje. Na druhé straně je potřeba se ptát, zda máme dostatek času a prostoru pro to, učit děti, jak s technologiemi a informacemi na nich získaných nakládat. Jak a kdy děti učit, jak rozlišit pravdivé od nepravdivého, faktického od podvodného. Děti a jejich fantazie jsou velmi náchylné k přijetí vzorů „hrdinů“ z internetu či televize, kteří jsou nesmrtelní, neohrožení a také neoblomní a necitelní. Ve spojitosti s dnešním životním stylem, kdy jsou rodiče do večera v zaměstnání, na rodinný život, povídání s dětmi a podnikání společných aktivit je minimum času se dítě stává obětí masmédií a informací, videí a kontaktů, které se tam dozví.

Srov. Fischer, Škoda³³ *„Agresivita a násilí prostupují společností. Násilí, války a kriminalita dosáhly takových rozměrů, že je zkoumání příčin a možnosti eliminace*

³¹ FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009. s. 46

³² KRAUS, Blahoslav a POLÁČKOVÁ, Věra a kol. *Člověk-prostředí-výchova*. Brno: Paido, 2001. s. 70-71

³³ FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009. s.45

agresivních forem chování stále v popředí zvýšeného zájmu. Prezentace násilí prostřednictvím masmédií, internetu a dalších technologií se dále šíří a rozrůstá.“

Největší výzkum rizikového chování českých dětí na internetu z roku 2013 (více jak 21 000 zúčastněných) ukazuje, že školáci a studenti se nejčastěji setkávají s verbálními útoky (33 %), obtěžováním za pomoci prozvánění a vyhrožováním či zastrašováním. Společnost Seznam.cz a Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci společně zrealizovaly průzkum mezi více než 21 000 dětmi ve věku 11-17 let. Tento rozsáhlý výzkum ukazuje, že téměř 51 % dětí do 18 let má zkušenost s nějakou formou kyberšikany. Mezi nejčastější druhy kyberšikany, se kterými se dotazované děti setkaly, patří **verbální útoky (33 %)**, **obtěžování za pomoci prozvánění (24 %)** a **vyhrožování či zastrašování (17 %)**. Mezi jevy, které mají oproti výzkumu z minulého roku rostoucí tendenci, patří nejčastěji vydírání a krádež identity. Ale i k těmto formám šikany potřebujete útočníky. Samy děti se ve výzkumu přiznávaly k tomu, že jsou mnohdy autory kyberšikany vůči jiným dětem. Přiznaly se, že se nejčastěji uchylují k verbálním útokům (11 %) a obtěžování prozváněním (6 %).³⁴

Jak uvádí Karásková Ulbertová³⁵ mezi **negativní jevy** spojené s prostředím internetu mimo jiné patří: kyberšikana, kyberstalking, kybergrooming, sexting, atd. **Kyberšikanou** pak rozumí chování, které odpovídá klasické šikaně, ale probíhá s pomocí elektronických prostředků. Nejčastěji se jedná o úmyslné publikování nadávek, zesměšňování. **Kyberstalking** je pronásledování oběti prostřednictvím moderních technologií (neustálé psaní SMS zpráv, emailů, apod.). Při **kybergroomingu** se uživatel sociálních sítí vydává za jinou osobu a snaží se tak nezletilého vylákat na schůzku atd. **Sexting** je rozesílání SMS a MMS zpráv se sexuálním obsahem.

³⁴ Rizikové chování versus sociálně patologické jevy.[online]. MŠMT ČR [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.prevence-info.cz/vyzkum/vyzkum-rizikoveho-chovani-ceskych-deti-na-internetu-2013>

³⁵ KARÁSKOVÁ ULBERTOVÁ, Zuzana. Rodič, vychovatel a dítě na internetu. In: KRČMÁŘOVÁ, Barbora. *Děti a online rizika: sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí 2012. s. 55

2 Možné příčiny rizikového chování

V předchozí kapitole jsem se zabývala charakteristikou rizikového chování a jeho vybranými typy a nyní se budu věnovat některým z možných příčin rizikového chování.

Příčin rizikového chování je velké množství, jak uvádí ve svém odborném příspěvku Novotný a Okrajek³⁶, když hovoří o multifaktorové podmíněnosti rizikového chování dětí. Svým výzkumem zjistili např. souvislost mezi kouřením dětí a kouřením jejich rodičů, kdy zjistili přímou souvislost, ve které se potvrzuje vliv modelového chování a přejímání zažívaných vzorců chování. Markantní byl pak při výzkumu rozdíl u dětí kouřících a nekouřících rodičů. Dále byl výzkumem zjištěn vliv zaměstnaní matek na rizikové chování. „*V případě vyšší zaměstnanosti matky (v noci a o víkendech) je možné sledovat mírně zvýšené projevy rizikového chování, jmenovitě kouření a užívání alkoholu. Naopak ve chvíli, kdy je matka nezaměstnaná (příp. v domácnosti), se objevuje zvýšené agresivní chování u dítěte.*“³⁷

Šolcová³⁸ hovoří o rizikových faktorech, které zvyšují u dítěte pravděpodobnost špatné adaptace nebo jiných negativních důsledků v oblasti fyzického a duševního zdraví, školního výkonu, ale také sociálního přizpůsobení. Za nejčastější rizikové faktory považuje traumatické životní události, socioekonomické znevýhodnění, rodinné konflikty, dlouhodobé násilí a vážné problémy rodičů (alkoholismus, drogy, kriminalita, duševní choroba,...).

Shodně se Šolcovou považuje Train³⁹ za možné zjevné příčiny poruch chování traumatické události, vážná či dlouhodobá onemocnění dítěte, konflikty mezi rodiči a rozvod, dále například úmrtí blízké osoby. Jedná se dle Traina o zjevné příčiny, které mohou následně ovlivnit chování dítěte. Mimo těchto příčin existují také skutečnosti, které zůstávají utajené „skryté“ a některými z nich se budeme zabývat nyní.

³⁶ NOVOTNÝ, Jan Sebastian a OKRAJEK, Petr. Vliv vybraných charakteristik rodinného prostředí na rizikové chování 15 ti letých adolescentů. [online] *Československá psychologie 2013* [cit. 2014-06-13]. Dostupné z: <http://e-psycholog.eu/clanek/150>

³⁷ KARÁSKOVÁ ULBERTOVÁ, Zuzana. Rodič, vychovatel a dítě na internetu. In: KRČMÁŘOVÁ, Barbora. *Děti a online rizika: sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí 2012. s. 55

³⁸ ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha: Grada, 2009, s.13

³⁹ TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí. Jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Praha: Portál, 2001. s. 30-39

2.1 Týrání a zneužívání

Týráním dítěte rozumíme jeho neúměrné trestání, které se opakuje a může mít formu jak fyzickou (např. bití, popálení cigaretou, kopání do dítěte, jeho nedostatečná výživa,..), tak psychickou (ponižování, zesměšňování, nejisté zázemí – vyhazování dítěte z domova,...). V těch nejzávažnějších a dlouhodobě probíhajících případech týrání, dochází u dítěte k rozvoji syndromu CAN.

*„Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN) je definován jako poškození tělesného, duševního a společenského stavu a vývoje dítěte, které vznikne v důsledku jakéhokoli nenáhodného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby, jež je v dané společnosti hodnoceno jako nepřijatelné. Toto poškození má závažné důsledky pro rozvoj jedince i v jeho dospělosti. Týraný jedinec se může sám stát tyranem“.*⁴⁰

Pincus⁴¹ ve své knize popisuje tyto skutečnosti jako identifikaci s agresorem, příkladem může být situace, kdy syn napodobuje svého despotického otce. Sám byl v dětství týrán a nyní si podvědomě vybírá slabší jedince, které podrobuje trýznění. Jedinec má pocit, že konečně může dělat to, co mu činili druzí, a to i přesto, že se mu to tehdy vůbec nelíbilo.

2.1.1 Tělesné týrání

Matějček⁴² hovoří podrobně o syndromu CAN. Na základě svých odborných mnohaletých zkušeností uvádí, že mezi ohrožující skupiny dospělých patří: lidé s agresivními povahovými rysy, lidé impulzivní, lidé závislí na alkoholu a drogách; rodiče ve věku mladistvém, rodičovsky nevyzrálí a nevyspělí; lidé se zvláštním životním stylem (někdy i příslušníci některých náboženských sekt); lidé žijící chronicky ve stresové situaci (např. uražení a ponížení, lidé neúspěšní a dlouhodobě nezaměstnaní).

⁴⁰ FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, s. 152-153.

⁴¹ PINCUS, Jonathan. *Masoví vrazi*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 109

⁴² MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén, 1994. s. 16-17

Slovy Traina⁴³ „Bylo-li dítě v útlém věku týráno, existuje velké nebezpečí, že bude v pozdějším věku agresivní a násilné, že se z něj stane společensky nepřizpůsobivý a delikventní jedinec. Bude to záviset na stupni hrubosti, jíž bylo svědkem nebo kterou pocítilo, na jeho tehdejší věku, na vztahu, který mělo k násilníkovi, i na množství podpory, které se mu v té době dostalo od rodiny či přátel.“

Koukolík a Drtilová⁴⁴ se své knize *Vzpouora deprivantů* popisují násilí v rodinách a jeho důsledky pro děti. Hovoří o tom, že děti, které byly svědky násilí v rodinách se častěji účastní pouličního násilí v gangu, šikanují jiné děti nebo jsou obětí šikany. Z dětí vystavených ve vlastních rodinách násilí se častěji stávají zločinci již v mladistvém věku. Případnou kriminální kariéru ovlivňuje stres, narušené rodičovství, nízká míra sebeúcty apod.

2.1.2 Psychické týrání

Psychické týrání můžeme nazvat týráním citovým. Docházet k němu může ve všech rodinách bez ohledu na to, zda se jedná o rodinu úplnou, neúplnou, doplněnou či dítě vyrůstající z různých důvodů o jiných osob zodpovědných za jeho výchovu než jsou rodiče (prarodiče, pěstouni, tety, strýcové, atd.). Train⁴⁵ upozorňuje na to, že se citové týrání může vyskytovat v rodinách bez ohledu na jejich majetkovou situaci. Příkladem mohou být rodiče, kteří jsou příliš zaměstnáni svými zájmy nebo také rodiny, které dlouhodobě řeší materiální nebo vztahové problémy.

Rodiče také často spoléhají na to, že když s dítětem hovoří o tom, jak se má chovat, co nemá dělat atd., že je to dostačující. Pomíjejí svůj vlastní příklad, vzor. Důležité je, jak se chovají rodiče k sobě vzájemně, zda jsou tam projevy kladných citů, jak své pocity a prožitky dávají najevo dětem. Pokud rodiče budou vysvětlovat synovi, že nemá ubližovat dětem a doma je násilí a hádky na běžném pořádku, jen těžko mohou čekat, že se dítě bude chovat dle přání rodičů.

⁴³ TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí. Jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Praha: Portál, 2001. s. 42-44

⁴⁴ KOUKOLÍK, František a DRTILOVÁ, Jana. *Vzpouora deprivantů :Nestvůry, nástroje, obrana*. Praha: Galén, 2006. s. 197

⁴⁵ TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí. Jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Praha: Portál, 2001. s. 44

Srov.⁴⁶ „U řady dospívajících a mladých mužů, kteří mají opakovaně konflikty se zákonem (výtržnictví, vandalismus, rvačky s policií), nacházejí soudní znalci z oboru psychiatrie vážné poruchy ve vztahu s otcem (chybění mužské autority, surové trestání atd.).“

Helus⁴⁷ uvádí pojem **citová distance**. K ní dochází v situaci, kdy rodiče mají určité představy o budoucnosti svého potomka a v okamžicích, kdy dítě prochází vývojovými krizemi se nesnaží s dítětem sblížit a citově se na řešení problému angažovat. Obracejí se na profesionála, aby vše uvedl do pořádku. Takto kritické situace nevedou k posílení vztahu a sblížení, ale naopak k odcizení.

2.1.3 Sexuální zneužívání

Všechny formy týrání, které zde uvádím, jsou velmi těžko odhalitelné a ještě náročnější je pak rodiči (pachateli) jeho trestné jednání dokázat a potrestat ho za ně. Sexuální zneužívání je velmi skryté a většinou se ho podaří odhalit v souvislosti s jiným problémem, který je s dítětem řešen. Stává se, že dítě má značné výchovné i prospěchové problémy ve škole, v důsledku kterých se ocitá v péči psychologa. Dlouhodobou terapií zaměřenou na výchovné obtíže dítěte se může podařit rozkrýt takto závažnou formu týrání dítěte v rodině.

Train⁴⁸ hovoří o tom, že dítě, které se stalo obětí sexuálního zneužití, může projevovat ve hrách i ve vztazích nepřiměřený zájem o sex. Činí např. nevhodné sexuální poznámky nebo podněcuje sexuální kontakt s dětmi nebo dospělými. K sexuálnímu zneužívání může docházet i nechtěně, v situacích, kdy si rodiče neuvědomují své nepatřičné jednání. Pokud se například rodiče o sexu před dítětem bez zábran vyjadřují nebo pokud jej nechají sledovat televizní pořady se sexuálními scénami či dítě je doma svědkem těchto situací, dochází k jeho poškozování a můžeme hovořit o určité formě sexuálního zneužívání.

⁴⁶ VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana a kol. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007. s. 326

⁴⁷ HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí. Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál, 2004. s. 71-72

⁴⁸ TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí. Jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Praha: Portál, 2001. s. 43-44

„Ženy sexuálně zneužívané v dětství se v porovnání s kontrolní skupinou v dospělém věku častěji ocitají na dolních příčkách sociálně-ekonomického žebříčku, jsou často bez partnera, jejich mezilidské vztahy jsou podstatně méně uspokojivé, mají častější poruchy v psychosexuální oblasti. Sexuálně zneužití děti ženského pohlaví jsou významně častěji než dívky, které v dětství zneužity nebyly, zneužívány sexuálně v průběhu dospívání znovu.“⁴⁹

2.2 Psychická deprivace

Jedním z velmi závažných faktorů možného rizikového chování je psychická deprivace.

„Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu“ Matějček⁵⁰. Uspokojením základních psychických potřeb má pak Matějček na mysli: potřebu určitého množství, proměnlivosti a kvality vnějších podnětů, potřebu určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech, tj. smysluplného světa, potřebu prvotních emocionálních a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobě matky a dalších vychovatelů, potřebu společenského uplatnění a potřebu otevřené budoucnosti nebo životní perspektivy. Psychická deprivace se projeví tím, že jedinec v důsledku dlouhého neuspokojování svých psychických potřeb nebude schopen přizpůsobit se situacím, jež jsou v této společnosti běžné: Bude se chovat zvláště, svým způsobem asociálně, deprivovaně.

Jednou z možných příčin je i syndrom CAN (více v kapitole 2.1), o kterém hovoří Matějček, Dytrych⁵¹, kdy uvádějí, že děti z hlediska CAN jsou pro své sociální okolí „nesrozumitelné“, není tedy lehké je výchovně zvládat a usměrňovat.

⁴⁹ KOUKOLÍK, František a DRTILOVÁ, Jana. *Vzpouřa deprivantů: Nestvůry, nástroje, obrana*. Praha : Galén, 2006. s. 199-201

⁵⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992. s. 115

⁵¹ MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. *Děti, rodina a stres: vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén, 1994, s. 17

2.3 Šikana

Šikana je opakované násilné jednání s cílem poškodit, ublížit, ponížit. Většinou se vyskytuje v podobě slovního napadání, zesměšňování či vylučování dítěte z kolektivu. V některých případech se jedná o šikanu, při které dochází přímo fyzickým útokům na jedince, k jeho agresivnímu napadání, vydírání. Bohužel často není agresor sám, přidávají se k němu další jedinci z kolektivu a oběť je dříve nebo později ostrakizována.

Oběti šikany se dostávají do začarovaného kruhu. Obávají se o šikaně někomu z dospělých říct, důvodem může být stud, ale i zastrašování ze strany agresorů. Dochází tak ke stupňování násilného jednání agresora(ů) vůči oběti, protože vidí, že jejich jednání zůstává bez odhalení a trestu. Je spíše výjimečné, že se oběť se svým problémem svěří, pozorní rodiče často tuto skutečnost odhalí proto, že dítě nechce chodit do školy, objevují se psychosomatické obtíže, nebo se dítě ze školy vrací s podlitinami, s roztrhanými sešity, pomůcky či oblečením. V případě, že šikana má formu vydírání, rodiče oběti zjistí, že jim dítě krade peníze či jiné cennosti.

Slovy Koláře⁵² „*je šikanování těžkou poruchou vztahů ve skupině. Tato porucha má systémový charakter a zasahuje celou skupinu. Šikanování nepoškozuje pouze oběti, ale i agresory, další členy skupiny a skupinu jako celek.*“

Novým prvkem násilí vůči druhým se vlivem sociálních sítí stala také kyberšikana (více v kapitole 1.6).

2.4 Domácí násilí

Za domácí násilí je považován „*jakýkoli čin nebo opominutí, spáchané v rámci rodiny některým z jejích členů, které podkopávají život, tělesnou nebo duševní integritu nebo svobodu jiného člena stejné rodiny nebo vážně poškozuji rozvoj jeho/její osobnosti*“ Koukolík, Drtilová⁵³.

⁵² KOLÁŘ, Michal: *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997. s. 67

⁵³ KOUKOLÍK, František a Jana DRTILOVÁ. *Vzpouza deprivantů : Nestvůry,nástroje, obrana*. Praha: Galén, 2006. s. 196

Pro domácí násilí je typické, že pachatel a oběť jsou k sobě citově a ekonomicky připoutáni, role osoby agresora a oběti jsou neměnné, nejčastěji sdílí intimitu rodiny a jsou rodiči převážně nezletilých dětí Voňková⁵⁴.

Domácí násilí má následující znaky: je opakované a stupňuje se, role agresora a oběti se nemění, agresor se snaží izolovat oběť od okolního světa (rodičů, přátel), může mít formu psychickou a fyzickou. Za domácí násilí nepovažujeme hádku mezi manžely, která jednorázově vyústí ve fyzické napadení.

2.5 Změna

Změnou zde má Train⁵⁵ na mysli nejen rozchod rodičů, příchod nového sourozence, ale také změnu školy v důsledku stěhování rodiny za prací či z jiných důvodů.

Mezi další významné změny patří nový partner rodiče, který může podstatným způsobem ovlivnit dosavadní chod rodiny, zvyky, rituály, ale také zaběhlé způsoby chování. Děti se často špatně vyrovnávají s tím, že si maminka domů přivede nového partnera. Je velmi důležité na tuto změnu děti připravit, vysvětlit jim, proč si to tak maminka přeje, a taktéž by partnera matky měly děti znát dostatečně dlouho předtím, než se do rodiny nastěhuje.

Zásadní a tragickou změnou je úmrtí jednoho z rodičů. Matějček⁵⁶ hovoří o symptomatologii truchlení, která je u dětí velmi pestrá. Může se jednat o apatii, uzavřenost do sebe, ale také o provokativní chování dítěte, které se jeví jako zdánlivě nesrovnatelné s prožívaným smutkem. Sociální okolí pak dítě svým chováním nutí k nevhodným výchovným zásahům.

⁵⁴ VOŇKOVÁ, Jiřina. *Vaše právo-první právní pomoc ženám, obětem domácího násilí*. Litomyšl: proFem o.p.s. s. 7

⁵⁵ TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí. Jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Praha: Portál, 2001. s. 47

⁵⁶ MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén, 1994. s. 104-105

2.6 Jak se chovají rodiče

Přední český odborník z oblasti dětské psychologie Zdeněk Matějček⁵⁷ říká: „*Nejvíce vychováváme, když se nijak nestylizujeme, když nic nehrajeme, ale chováme se upřímně.*“ Tato slova jsou na základě mého názoru a v souladu s odbornou literaturou, kterou jsem k tomuto tématu prostudovala, zcela pravdivá. Jak uvádí Train⁵⁸: „...*dítě je velice ovlivněno svými nejbližšími. Po nějakém čase začne napodobovat chování rodičů a osvojí si jejich vzorce vzájemného chování. Děti vycítí, co rodiče cítí, co si myslí a jednají podobným způsobem. Pozorují reakce rodičů na změny a zabudují si je do svého vlastního repertoáru vzorců chování.*“

Pro děti jsou důležité činy, to co denně rodiče dělají, jak se chovají, to jsou modelové situace, které dítě vnímá a jimiž se řídí. Rodiče musí jít dětem příkladem nejen v oblasti vztahů mezi lidmi, ale také ve smyslu plnění svých povinností a závazků, schopnosti zajistit materiálně rodinu, poskytnout bezpečné zázemí a pocit jistoty všem členům rodiny. Pokud vše zůstane pouze na úrovni verbální, kdy rodiče dítěti říkají, co by mělo dělat, jak by se mělo či nemělo chovat, ale chování rodičů samotných nebude s těmito radami v souladu, dítě se ztotožní a uloží si do svého nitra to, co jeho rodiče dělají, nikoli to, co mu sdělují.

2.7 Výchovné styly

Train⁵⁹ se věnuje rozboru i dalších možných příčin vzniku poruch chování či jejich možného prediktoru - rizikového chování. Hovoří o významnosti **výchovných stylů**, které rodiče používají. Příliš striktní výchova může vést k nízkému sebevědomí dítěte, oproti tomu příliš volná výchova vede k tomu, že si dítě dělá, co chce a může se z něho stát agresivní jedinec.

Přirozenost a zdravý rozum, jak uvádí ve svých knihách Matějček, je základ dobré a zdárné výchovy. Dítěti musíme dát jasné hranice, ale také ho učit samostatnosti

⁵⁷ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996, s.92

⁵⁸ TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí. Jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Praha: Portál, 2001. s. 48

⁵⁹ TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí. Jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Praha:Portál, 2001. s. 48-51

a zodpovědnosti. Výchova musí mít pravidla, která pro dítě znamenají jistotu, že ví, kdy jedná správně a kdy pochybilo. Pokud se rodiče snaží dětem nastavit řád a pravidla tehdy, když má dítě již první projevy rizikového chování, je to velmi obtížně a někdy i nerealizovatelné. Dítě se jen obtížně podřizuje systému pravidel, na které doposud nebylo zvyklé. Často proto rodiče řeší takové situace s odborníky z řad psychologů a etopedů, v závažnějších případech využívají dobrovolného pobytu dítěte ve střediscích výchovné péče (školská zařízení poskytující preventivně výchovnou péči v ambulantní nebo pobytové formě).

2.8 Velikost rodiny a sourozenecká konstelace

Train⁶⁰ taktéž zdůrazňuje možný vliv **velikosti rodiny**. Děti z velkých rodin obvykle trpí nedostatkem komunikace s rodiči, nemají dostatečnou podporu pro studium, rodina trpí nedostatkem místa a často také materiálními problémy, což může vést ke konfliktům mezi rodiči. Děti z velkých rodin mohou proto být neklidnější a neposlušnější. Oproti tomu děti z malých rodin trpí přílišnou péčí svých rodičů. Takové děti bývají přeceňované a přehnaně chráněné. Děti si pak obtížně budují svoji identitu, protože jsou nesamostatné.

Současná doba nese s sebou celou řadu existenčních starostí a problémů pro mladou generaci v okamžiku, kdy zvažují společné bydlení a založení rodiny. Plánované rodičovství je dnes prakticky samozřejmostí, protože mladí lidé nejprve studují, poté si snaží vybudovat pozici v zaměstnání a získat tak pracovní zkušenosti a samozřejmě také finanční prostředky. Následně plánují společné bydlení, což je spojeno se značnými finančními výdaji. To vše vede k tomu, že stoupá věk prvorodiček a rodiny mají jedno nebo dvě děti. Rodiny, které mají tři a více dětí jsou spíše výjimečné.

Z pohledu sourozenecké konstelace rozvíjí Train⁶¹ teorii, že děti prvorozené mají více pozornosti rodičů než druhý či třetí narozený potomek. Prvorozené děti bývají proto cílevědomější. Nejmladší děti bývají častěji ve studiu neúspěšné. Dále uvádí, že: „*Skutečnost, zda dítě pochází z velké nebo z malé rodiny, nebo zda je prvorozené či*

⁶⁰ TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí. Jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka.* Praha: Portál, 2001. s. 49-50

⁶¹ TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí. Jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka.* Praha: Portál, 2001. s. 51

nikoliv, nemusí nutně znamenat, že dítě bude mít nějaké potíže s chováním. Rodina je fenomén, v němž existuje velké množství vzájemně se ovlivňujících variant: velikost rodiny a postavení dítěte v ní, to jsou pouze dva určující faktory.“

3 Děti a jejich volný čas

„Za volný čas je považován čas, v němž jedinec svobodně na základě svých zájmů, nálad a pocitů, volí svou činnost. V žádném dalším životním období není jedinec schopen zajímat se o tak široké spektrum zájmových aktivit jako v dětství a dospívání.“⁶²

Volný čas dětí je jedním z mnoha sociálních faktorů, které ovlivňují jejich způsob života, jejich chování, hodnoty, ale také schopnosti a dovednosti. Vhodně využitý volný čas dítě rozvíjí, umožňuje mu rozvoj jeho schopností a talentu. Proto by rodiče měli důkladně zvážit, jak jej dětem vyplní. Důležité je vybírat volnočasové aktivity s ohledem na věk, přání ale i schopnosti dítěte. Náplň volného času je velmi důležitá, ale volnočasových aktivit nesmí být ani příliš mnoho. Dítě se musí učit zacházet s volnými chvílemi, kdy má čas jen samo pro sebe, není nikým organizováno a není pod kontrolou. Učí se tak zodpovědnosti a sebekontroli.

3.1 Volný čas, děti a rodina

„Volný čas jedinců a v jejich úhrnu volný čas společnosti představuje duchovní bohatství společnosti a její významnou systémovou charakteristiku. Volný čas spolu s aktivitami lidí realizovanými v tomto období tvoří protiklad činností pracovního charakteru, avšak současně je s nimi funkčně spojen.“⁶³

Srov. Procházka⁶⁴ *“ Volný čas je přitom chápán jako čas, v němž jedinec na základě svého svobodného rozhodnutí, vlastních zájmů, pocitů a nálad volí činnost, které*

⁶² *Volný čas a prevence u dětí a mládeže: A co má dítě dělat, když nemá co dělat?* [online] MŠMT ČR. [cit. 2014-05-12] s.6

⁶³ SAK, Petr. *Proměny české mládeže*. Petrklíč, 2000. s.58

⁶⁴ PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. s.110

se bude věnovat.“

Rodina je primárním socializačním činitelem, má mnoho nezastupitelných funkcí, z nichž pro téma volného času považují za nejdůležitější funkci výchovnou a socializační. Rodiče děti vychovávají, překládají jim způsob životního stylu, kdy zdravý životní styl velmi úzce souvisí s volným časem a jeho funkcemi.

Dle Žumárové⁶⁵ rozumíme výchovou ke zdravému životnímu stylu vštípení návyků tělesné a duševní hygieny. Jedním z těchto návyků je i trávení volného času. Zdravý životní styl úzce souvisí s tím, jak člověk umí ve volném čase odpočívat (funkce relaxační), jakou má potřebu společenského uplatnění (funkce socializační), jak se jedinec snaží o získávání nových poznatků v oblasti zájmových aktivit (funkce formativní) a jak umí obnovovat síly a udržovat své duševní a fyzické zdraví (funkce regenerační).

Jak uvádí Kraus⁶⁶ „život jednotlivce utváří i zvyky a jednání praktikované v orientační rodině (způsob hospodaření v domácnosti, výchovy dětí a trávení volného času, uspokojování biologických a kulturních potřeb).“

3.1.1 Formy volného času

„Volný čas je částí lidského života mimo čas pracovní (návštěva školy a pracovní proces) a tzv. čas vázaný, který zahrnuje biofyzilogické potřeby člověka (spánek, jídlo, osobní hygienu), chod rodiny, provoz domácnosti, péči o děti, dojíždění za prací a další nutné mimopracovní povinnosti. Volný čas je dobou, kterou má po splnění těchto potřeb a povinností člověk k dispozici pro činnosti seburčující a sebevytvářející.“⁶⁷

Volný čas tráví každý z nás dle svých představ – individuálně v přírodě, projížďkou na kole, rekreačním během či chůzi,.... K tomu, aby trávení našeho volného času bylo smysluplnější a hodnotnější nám napomáhají také různé instituce, spolky, kluby, sportovní oddíly, atd.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (dále jen MŠMT)

⁶⁵ KRAUS, Blahoslav a POLÁČKOVÁ, Věra a kol. *Člověk-prostředí-výchova: K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. s. 158-160

⁶⁶ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s.168

⁶⁷ HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 10

ve svém materiálu⁶⁸ člení volný čas na **formu aktivního využívání volného času a odpočinku** a **formu pasivního využívání volného času a odpočinku**.

Aktivní formou volného času má pak MŠMT na mysli např. aktivní přístup dětí a mládeže k provádění této činnosti, posilování zdravého způsobu života, konkrétně se jedná o fyzickou aktivitu realizovanou organizovanou či neorganizovanou tělovýchovnou či sportovní organizací, zájmová činnost ve výtvarných, přírodovědeckých, hudebních či jiných zájmových kroužcích, atd.

Při popisování pasivní formy využívání volného času MŠMT vychází z výzkumů, kterými bylo zjištěno, že **pasivní volnočasovou aktivitou**, která je u dětí a mládeže ve věku 13-15 let podle výzkumu Hodnotové orientace dětí ve věku 6-15 let sledování televize, kterou každý všední den alespoň chvíli sleduje 72 % dotázaných a několikrát týdně se na televizi dívá 92 %. Více než tři čtvrtiny (77 %) poslouchají několikrát týdně hudbu. V této věkové kategorii výrazně narůstá počet těch, kteří tráví svůj volný čas u počítače. Počítačové hry hraje denně 17 % dotázaných, ale několikrát týdně je to již 37 %. Denně chatuje 25 %, několikrát do týdne potom polovina. Na internet se podle tohoto výzkumu denně připojuje více než 27 % dětí, ale několikrát týdně je k internetu připojeno 53 %. Polovina dětí si také několikrát týdně pustí filmy na počítači nebo DVD. S rostoucím věkem stoupá i doba trávená s kamarády, kteří hrají v životě mladého člověka stále dominantnější roli. Několikrát týdně se s nimi navštěvuje 61 % a venku s nimi tráví čas několikrát týdně 65 %.⁶⁹

Srov.⁷⁰ „*Jestliže společnost zabezpečí kvalitní trávení volného času dětí a mládeže, urychlí tím rozvoj obecných i specifických schopností mladé generace a potlačí rozvoj negativních sociálních rysů. Ve sféře volného času se rozhoduje o rozvoji talentu mladého jedince a naplnění jeho potřeb a zájmů a na druhé straně se tlumí tendence k negativnímu sociálnímu zrání.*“

Jedná se o systém aktivit a institucí volného času. Tento systém je i součástí politického systému společnosti a celkovému nastavení kultury dané země. Jeho součástí jsou samozřejmě i tradice, normy, hodnoty daného státu, ale svoji roli hraje i společensko-ekonomická úroveň jednotlivců, jejich normy, hodnoty, ekonomické

⁶⁸Volný čas a prevence u dětí a mládeže: A co má dítě dělat, když nemá co dělat? [online] MŠMT ČR. [cit. 2014-12-12] s.6

⁶⁹ MAŘÍKOVÁ, Hana. Zpráva o mládeži 2013. Základní informace o situaci mladých lidí v České republice. [online]. MŠMT ČR. [2015-01-15]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/33231/> s. 38

⁷⁰ SAK, Petr. *Proměny české mládeže*. Petrklíč, 2000. s. 58

možnosti a v neposlední řadě také to, jak oni sami prožili své dětství, jak je učili rodiče trávit volný čas.

Srov. Hofbauer⁷¹ „*Volný čas a systém jeho aktivit a institucí je dynamickou a málo ustálenou, mimořádně nadějnou a současně rizikovou oblastí života současného člověka*“.

„*Volný čas dětí a mladých lidí proto oprávněně přitahuje mimořádnou pozornost. Pro ně znamená dlouhodobou perspektivu života a výchovy, způsob i šanci na jejich rozvoj a seberealizaci. Umožňuje, aby každý příslušník mladé generace poznával, jak ke svému volnému času smysluplně přistupovat dnes i v dospělosti.*“⁷²

3.1.2 Funkce volného času

„*Volný čas má ve vztahu k jedinci především funkci relaxační, rekreační a rozvojovou. Tím se však funkce volného času nevyčerpávají. Volný čas, resp. úhrn reálných a duchovních aktivit lidí, plní řadu funkcí ke společenskému systému. Právě ve sféře volného času jsou nastartovány společenské inovace, které zpočátku narážejí na bariéry rigidnosti společenských a ekonomických institucí.*“⁷³

Srov.⁷⁴ „*volný čas plní řadu úkolů či funkcí, které lze rozdělit zhruba do tří skupin. Jedná se o úlohu instrumentální, humanizační a zábavnou.*“ Slepíčková pod funkcí instrumentální rozumí dostatečný prostor pro regeneraci sil po pracovním procesu. Funkci humanizační pak úzce pojí s funkcí výchovnou, socializační a vzdělávací. Zábavná funkce má pak sloužit k oproštění se od povinností a problémů každodenního života.

Volný čas nás má potěšit, uklidnit, připravit na další fáze pracovního procesu, ale také nás má vzdělávat, rozvíjet, kultivovat. Pokud si vybereme volnočasovou aktivitu, která je nám opravdu blízká, můžeme dosahovat i jistých úspěchů a rozvíjet tak své přednosti, schopnosti či talent. Ne každý z nás má to štěstí, že je práce pro něho i jeho koníčkem, a o to více pak potřebujeme uspokojovat své zájmy v oblastech, které

⁷¹ HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. s. 11

⁷² HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008. s. 12

⁷³ SAK, Petr. *Proměny české mládeže*. Petrklíč, 2000. s. 58

⁷⁴ SLEPIČKOVÁ, Irena. *Sport a volný čas: vybrané kapitoly*. Praha: Karolinum, 2005. s. 21

nás zajímají, baví, lákají a jsou nám blízké.

Funkcí volného času je opravdu velká řada, vzájemně se doplňují, prolínají. Volný čas je nepostradatelnou součástí našich životů a měli bychom ho využívat efektivně a v náš prospěch.

3.2 Volný čas a zdravý vývoj dítěte

„Není podmínkou do volnočasových aktivit dětí investovat přemíru finančních prostředků. Jde zejména o to, společně stráveným volným časem posílit rodinné vztahy a sytit citové potřeby dětí. Děti potřebují lásku, řád a vzory, s nimiž by se mohly hluboce identifikovat. Rodina pak potřebuje širší pospolitost, okruh spolehlivých přátel. V rámci klubových, sportovních, zájmových subjektů se tvoří ve velké míře tzv. sociální kapitál společnosti. To znamená síť vztahů uvnitř společnosti, kvalita lidských vztahů. Je prokázáno, že pozitivní sociální kapitál trpí při deficitu volného času. Tímto způsobem v rámci širších pospolitostí je také dětem předávána důležitá informace, že rodiče jsou schopni a ochotni dělat něco i ve společném zájmu dalších lidí. Oproti tomu styl výchovy „všechno jen pro rodinu“ se později, zejména během dospívání dětí, ukáže jako slepá ulička.“⁷⁵

Volnočasové aktivity a způsob, jak rodiče tráví volný čas, dítě v jeho vývoji zásadním způsobem ovlivňují. Nestačí pouze hovořit o tom, že bychom měli jezdit na kole, běhat, docházet do jiných sportovních či uměleckých klubů. Pro dítě a jeho výchovu je nutné jít příkladem, tak se dítě nejlépe učí a nejlépe přebírá ten správný vzor. Jestliže budeme vysedávat doma, sledovat televizi nebo hrát počítačové hry či komunikovat s přáteli pouze přes sociální sítě, nemůžeme očekávat, že náš potomek bude sám ve volném čase vyhledávat zájmové kroužky, sportovní a umělecké aktivity. Rodiče jsou opět tou nejpodstatnější složkou, která v procesu socializace dítěte ovlivňuje. Ve škole či s kamarády může dítě stále poslouchat, jak by mělo trávit volný čas, co všechno se dá dělat jako zábava,... Skutečnost je taková, že si dítě podle toho jak tráví volný čas, volí i své kamarády.

⁷⁵ *Volný čas a prevence u dětí a mládeže: A co má dítě dělat, když nemá co dělat?* [online] MŠMT ČR. [cit. 2014-12-12] s. 10

3.3 Motivace k zájmové činnosti

Rodina jako inspirátor, podporovatel i realizátor volnočasových aktivit může svoje děti učít k volnému času přistupovat tvůrčím způsobem a vytvářet postoje, které budou ochotny a schopny v budoucnosti uplatňovat i po založení vlastní rodiny. Uskutečňuje se to prostřednictvím nápodoby a reprodukce, uskutečňováním individuálních i společných pravidelných zájmových činností dětí v rodině a citlivým sledováním a cílevědomým reagováním na potřeby, zájmy a nadání dětí, které se k takové činnosti samy přihlásí nebo je rodiče k tomu vybídnou.⁷⁶

„Rodina je první instance pro předávání vzorů a volby zálib, a to i sportovních. Stejný význam se v tomto směru obvykle přisuzuje sportovním klubům, které se považují za jakousi „druhou rodinu“. Člověk, který je zvyklý od mládí sportovat, ani v dospělosti s aktivním pohybem nepřestává. Řada rodičů nabízí svým dětem spoustu věcí, ale nedbá na volný čas dětí, na to, co děti ve svém volném čase dělají a s kým. Řada rodičů z důvodů finančních, časových apod. dětem v oblasti volného času nemůže nabídnout příliš mnoho, někteří to zase nepokládají za důležité.“⁷⁷

Rodina hraje i v motivaci dítěte k zájmové činnosti nezastupitelnou roli. Někdy si rodiče skutečně neuvědomují, že nestačí pouze uhradit zájmový kroužek, ale že je velmi důležité jít dětem názorným příkladem. V dnešní době je to velmi obtížné, protože velká část rodičů je velmi pracovně vytížena, ale pro budoucnost dětí se jeví tento způsob předávání zdravého životního stylu jako nejefektivnější. Navíc při společném trávení volného času je prostor pro sblížení rodiče a dítěte, a to i v období puberty. Důležité je však, začít s budováním vztahu již v útlém dětství dítěte a ne tehdy, když přijdou první výchovné problémy.

Jak uvádí Hofbauer⁷⁸ *„rodina pro dítě a mladého člověka zůstává nadále prvním prostředím, které pro jejich volný čas vytváří (či má vytvářet) příznivé podmínky: hodnotová východiska a motivaci k dosahování životních cílů, takové uspořádání života rodiny, aby dětem poskytovalo dostatek času a vytvářelo podmínky pro spoluúčast na jeho plánování a prožívání, zajištění finančních a hmotných potřeb, zejména*

⁷⁶ HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. s. 57-61

⁷⁷ *Volný čas a prevence u dětí a mládeže: A co má dítě dělat, když nemá co dělat?* [online] MŠMT ČR. [cit. 2014-12-12] s.9

⁷⁸ HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. s. 61-63

individuálního vybavení a placených služeb, informace a podněty pro účast v dalších prostředích mimo rodinu.“

3.4 Vybrané volnočasové aktivity

*„ Volnočasové aktivity jsou ovlivněny biologickým zráním a jsou odrazem dosažené úrovně sociálního, mentálního a psychického zrání. Zároveň jsou stimulem dalšího zrání jedince a posunem v hodnotové orientaci. Realizace zájmů a potřeb dítěte a mladého člověka prostřednictvím volnočasových aktivit patří do sociálního učení. Rozhodující roli také zde má rodina. U většiny aktivit je silná mezigenerační kontinuita“.*⁷⁹

Volnočasové aktivity jsou nedílnou součástí našich životů, jsou tou příjemnou částí dne, týdne, kdy děláme činnosti, které nás obohacují, přispívají k našemu fyzickému i duševnímu zdraví a vhodně doplňují náš životní styl. Jak již bylo uvedeno v předchozích kapitolách zejména pro děti jsou volnočasové aktivity velmi důležité.

*„Volný čas a volnočasové aktivity dětí a mládeže mají svá specifika. V těchto obdobích sociální ontogeneze se utváří hodnotový systém jedince a hledají se cesty jeho uplatňování a objektivizace reálným chováním a činnostmi. Dynamizaci hodnotového systému a jeho promítnutí do sociálního časoprostoru můžeme považovat za základ utváření životního způsobu.“*⁸⁰

Mezi volnočasové aktivity řadíme nejrůznější zájmové a vzdělávací kroužky, sportovní aktivity, soutěže, ale také nízkoprahová centra. Zřizovatelem může být například MŠMT, kraj, obec, církve nebo nezisková organizace. Taktéž snad každá základní škola nabízí dětem řadu kroužků, kterých se děti po skončení výuky mohou účastnit.

Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání⁸¹ v § 2 člení formy zájmového vzdělávání na:

- příležitostná, výchovná zájmová či rekreační činnost,

⁷⁹KRAUS, Blahoslav a POLÁČKOVÁ, Věra. *Člověk-prostředí-výchova: K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. s. 166

⁸⁰SAK, Petr. *Proměny české mládeže*. Petrklíč, 2000. s. 58-59

⁸¹Česko. Vyhláška č. 74 z 9. února 2005 o zájmovém vzdělávání. In: *Sbírka zákonů ČR*, Částka 20, s. 509

- pravidelná výchovná vzdělávací a zájmová činnost,
- táborová činnost a další činnost, která probíhá mimo místo, kde právnická osoba vykonává činnost,
- osvětová činnost včetně shromažďování a poskytování informací pro děti, žáky a studenty,
- individuální práce zaměřená na rozvoj nadání žáků,
- využití otevřené nabídky spontánních činností.

Z výše uvedeného je zřejmé, že nabídka volnočasových aktivit je v naší republice skutečně veliká a zasahuje do všech oblastí zájmů dětí. Mohou v nich najít své uplatnění jak děti s určitým nadáním, například uměleckým a rozvíjet tak svoje vlohy formou zájmové aktivity, tak jedinci, kteří nechtějí být ve volném čase organizováni, často upřednostňují i anonymitu a takovým můžeme nabídnout různé spektrum činností v nízkoprahových centrech (více kapitola 4.3.1).

4 Pedagogika volného času v primární prevenci

„Pedagogika volného času se zabývá volným časem z hlediska jeho edukačních možností. Předmětem pedagogiky volného času jsou otázky výchovy dětí a mládeže mimo povinné vyučování ve škole a mimo školu – výchovy ve volném čase.“⁸²

„Rozvoj pedagogiky volného času nevede cestou vyhraňování se vůči ostatním disciplínám; spočívá spíše v rozvoji strategie spolupráce těchto disciplín.“⁸³

Pedagogika volného času získává stále více pozornosti odborníků, kteří se zabývají dětmi, jejich výchovou, procesem socializace a sociálními faktory, které výchovu a s ní související chování dětí ovlivňují. Odborníci poukazují na to, jak důležité je děti vést ke zdravému životnímu stylu a tedy i k tomu, umět vhodně a smysluplně využívat volný čas. Pedagogika volného času tak přináší vědecký pohled na formování osobnosti dítěte,

⁸² BABIAKOVÁ, Simoneta. *Pedagogika volného času a školské kluby dětí*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta. Univerzita Mateja Bela, 2007. s. 27

⁸³ KAPLÁNEK, Michal. *Pedagogika volného času- projekt budoucnosti, nebo slepá ulička?* Univerzita Karlova Praha, 2010. s. 19

proces socializace, podmínky, cíle, metody, formy a funkce výchovy. Poukazuje na souvislost mezi výchovou dítěte a náplní volného času. Sděluje, jak by výchova ve volném čase měla probíhat, jaká jsou její pozitiva a jaká jsou úskalí či rizika. Pedagogika volného času řeší také otázku osobnosti pedagoga volného času. Jeho kompetence, schopnosti a dovednosti.

4.1 Prevence rizikového chování

V předchozích kapitolách jsem popsala rizikové chování dětí, jeho možné příčiny, dále jsem se věnovala pojmu volný čas, jeho formám a funkcím. Snažila jsem se tak poukázat na to, jak důležité je vést dítě ke zdravému životnímu stylu a vhodně ho motivovat k aktivnímu využívání volného času. V procesu socializace dítěte sehrává rodina tu nejpodstatnější roli. Jedná se o primární socializační činitel, který plní velmi důležité funkce. Pokud některá z funkcí selhává nebo pokud zcela nefunguje, dítě je na svém vývoji značně ohroženo.

Jednou z těchto funkcí socializačně výchovná, kdy rodina učí dítě přizpůsobovat se sociálnímu životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti.⁸⁴

Jak z výše uvedeného vyplývá, je nutné předcházet vzniku rizikového chování, jinými slovy, vykonávat prevenci.

Prevencí rizikového chování se rozumí „*konceptní, komplexní, cílený, plánovaný, flexibilní a efektivní soubor opatření, odborných činností a nabídek, zaměřený na posilování a rozvoj společensky žádoucích postojů, hodnot, zájmů, forem zdravého životního stylu, chování a jednání jednotlivců i skupin.*“⁸⁵

Je nutné se však zabývat tím, jak prevenci provádět správně. Situace je jednodušší v rodinách, které aktivně tráví volný čas a přirozenou formou tak předávají tyto návyky svým potomkům. Pak je zde ale řada rodin, které nepřikládají význam tomu, jak jejich dítě tráví volný čas. Tyto rodiny jsou cílem preventivních aktivit, které se snaží nastavit Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT).

⁸⁴ KRAUS, Blahoslav a POLÁČKOVÁ, Věra a kol. *Člověk-prostředí-výchova: K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, s. 80

⁸⁵ POKORNÝ, Vratislav, TELCOVÁ, Jana a TOMKO, Anton. *Prevence sociálně patologických jevů: manuál praxe*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. s. 14

„Prevenci je nutné realizovat jako osvojení si správného zdravého životního stylu, což je podmínka předcházení tvorbě nevhodných životních návyků. Takto chápaná prevence je nepochybně záležitostí dlouhodobého působení zejména rodiny, školy a všech, kteří jsou v oblasti volnočasových sportovních aktivit dětí a mládeže angažováni.“⁸⁶

Je velmi důležité, aby rodiče spolupracovali nejen se školou, ale i s vedoucími a trenéry zájmových kroužků. Úzká spolupráce je zásadní preventivní aktivitou, která umožní předcházet vzniku rizikového chování dětí nebo ho zavčasu podchytí. Pokud rodiče nemají zpětnou vazbu ze školy či ze zájmových kroužků, nemohou výchovně působit na dítě v případě, kdy ve škole či na zájmovém kroužku nastane nějaký „problém“. Vezměme jako příklad záškoláctví, které se takto může rozvinout do velkého množství neomluvených hodin, taktéž nenošení úkolů, pomůcek, nevhodné chování k autoritám, může přerůst v rizikové chování, které se bude jen obtížně odstraňovat.

„Základním principem strategie prevence nežádoucích sociálně patologických jevů v resortu školství, mládeže a tělovýchovy je výchova dětí a mládeže ke zdravému životnímu stylu, k osvojení si pozitivního sociálního chování a rozvoji osobnosti, k odmítání všech forem sebedestrukce a porušování zákona.“⁸⁷

4.1.1 Systém primární prevence rizikového chování dětí

Mezi základní zásady primární prevence rizikového chování pak Miovský⁸⁸ řadí komplexnost a kombinaci mnohačetných strategií, kontinuitu působení a systematickosti plánování, cílenost a adekvátnost informací, včasný začátek preventivních aktivit ideálně už v předškolním věku, pozitivní orientace primární prevence, využití „KAB“ modelu (orientace prevence na kvalitu postojů a změnu chování), využití „peer prvků“ a kladení důrazu na aktivní zapojení a interakci (programy, při kterých se děti aktivně zapojují do různých her a jiných preventivních aktivit a jsou v interakci s vrstevníky), denormalizace (normy a hodnoty se změní tak, že jim rizikové chování nebude připadat

⁸⁶ *Volný čas a prevence u dětí a mládeže: A co má dítě dělat, když nemá co dělat?* [online] MŠMT ČR. [cit. 2014-12-12] s. 44

⁸⁷ *Volný čas a prevence u dětí a mládeže: A co má dítě dělat, když nemá co dělat?* [online] MŠMT ČR. [cit. 2014-12-12] s. 4

⁸⁸ MIOVSKÝ, Michal, SKÁCELOVÁ, Lenka, ZAPLETALOVÁ, Jana. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: TOGGA, 2010. s. 39-40

žádoucí ani normální), podpora protektivních faktorů ve společnosti (pečující společnost a dostatečný počet specializované péče), nepoužívání neúčinných nástrojů (např. pouhé předávání informací, zastrasování, apod.)

Pokud tyto podmínky nebudou splněny, nelze zajistit dostatečnou efektivitu a kvalitu preventivních aktivit. Proto se primární prevenci rizikového chování zabývá a koordinuje ji MŠMT.

Heřmánková⁸⁹ uvádí, že **MŠMT je gestorem prevence rizikového chování u dětí a mládeže v České republice. Koordinuje primární prevenci všech forem rizikového chování u dětí a mládeže: užívání návykových látek, agrese a šikana, záškoláctví, poruchy příjmu potravy, rasismus a xenofobie, negativní působení sekt, sexuální rizikové chování, kriminální chování – krádeže, vandalismus, rizikové chování v dopravě.**“

MŠMT má mimo jiné v souladu s Národní strategií protidrogové politiky, Akčním plánem realizace Národní strategie protidrogové politiky, v souladu se Strategií prevence kriminality a v souladu se Strategií prevence rizikových projevů chování vytvořenou metodiku pro poskytování dotací ze státního rozpočtu na realizaci aktivit v oblasti primární prevence rizikového chování.

Touto formou se MŠMT, resp. stát podílí na vytváření vhodných podmínek pro primární prevenci, neboť umožňuje zájemcům realizovat programy, popř. jiné podporované aktivity v oblasti prevence rizikového chování na území České republiky.

*„Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2013-2018 (dále jen Strategie) vychází ze závěrů pravidelných jednání s krajskými školskými koordinátory prevence a metodiky prevence, z dlouhodobých cílů stanovených Strategiemi meziresortních orgánů a ze zkušeností s naplňováním předchozích koncepcí prevence zneužívání návykových látek a dalších rizikových projevů chování u dětí a mládeže na období 1998 – 2000, 2001 – 2004, 2005 - 2008 a 2009 – 2012.“*⁹⁰

Poté vždy v následné strategii zhodnotí průběh té uplynulé, stanoví pozitiva, negativa, a naplňuje cíle na další období.

⁸⁹ HEŘMÁNKOVÁ, Radka. *Aktuální informace Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy z oblasti primární prevence rizikového chování*. [online] MŠMT ČR[cit. 2014-12-12] Dostupné z: https://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/.../hermankova_34421.ppt

⁹⁰ *Národní strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2013 – 2018*. [online] MŠMT ČR[cit. 2014-12-12] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/28077>. s. 3

MŠMT metodicky vede a koordinuje činnost krajských školských koordinátorů prevence, metodiků prevence a prostřednictvím krajských školských koordinátorů prevence a metodiků prevence též činnost školních metodiků prevence (určených pedagogů ve školách a školských zařízeních).⁹¹

Tímto způsobem je pak zajištěné celoplošné a adresné provádění primární prevence. Nejedná se jen o teoretické pokyny zpracované MŠMT, ale na každém krajském úřadu pracuje školský koordinátor prevence, který koordinuje činnost školních metodiků prevence na konkrétních školách.

4.2 Výchova ve volném čase

*Výchova ve volném čase jako časovém prostoru zahrnuje veškeré působení v čase, který neslouží realizaci základních biologických potřeb ani školních nebo pracovních povinností. To současně umožňuje opustit negativní vymezení této oblasti a naopak pozitivně charakterizovat její zvláštnosti, zejména dobrovolnost účasti, volitelnost aktivity nebo zásadu participace.*⁹²

Volný čas patří mezi příjemnější části dne, jedná se o časové údobí, kdy si můžeme dělat to, co nás zajímá, co nás baví, co přispěje ke zlepšení našeho zdraví či obecně životního stylu. Ve volném čase bychom měli především odpočívat, relaxovat, a to takovým způsobem, který je pro nás příjemný, který nás zároveň nabije energií, ale také umožní uvolnění a odpočinek. K tomu, abychom volný čas uměli vhodně využít, je nutné, aby nás již v dětství rodiče svoji výchovou vedli k tomu, jak volný čas nejlépe využít.

S tím, jakým způsobem trávíme volný čas zcela jistě souvisí pracovní náplň každého z nás. Jedinec, který celý den pracuje fyzicky na stavbě, v továrně, si rád přečte noviny, časopis, knihu a vyvažuje tak fyzickou námahu duševním odpočinkem. Jedinec, který pracuje především duševně, naopak volí jako formu odpočinku cvičení, jízdu na kole, pobyt v přírodě, zkrátka fyzickou aktivitu.

⁹¹ *Národní strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2013 – 2018.* [online] MŠMT ČR [cit. 2014-12-12]

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/28077> s. 12

⁹² HOFBAUER, Břetislav. Vývoj, současný stav a výhled pedagogiky volného času v České republice. *Pedagogická orientace* 2005, č. 2, s. 92

Smysluplnosti výchovy ve volném čase se věnuje Sak⁹³. Jako nutné požadavky k jejímu naplnění vidí mimo jiné dobrovolnost, aktivitu, seberealizaci, pestrost, citlivost, zajímavost, efektivitu, kvalitu a evaluaci.

Srov.⁹⁴ **Neformální výchova** neboli **výchova ve volném čase** je aktivita cílená a strukturovaná, mimo formální výchovný systém, vychází z rozhodnutí dítěte a realizuje se prostřednictvím jeho **dobrovolné činnosti**, má proto nejbližší k volnočasové výchově. Její význam roste také proto, že formální výchova nemůže dostát všem požadavkům mladé generace. Dává příležitost rozvíjet zvědavost, společně pracovat, rozšiřovat svoje osobní, sociální a profesní kompetence,.... Neformální výchova čerpá z výchovy formální a informální a sama je svými podněty obohacuje.

Neformální výchovu neboli **výchovu ve volném čase** charakterizují určité rysy, a to **celoživotní výchova a vzdělávání, dobrovolná účast** na aktivitách a **demokratismus** v podobě vyvíjení úsilí o zapojení každého jedince do činnosti. S formální výchovou se shoduje v cílech, jako je rozvoj osobnosti, sociální začlenění a výchova k aktivnímu občanství.⁹⁵

4.2.1 Funkce výchovy ve volném čase

Mezi tři hlavní funkce volného času patří:

- 1) Odpočinek (regenerace pracovních sil)
- 2) Zábava (regenerace duševních sil)
- 3) Rozvoj osobnosti (spoluúčast na vytváření hodnot, kultury)⁹⁶

Pávková⁹⁷ člení funkce výchovy ve volném čase na „*funkci výchovně-vzdělávací, preventivní, zdravotní a sociální. Každý typ výchovného zařízení, instituce či organizace volného času naplňuje tyto funkce podle svého charakteru v různé míře a různými způsoby.*“

Ve shodě s výše uvedenými autory se domnívám, že výchova ve volném čase má především dětem přinést nejen odpočinek a regeneraci fyzických a duševních sil.

⁹³ SAK, Petr. *Proměny české mládeže*. Petrklíč, 2000. s. 18-20

⁹⁴ HOFBAUER, Břetislav. Vývoj, současný stav a výhled pedagogiky volného času v České republice. *Pedagogická orientace 2005*, č. 2 s. 93-94

⁹⁵ HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 18-21

⁹⁶ HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. s.13

⁹⁷ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. 2008. s. 70

Výchova ve volném čase má rozvíjet osobnost dítěte, má rozšiřovat jeho obzory, znalosti, zkušenosti. Výchova ve volném čase nás má od dětství učit, jak obohacovat náš život. Rozvíjí sociální kontakty, podněcuje práci v týmu, vzájemnou ohleduplnost, toleranci, ale také posiluje vůli a vede nás za cílem, který se ve volném čase stanovíme. Ve sportovních oddílech to může být úspěch na závodech, v uměleckých oborech pak výstava či hudební koncert, na který se ve volném čase připravíme. V oblasti zájmových kroužků jsou to například keramické výrobky, výkresy, základy různých sportovních aktivit. Výchova ve volném čase umožňuje jedinci jeho všestranný rozvoj. Záleží jen na něm, které aktivity si vybere a jak se jim bude věnovat.

4.2.2 Cíle výchovy ve volném čase

Výchova prostřednictvím volnočasových aktivit jako cesta ke zvládnutí tohoto časového prostoru má tedy výrazná specifika. Směřuje k rozvoji a utváření individuálních rysů dítěte a mladého člověka a pomáhá ho připravovat na život a působení mezi vrstevníky i dospělými. Východiskem i cílem činností je osvojovat si nové znalosti, dovednosti a kompetence „uvnitř“ sféry volného času (například rozvojem individuálního zájmu – různými způsoby aktivního odpočinku).⁹⁸

Babiaková⁹⁹ popisuje výchovu jako cílevědomý proces, který se realizuje prostřednictvím konkrétních úloh. Cílem výchovy ve volném čase pak je podílet se na formování a utváření osobnosti – její psychické, fyzické, sociální stránky a dle individuality každého jedince.

Z cílů poté formujeme jednotlivé úkoly, prostřednictvím kterých se postupem času podaří cíle dosáhnout. Mezi dílčí úkoly výchovy ve volném čase patří rozvíjet individuální potřeby jedince, nabízet mu možnost všestranného rozvoje. Umožnit jedinci aktivity sportovní, umělecké, kulturní, ať si sám vyzkouší, vybere a zjistí, která z aktivit mu je blízká, ve které se mu příliš nedaří, co by rád rozvíjel dál.

⁹⁸ HOFBAUER, Břetislav. Vývoj, současný stav a výhled pedagogiky volného času v České republice. *Pedagogická orientace 2005*, č. 2. s.92

⁹⁹ BABIAKOVÁ, Simoneta. *Pedagogika volného času a školské kluby dětí*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta. 2007, s. 30-31

4.3 Instituce pro výchovu ve volném čase

„Výchova ve volném čase probíhá zpravidla v rámci určité instituce (zařízení, sdružení apod.). I když toto konstatování může působit samozřejmě, ne vždy se domýšlí, jak toto organizační zařazení ovlivňuje práci vychovatele. Typ organizace definuje do určité míry cíle působení, možnosti spolupráce s dalšími odborníky dobu a místo setkávání s dětmi atd.“¹⁰⁰

Pávková člení instituce pro výchovu mimo vyučování na :

- **Školní družiny a školní kluby** – jsou součástí školy a jsou určené pro děti mladšího a středního školního věku
- **Střediska pro volný čas dětí a mládeže** – jsou určeny širšímu věkovému rozmezí dětí a mládeže a nabízejí specializované a odborně vedené zájmové činnosti
- **Domovy mládeže** – jsou určeny pro středoškolskou mládež, plní výchovně-vzdělávací funkci, ale zejména sociální, neboť přes týden slouží jako náhradní rodinná péče
- **Preventivní výchovná péče, ústavní a ochranná výchova** – dětské domovy, dětské domovy se školou nebo výchovné ústavy pro mládež mají specifické postavení v institucích mimo vyučování. Slouží dětem, které z různých důvodů nemohou žít se svými rodiči či jinými příbuznými.

Neopomíjí nezastupitelnou roli **základních uměleckých škol**, neboť sice tyto školy patří mezi školská zařízení, avšak účast v nich je dobrovolná a probíhá v mimoškolní době.

Hofbauer¹⁰¹ upozorňuje na velký význam **sdružení**, která si podle svého zaměření kladou různé cíle vzdělávacího, výchovného nebo rekreačního zaměření. Mimo jiné sem řadí **tělovýchovné a sportovní organizace**, Hnutí Brontosaurus, Organizace církví a náboženských společností, atd.

Česká republika má velmi rozvinutý a dobře fungující systém institucí a organizací pracujících s dětmi a mládeží ve volném čase. Výše uvedené instituce a organizace obnáší však jednak finanční závazek ze strany rodičů a dále pak také

¹⁰⁰ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. Praha: Portál, 2008. s. 111

¹⁰¹ HOFBAUER, Břetislav. Sdružování dětí a mládeže ve volném čase. In PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. Praha: Portál, 2002. s. 141-145

pravidelnou docházku, mnohdy i přípravu na další setkání. Máme však řadu dětí a mladistvých, které tato nabídka neoslovuje, popř. rodiče odmítají nebo s ohledem na finanční situaci nemohou za zájmové kroužky hradit nemalé finanční obnosy. Jedná se o děti a mladistvé, kteří nemají v rodině podporu k volnočasovým aktivitám. Rodiče buď litují finančních prostředků, které by za zájmový kroužek vynaložili nebo nevidí nutnost vyplnit dítěti už v předškolním či mladším školním věku volný čas. Děti se poté nudí, doma tráví čas u televize nebo u počítače hraním her, anebo se bezcílně toulají ulicemi. S tím, jak děti tyto dospívají, již ztrácí zájem o to být v nějakém kroužku registrovány, nechtějí být organizovány, protože se tomu v dětství nenaučily a nyní se již režimu ve volném čase odmítají podrobit. Pro neorganizovanou mládež se proto začala vytvářet nízkoprahová zařízení.

4.3.1 Nízkoprahová zařízení

V publikaci Sociální práce na ulici – streetwork¹⁰² je nízkoprahové zařízení charakterizováno jako „zařízení sloužící rizikovým dětem a mládeži pro společné trávení volného času s nabídkou sociální intervence a pro podporu jejich rozvoje samostatnosti a společenské spoluzodpovědnosti.“

Jedná se o sociální službu, jejíž cílovou skupinou jsou děti a mládež a která nabízí společné trávení volného času, různé pracovní dílny, ale také sociální pomoc a podporu. Služba má vést k podchycení neorganizovaných dětí a mládeže, k jejich vedení k zodpovědnosti a samostatnosti. Taktéž může být předstupínkem k tomu, aby si takové dítě časem vybralo zájmovou aktivitu a začalo se jí věnovat.

Mezi základní principy nízkoprahových zařízení patří anonymita klienta, možnost volně přijít a odejít během otevírací doby, není nutností pravidelná docházka, do zařízení může přijít i klient, který je pasivní. Cílem je ukázat těmto dětem, že se volný čas dá trávit různým způsobem a předcházet tak vzniku rizikového chování dětí.

¹⁰² BEDNÁŘOVÁ, Zdena a PELECH, Lubomír. *Sociální práce na ulice streetwork*. Brno: Doplněk, 2000. s. 34

5 Praktické šetření

V této kapitole diplomové práce se budu zabývat výzkumným problémem, odůvodním zvolený typ výzkumu, popíši vybrané výzkumné metody a uvedu přehled otázek polostrukturovaného rozhovoru, které využiji pro sběr dat. Následně budu pozornost věnovat formulaci hlavního cíle a dílčích výzkumných otázek praktického šetření. Neopomenu popsat výběr a charakteristiku respondentů a etickou stránku výzkumu. V dalších podkapitolách popíši samotný průběh a vyhodnocení praktického šetření.

Jak již bylo zmíněno v úvodu a v teoretické části méj diplomové práce, v posledních letech velmi stoupá nejen delikvence a protiprávní jednání dětí, snižuje se věk prvního protiprávního skutku, alarmující je i skutečnost, že přibývá u dětí různých typů závislostí, ať látkových či nelátkových (viz podkapitola 1.5).

Kolik času tráví děti před televizí a počítačem a kolik sportem, docházením do zájmových kroužků, ale i touláním po ulicích a nudou? Jak a jestli vůbec rodiče motivují své děti k tomu, aby měly dobře využitý volný čas? Kontrolují rodiče, jak jejich děti volný čas tráví? Jsem si vědoma toho, že se jedná o velmi široké téma, a proto zúžím výzkumný problém na otázku směřující k rizikovému chování dětí. Hlavním cílem méj diplomové práce je zjistit „**Zda má způsob trávení volného času dětí vliv na vznik jejich rizikového chování**“.

Pokud chceme zjistit, proč dítě výchovně selhává, musíme mít dostatek informací nejen o osobnosti dítěte, jeho případných poruchách či geneticky podmíněných obtížích. Důležité je vědět, v jaké rodině vyrůstá, jaké má kamarády, jak jej podporují a vychovávají rodiče, zda má nějaké mimoškolní aktivity, jak tráví volný čas apod. Potřebujeme získat, co možná nejpřesnější a velmi osobní informace o fungování rodinného systému, pohnutkách dítěte k rizikovému chování. Tyto okolnosti mě vedly k tomu, že jsem zvolila pro své praktické šetření kvalitativní výzkum.

5.1 Kvalitativní výzkum

Kvalitativním výzkumem *rozumíme jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace.*¹⁰³ Pro svoji práci potřebuji zjistit názory a vlastní prožitky dětí o tom, jak tráví volný čas. Jak uvádí Chráska¹⁰⁴ „*kvalitativně orientované výzkumy připouštějí existenci více realit*“.

Každý z nás je svébytná nezávislá jedinečná osobnost. Máme různé povahy, temperament, máme rozličné zážitky z dětství, některé prožívané skutečnosti se nás dotýkají více, jiné méně. I to je další z důvodů, proč jsem si zvolila kvalitativní výzkum. Potřebuji slyšet od svých respondentů jejich názory, pochopit příčiny, znát důvody. Není pro mě důležité spočítat, kolikrát se objevilo dané rizikové chování nebo kolik zájmových kroužků dítě navštěvuje. Hledám příčiny a souvislosti, proto potřebuji s respondentem co nejvíce hovořit a do hloubky zjistit, jaké je jeho rodinné zázemí, co mohlo ovlivnit jeho chování, atd.

*„V typickém případě kvalitativní výzkumník vybírá na začátku výzkumu téma a určí základní výzkumné otázky. Otázky může modifikovat nebo doplňovat v průběhu výzkumu, během sběru a analýzy dat. Z tohoto důvodu se někdy kvalitativní výzkum považuje za emergentní nebo pružný typ výzkumu. V jeho průběhu nevznikají pouze výzkumné otázky, ale také hypotézy i nová rozhodnutí, jak modifikovat zvolený výzkumný plán a pokračovat při sběru dat i jejich analýze. Práce kvalitativního výzkumníka je přirovnávána k činnosti detektiva.“*¹⁰⁵

Cílem mého praktického šetření je zjistit, zda má způsob trávení volného času vliv na vznik rizikového chování dětí. Předpokládám, že respondenti (děti) budou různě odpovídat na to, jak se dá volný čas trávit, proč nedochází do zájmových kroužků, co dělají ve volném čase atd. Tento předpoklad je ve shodě s výše uvedeným názorem Chrásky, že existuje více realit. Žádná z nich není horší či lepší, jsou prostě jiné.

Srov. Miovský¹⁰⁶ „*Každá situace je jedinečná a neopakovatelná. Potlačujeme princip opakovatelnosti.*“

¹⁰³ STRAUSS, Anselm a Juliet Corbinová. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert, 1999.s. 10

¹⁰⁴ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkum*. Praha:Grada, 2007. s.32

¹⁰⁵ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. s. 50

¹⁰⁶ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*.Praha:Grada, 2006. s.72

Hendl¹⁰⁷ spatřuje přednosti kvalitativního výzkumu především v získávání komplexnějšího popisu a vhledu při zkoumání. **Výhodou** je rovněž to, že výzkumník provádí práci v přirozeném prostředí, což mu umožňuje nahlédnout do lokálních souvislostí a zaměřit se na procesy. Oproti tomu **nevýhody** spočívají v riziku, že výsledky šetření nemusí být zobecnitelné na širší populaci či do jiného prostředí. Další nevýhodou je časová náročnost na sběr a analýzu dat. Přímou přítomností výzkumníka a povahou výzkumu mohou být ovlivněny výsledky výzkumu.

5.2 Formulace hlavního cíle a výzkumných otázek

Jak již bylo uvedeno v úvodu praktické části (s. 49), chceme-li zjistit, proč je chování dítěte rizikové, musíme sledovat celou řadu faktorů. Téma je velmi široké, a proto jsem jej ve své diplomové práci zúžila na sledování souvislosti mezi způsobem trávení volného času dětí a jejich rizikovým chováním.

Mioviský¹⁰⁸ uvádí, že: „ *Cíle výzkumu by měly obsahovat popis hlavního výzkumného problému, kterým se chceme zabývat. Na ně pak úzce navazují výzkumné otázky.* “

Hlavní cíl mého praktického šetření je: Zjistit, zda existuje souvislost mezi způsobem trávení volného času dětí a jejich rizikovým chováním.

Pro lepší přehlednost jsem zvolila tři výzkumné otázky, které vedou k hlavnímu cíli:

Výzkumná otázka 1: Jaké zájmové aktivity ve volném čase mají děti, jejichž chování je opakovaně rizikové?

Výzkumná otázka 2: Jakého rizikového chování se respondenti dopustili a proč?

Výzkumná otázka 3: Je hlavním důvodem, proč děti nedochází do zájmových kroužků nedostatek finančních prostředků v rodině?

¹⁰⁷ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. s. 52-53.

¹⁰⁸ MIOVISKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. s. 89

5.3 Metody praktického šetření

Šetření bude provedeno formou **případových studií** a **polostrukturovaných rozhovorů** s dětmi, které jsou dlouhodobě v péči kurátora pro děti a mládež.

Zdrojem mých informací jsou v první řadě děti, které jsou dlouhodobě v péči kurátora pro děti a mládež pro opakované rizikové chování. Dalším zdrojem informací jsou spisy Om – ochrana mládeže (dále Om spis) těchto rodin, které jsou vedeny na oddělení sociálně právní ochrany dětí a s těmito spisy a rodinami aktivně pracuji. Z těchto spisů jsem čerpala informace pro vytvoření případových studií.

Předpokládám, že ne všichni respondenti v rozhovoru své chování vyhodnotí jako rizikové, proto **volím dvě výzkumné metody** a nespolehám pouze na polostrukturovaný rozhovor. Na základě **případových studií bude zřejmé, o jaké rizikové chování se jedná, jak dlouho trvá, jaké má podoby**. Případové studie získané sběrem dat z Om spisů vhodně doplní polostrukturované rozhovory s nezletilými dětmi, které budou další metodou mého praktického šetření.

5.3.1 Případové studie

Případová studie je základní a jednou z nejrozšířenějších kvalitativních metod výzkumů. **V centru pozornosti stojí případ**. Případem rozumíme objekt našeho výzkumného zájmu, kterým může být osoba, rodina, organizace atd. Strategie případové studie lze charakterizovat jako: strategii zdůrazňující komplexnost celého případu, strategii představující výchozí místo pro hledání, popis a vysvětlování vlivu různých faktorů a souvislostí v kontextu daného případu, metodu využitelnou jako zpětnou kontrolu výsledků dosažených jinými výzkumnými metodami či technikami Miovský¹⁰⁹.

Zvolila jsem **pojem případová studie** z důvodu, že pro svou práci čerpám zejména z publikací Hendla a Miovského, kteří nepracují s pojmem kazuistika, ale případová studie.

¹⁰⁹ MIOVSKÝ, Michal: *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. s. 94

„V případové studii jde o detailní studium jednoho případu nebo několika málo případů. Zatímco ve statistickém šetření shromažďujeme relativně omezené množství dat od mnoha jedinců (nebo případů), v případové studii sbíráme velké množství dat od jednoho nebo několika málo jedinců. V případové studii jde o zachycení složitosti případu, o popis vztahů v jejich celistvosti“ Hendl¹¹⁰.

Jako zdroj dat pro případovou studii jsem využila Om spisy orgánu sociálně právní ochrany dětí, které obsahují komplexní informace o rodině a vývoji celého případu.

Slovy Miovského¹¹¹ mezi nejzákladnější zdroje pro případovou studii patří lékařská dokumentace, autobiografie, deníky, spisy státní správy (vyšetřovací a soudní spis, dokumentace z průběhu výkonu trestu atd.). Proto se domnívám, že i Om spis může velmi dobře sloužit jako pramen pro vypracování případové studie.

5.3.2 Polostrukturovaný rozhovor

„Interview patří mezi nejobtížnější, ale současně nejvýhodnější metody pro získávání kvalitativních dat“ Miovský¹¹².

Slovy Veselého¹¹³ je rozhovor technika, která zjišťuje stav vědomí, názory. Data získaná tímto způsobem jsou odrazem objektivních jevů v lidském vědomí.

Jako nejvhodnější typ rozhovoru považuji v případě mého výzkumu polostrukturované interview, které dle Miovského¹¹⁴ „...dokáže řešit mnoho nevýhod jak nestrukturovaného či polostrukturovaného interview. Polostrukturované (semistrukturované) interview vyžaduje oproti nestrukturovanému náročnější technickou přípravu. Vytváříme si určité schéma, které je pro tazatele závazné.“

Pro srovnání Hendl¹¹⁵ uvádí, že rozhovor podle návodu představuje seznam otázek, které je nutné v rámci interview probrat. Je na tazateli, jakým způsobem a v jakém pořadí získá informace, které objasní daný problém. Zůstává mu i volnost přizpůsobovat formulace otázek podle situace. Rozhovor s návodem dává tazateli možnost co nejvýhodněji využít čas k interview.

¹¹⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. s. 104

¹¹¹ MIOVSKÝ, Michal: *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2000. s. 97

¹¹² MIOVSKÝ, Michal: *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. s. 97

¹¹³ VESELÁ, Jana. *Sociologický výzkum a jeho metody*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2002. s. 41

¹¹⁴ MIOVSKÝ, Michal: *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. s. 97

¹¹⁵ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. s. 174-175

K jednotlivým výzkumným otázkám jsem vytvořila vždy okruh dotazů, kterými se snažím odpovědět na výzkumnou otázku zjistit. Otázky jsou stylizovány tak, aby pro respondenty (děti) byly srozumitelné. Jsem si vědoma technické náročnosti rozhovoru a počítám s tím, že bude nutné některé otázky upřesnit, volit vhodné podotázky atd. I z těchto důvodů volím dvě výzkumné metody, které se vzájemně budou doplňovat.

„Není nutné zdůrazňovat, že vedení kvalitativního rozhovoru je uměním i vědou zároveň. Vyžaduje dovednost, citlivost, koncentraci, interpersonální porozumění a disciplínu.“ Hendl¹⁶

Otázky polostrukturovaného rozhovoru použité pro sběr dat

1. Kolik je ti let?
2. Do které třídy chodíš?
3. Měl si někdy takový průšvih, který by se řešil u kurátora pro děti a mládež?
4. Proč si myslíš, že jsi to provedl(a)? Co bylo důvodem?
5. Byl jsi u toho průšvihu sám, nebo vás bylo víc?
6. Myslíš si, že máš dostatek volného času?
7. Docházíš do nějakého zájmového kroužku?
8. Pokud ano, do kterého a jak často?
9. Pokud ne, chtěl bys do nějakého kroužku sportovního, uměleckého či jiného chodit? Anebo chtěl jsi někdy dříve do nějakého kroužku docházet? Proč k tomu nedošlo?
10. Co děláš ve volném čase?
11. S kým volný čas trávíš?
12. Jak tráví čas kamarádi, se kterými jsi ve volném čase, mají nějaké kroužky?
13. Co říkají rodiče na to, že bys chtěl do nějakého kroužku docházet? Podporují tě v tom?
14. Pokud ano, proč do kroužku nedocházíš?
15. Pokud ne, čím ti to rodiče odůvodňují?
16. Máš sourozence? Pokud ano, navštěvuje(jí) oni nějaké zájmové kroužky?
17. Zajímají se rodiče o to s kým si venku, kde jsi a co děláš?
18. Kontrolují někdy, zda jsi jim nelhal(a) v tom kde a s kým trávíš volný čas?

5.4 Výběr respondentů

S ohledem na kvalitativní výzkum a na téma méj diplomové práce jsem zvolila **záměrný výběr respondentů**. Gavora¹¹⁷ upozorňuje na skutečnost, že u kvalitativního výzkumu je výběr záměrný, nikdy se nepoužívá náhodný výběr. „*Záměrný výběr se uskutečňuje na základě určení relevantních znaků, tj. těch znaků základního souboru, které jsou důležité pro dané zkoumání. Při tom se výzkumník opírá o pedagogickou teorii, své zkušenosti, vědomosti a úsudek. Jeho postup je kvalifikovaný, protože se opírá o určitou erudici a případy, které dobře zná*“.

Respondenty jsem volila **záměrným (účelovým) výběrem přes instituce**. Sběr dat mi usnadnila moje pracovní pozice a zkušenosti v profesi kurátora pro děti a mládež. Cílovou skupinou této specifické sociální oblasti jsou děti, jejichž chování je dlouhodobě rizikové a vývoj těchto dětí může být ohrožen.

Jak uvádí Miovský¹¹⁸ v případě záměrného výběru se jedná o metodu, kdy využíváme určitého typu služeb nebo činnosti nějaké instituce, určené pro cílovou skupinu, která nás výzkumně zajímá. Cíleně vyhledáváme účastníky podle jejich určitých vlastností. Kritériem výběru je právě vybraná vlastnost či projev této vlastnosti nebo stav (např. příslušnost k nějaké sociální skupině či vrstvě).

5.5 Charakteristika respondentů

S ohledem na zadání méj práce a její cíl, tvořily cílovou skupinu děti, jejichž chování je opakovaně rizikové a se kterými jsem se ve své praxi setkala. Jedná se o klienty odboru sociální péče a živnostenský úřad při Městském úřadu v Poděbradech.

Výzkumu se zúčastnilo celkem šest respondentů. Respondenti jsou ve věku od 13 do 16 let, jeden z nich je již studentem středního odborného učiliště. Ostatní jsou žáky základní školy. Respondenti mají různé typy rizikového chování od agresivity, přes

¹¹⁶ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. s. 166.

¹¹⁷ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Paido, 2000, s. 64

¹¹⁸ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006, s.135

nerespektování autorit, krádeže, útěky z domova, předčasné zahájení pohlavního života, atd. Jejich rodinné zázemí je velmi podobné. Ve dvou případech se jednalo o rodinu úplnou, ve dvou případech o rodinu neúplnou, ve dvou případech šlo o rodinu doplněnou. Všechny rodiny se potýkají s finančními problémy, některé jsou zatížené exekucemi. Vzdělání rodičů je v polovině případů základní, ve druhé pak střední odborné bez maturity.

5.6 Etická stránka praktického šetření

Oslovila jsem celkem šest dětí a jejich rodičů. Vždy se jednalo o děti, jejichž chování bylo opakovaně rizikové a v této souvislosti se ocitly v péči kurátora pro děti a mládež. Všechny jsem seznámila s účelem mého výzkumu i s tím, co by v rámci praktického šetření bylo po dotazovaných požadováno.

Informovaný souhlas mi udělili všichni zákonní zástupci, kterých jsem se dotázala. Taktéž všechny děti souhlasily s rozhovorem a jeho podmínkami.

Ochranu soukromí a osobních údajů účastníků jsem zajistila prostřednictvím anonymity celého praktického bádání, kdy děti jsou během rozhovoru oslovovány pouze křestním jménem. V případových studiích pracuji také jen s křestním jménem dítěte.

Prostředí, kde bude rozhovor probíhat jsem volila dle přání respondentů. Většina z nich si zvolila kancelář našeho oddělení, protože je to místo, kam jsou zvyklí se svými problémy docházet a řešit je zde. Každého z respondentů jsem předem seznámila s tím, že bych potřebovala rozhovor nahrát na diktafon a zeptala jsem se, zda budou s tímto souhlasit.

Využití techniky v průběhu rozhovoru mi umožnilo soustředit se plně na odpovědi dotazovaných, klást podotázky sledovat neverbální chování respondentů a zjistit tak potřebné informace. Rovněž jsem nerušila průběh rozhovoru tvořením zápisků a dalších podrobných poznámek.

5.7 Průběh praktického šetření

S respondenty a jejich zákonnými zástupci jsem kontakt navázala bez větších potíží. S rodinami dlouhodobě pracuji, respondentům bylo známo, že o všech výchovných problémech či protiprávním jednání, kterého se dopustili, vím, protože jsme je společně projednávali. Při vedení rozhovoru se nám také spolupracovalo dobře, vše probíhalo v klidné atmosféře. Pro respondenty a jejich rodiče jsem tedy nebyla cizí výzkumník, kterému mají svěřit své prožitky při řešení mnohdy náročné životní situace. Věděli, že jsem v tomto období byla s nimi v kontaktu a společně jsme pracovali na nápravě chování jejich potomka. Vždy jsem nejprve vše vysvětlila rodiči potencionálního respondenta, který mi dal písemný souhlas s rozhovorem. Poté jsem o totéž požádala i nezletilé dítě. Pokud snad neměli chuť či sílu se ke svým problémům vracet, nenutila jsem je.

Byla jsem si vědoma toho, že se jedná o náročnou metodu zejména na přípravu, čas a vyhodnocení. Avšak považovala jsem jí za nejvhodnější s ohledem na zvolené téma a v následné návaznosti na případové studie.

Kvalitativní výzkum ve své diplomové práci jsem provedla metodou polostrukturovaného rozhovoru a případových studií. Případové studie mi poskytly informace o minulosti rodiny, vývoji případu, rodinném složení, ... Otázky polostrukturovaného rozhovoru jsem formulovala tak, aby mi přinesly odpovědi na jednotlivé výzkumné otázky a následně na hlavní cíl. Domnívám se, že mi tyto metody umožnily získat velmi podrobné informace o rodině.

Při rozhovoru jsem měla možnost reagovat na případné nejasnosti na straně respondenta, popřípadě i na straně výzkumníka. Současně jsem mohla sledovat i neverbální komunikaci dotazovaného. Pokud jsem nějaké odpovědi ne zcela porozuměla, měla jsem možnost požádat o bližší vysvětlení. Během rozhovoru jsem se snažila o to, aby položené otázky byly jasné a otevřené. Občas bylo nutné doplnit je podotázkou, která mi lépe vysvětlila odpověď respondenta. Někteří respondenti byli sdílní, jiní odpovídali stručně. Zajímalo mě mimo jiné, zda si respondenti uvědomují, proč docházejí ke kurátorovi pro děti a mládež, dále také to, zda jsou si vědomi toho, proč skutek provedli, a zda v dané situaci byli sami či zda jich bylo více.

Zpracováním případových studií k jednotlivým respondentům jsem se snažila o popis rodinného zázemí respondenta, jeho rizikového chování, přístupu rodičů k výchově. Některá fakta, která nevyplývala z rozhovoru, jsem získala z případové studie.

Při vyhodnocování dat jsem u každého z respondentů sestavila grafické vyjádření sledovaných jevů. Při jeho tvorbě jsem vycházela z obou vybraných metod a získaných dat. Vznikl tak u každého respondenta přehled jednotlivých typů rizikového chování, kterého se respondent dopouští a jeho příčin. Dále zde najdeme způsob trávení volného času respondenta a příčiny, proč volný čas tráví právě tímto způsobem. Cílem grafického vyjádření sledovaných jevů bylo z použitých výzkumných metod zvýraznit nejpodstatnější pojmy, pro téma a praktické šetření méj diplomové práce.

5.7.1 Respondent č. 1 Diana

Případová studie č. 1 Diana

Diana se narodila v roce 1997, v době našeho rozhovoru jí bylo necelých 17 let. V současné době je umístěna v dětském domově se školou. Rodiče Diany, matka (39 let, střední odborné bez maturity) a otec (43 let, základní vzdělání) žijí ve společné domácnosti. V rodině vyrůstají další tři sourozenci ve věku 20 let, 9 let a 5 let. Om spis byl založen na oddělení sociálně právní ochrany dětí v roce 2001, kdy byli rodiče obviněni a pravomocně odsouzeni za tělesné týrání Diany a její starší sestry. Byly jim uděleny podmíněné tresty odnětí svobody a nad výchovou dětí byl stanoven soudní dohled. Rodiče mají dlouhodobě velké finanční problémy. Nedokázali řádně splácet hypotéku na dům, museli se odstěhovat, dluhy dosahují výše několika milionů. Finanční situace se odráží i na způsobu života rodiny. Od roku 2007 do současnosti se rodina stěhovala 5x, z toho ve třech případech musely děti změnit základní školu, protože dojíždění nebylo reálné. Ke stěhování byli rodiče přinuceni nejprve z důvodu nesplácení hypotéky, později, když bydleli v pronájmu, to byly dluhy na nájemném. Nejstarší sestra Diany již s rodiči nežije. Mladší bratr Dan měl výchovné problémy již v mateřské škole, pro učitelky byl nezvladatelný. Na základní škole jeho problémy pokračují, v současné době s ním matka dochází k dětskému psychiatrovi.

Do péče kurátora pro děti a mládež se Diana dostala v roce 2008 (necelých 11 let). Škola si stěžovala na závažné výchovné problémy nezletilé, vulgární mluvu, pozdní příchody na vyučování. Později se objevily ve škole i krádeže peněz, ke kterým se Diana přiznala. Matka se zpočátku dcery velmi zastávala, její chování buď bagatelizovala nebo sváděla na jiné děti, na nevhodné chování učitelů, atd. Rodiče se domnívali, že vše vyřeší změnou základní školy, kde však výchovné problémy záhy pokračovaly. Otec byl a stále je pracovníčně velmi často mimo domov, pracuje jako řidič kamionu, do výchovy se tak téměř nezapojoval. Výchova všech dětí ležela na matce a ta selhávala. Postupem času sama připustila, že i doma má s dcerou závažné problémy, dcera je agresivní, v záchvatu vzteku rozbíjí skleněné výplně dveří, nebere na nikoho a na nic ohledy. Matka se proto bála dceři něco vytýkat nebo zakazovat, protože měla obavy z její reakce. Diana byla v péči nejen psychologa, ale i dětského psychiatra. Léky na zklidnění jí však tlumily natolik, že spala i ve škole. Výchovné problémy se stále

stupňovaly, Diana napadala spolužáky na nové škole a vše vyústilo v napadení učitelky, která chtěla zabránit fyzickému konfliktu mezi dětmi. Diana udeřila učitelku do obličeje, tak silně, že učitelka upadla na zem a byla v bezvědomí. Škola informovala kurátora pro děti a mládež o tomto problému a Diana byla umístěna v roce 2010 do diagnostického ústavu. Její výchovné problémy nadále pokračují, domů jezdí na víkendy. Diana si přeje zrušení ústavní výchovy a návrat domů. Rodiče s tím nesouhlasí, protože dceru nejsou schopni výchovně zvládnout. Chování dcery hodnotí jako nepředvídatelné, nevyrovnané, často nežádoucí. Vychovatelé v ústavu hodnotí chování Diany jako účelové, ví přesně, jak se má chovat, aby mohla jezdit pravidelně domů. Její chování však není zvnitřněné tak, aby ho vzala jako normu do života. Mimo agresivního chování vůči ostatním dětem má velké problémy s rasistickými nadávkami, a také s nerespektováním autorit vychovatelů. Diana si své chyby neuvědomuje, stále je bagatelizuje nebo tvrdí, že si to nepamatuje. V červnu 2014 ukončila Diana povinnou školní docházku a v současné době se připravuje na budoucí povolání v oboru – kuchař, číšník. Diana má velký výtvarný talent, velice pěkně kreslí, má fantazii, vkus. Bohužel tento talent nebyl z rodiny rozvíjen a výchovné problémy přehlušily nadání, které by mohlo pomoci Dianě nasměrovat se v životě na jiné cíle a hodnoty.

Rozhovor č. 1 Diana (doslovný přepis rozhovoru)

Ahoj,

dovol mi, abych Tě seznámila s účelem tohoto výzkumu. Jsem studentkou 1.ročníku navazujícího magisterského studia Univerzity v Hradci Králové a cílem mojí diplomové práce je sledovat souvislost mezi rizikovým chováním dětí a jejich způsobem trávení volného času. Upozorňuji Tě na skutečnost, že veškeré údaje, které zde budou sděleny, zůstanou anonymní. Současně si Tě dovoluji požádat o vyslovení souhlasu s nahráváním tohoto rozhovoru.

Dáváš souhlas k tomu, aby byl náš následující rozhovor nahráván?

Ano

1. Kolik je ti let? Skoro 17

2. Do které třídy chodíš? Teď jsem vyšla základní školu.

3. Měla jsi někdy takový průšvih, který by se řešil u kurátora pro děti a mládež?

Ano. **A můžeš ho nějak popsat? Něco k tomu říct? No tak jako většinu problémů řešil kurátor. A který třeba byly? Dokážeš to říct? Že jsem se třeba neučila, dělala**

jsem problémy, prala jsem se. A i jsem si dělala z ostatních srandu, hrozně velikou, já jsem si myslela, že se z toho nemůže nic vyvinout, že je to sranda. **Ty jako myslíš, že ty ostatní to jako srandu nebrali?** No, ty ostatní ne. **Takže jako že to třeba byla nějaká šikana?** No oni to tak viděli, ale já jsem to brala jako ze srandy.

4. Proč si myslíš, že jsi to provedl(a)? Co bylo důvodem?

Že ve škole, když jsem nastoupila do třídy, tak se se mnou nejdřív nebavili, holky mě odstrkovaly, pak jsem si na ně otevřela pusy, oni za nějakou hodinu přišly a že mě teda berou do party. A pak když jsem rupla ve čtyřce, tak se se mnou nikdo nebavil, jen se mi posmívali, že jsem rupla, že jsem měla být v pátém ročníku. A na to učení jsem pak už kašlala úplně.

5. Byla jsi u toho průšvihů sám, nebo vás bylo víc?

V tom průšvihů bylo jakoby víc lidí, ale třeba v Sokolči, kde jsem měla školu, tak tam jsme teda jedna holka se mnou provedla to, že já jsem hlídala a ona to vzala. To byl ten průšvih s těma penězma. No jenomže pak jsme teda něco z toho utratily, pak jsem zjistila, že kámoška má modřiny na zádech. Ptala jsem se jí od čeho to má, řekla mi, že jí rodiče mlátěj. Třetí den se začalo řešit, kdo vzal ty peníze, tak jsem to vzala na sebe. A kámoška je dala ještě ke mně a já jsem řekla, že jsem v tom byla sama. To byl velkej průšvih, kterej jsem vzala na sebe.

6. Myslíš si, že když jsi byla ještě doma předtím než si byla umístěna do výchovného ústavu, že měla dostatek volného času? Měla.

7. Docházelas do nějakého zájmového kroužku?

No, když jsem bydlela v Neratovicích, tak jsme chodili na karate. Pak nás to po nějaký době přestalo bavit. Pak jsme se odstěhovali a většinu času jsem trávila tím, že jsem si sebrala kolo a byla jsem až do nějakých devíti osmi večera, dokud jsem neměla přijít, tak jsem byla venku. Pak se i stávalo, že jsem zapomněla na čas, nebo jsem se zatoulala. Kromě toho karate jsi žádný kroužek neměla? Pak jsem měla v Cerhenický škole kroužek sboru. A jak dlouho si tam vydržela chodit. Skoro dva školní roky, ten druhý ne celý, ten mě vzali do ústavu. A chodilas tam pravidelně? Jo, každý ráno, když se otevřela škola. **Chtěla jsi do nějakého kroužku chodit a nesplnilo se ti to? A proč se ti to nesplnilo?** Strašně jsem chtěla chodit na box, jenomže to mi zas rodiče říkali, že je to moc agresivní a že už jsem takhle agresivní dost, že mě vezme čert. Tak si rodiče mysleli, že ten box, že by to bylo ještě horší se mnou. A já jsem si to pak trénovala na

spolužákách. Pak jsem chtěla hrát fotbal za Cerhenice, tak zase, že jsou tam buď moc malý nebo moc starší a že jsem holka.

8. Pokud ano, do kterého a jak často?

9. Pokud ne, chtěla bys do nějakého kroužku sportovního, uměleckého či jiného chodit? Anebo chtěl jsi někdy dříve do nějakého kroužku docházet? Proč k tomu nedošlo? Teď už ne.

10. Co děláš ve volném čase? Teď když jsou prázdniny....

Teďka, to už není takový jako to bylo předtím. To jsem furt lítala venku, každou chvíli. Doma o mě nikdo nevěděl. Teďko za celý prázdniny jsem snad byla vždycky odpoledne se kouknout někam, ale jinak teda ven moc nechodím. Jsem spíš doma, občas si hraju s Nikolasem nebo s Danielem. Toho pošťuchuju no a ono to pak začíná trochu přecházet , že se na mě trochu naštvě, tak přestanu, aby se trochu zklidnil a pak zase můžu do něj rejpat. Ale dávám si pozor, abychom se nemlátili.

11. S kým jsi volný čas trávil/a nebo trávíš?

Já ani nevím, vždycky když jdu ven i třeba když si jdu sednout ke kašně, vždycky projdou nějaký děti a začneme si povídat nebo se s nima jdu projít. Vždycky si s někým pokecám. Já to v Kolíně ještě moc neznám, spíš se seznamuju. Doma jsem jen o víkendech a vidím jen pár známých, ale to jsou i tátovi kamarádi a to tam radši nechodím. Protože kdyby tam byl třeba táta a já bych s nima něco pila. Nechci spadnout do dalšího průšvihů, nechtěla bych, aby mi dali tu ochranou výchovu. V jednom klubu tam u nás v ulici, takhle máme balkon a na jednom konci přes ulici je takovej nedá se říct diskotéka, takovej malinkej klub. A tam má táta kamarády a šéfa atd. Já se s tím šéfem znám taky, normálně se s ním bavím. Zjistila jsem, že vlastní i posilovnu v plaveckém bazénu. Já jsem tam teďkon byla dvakrát na alpiningu. Je to taková diskotéka na běžícím pásu, ten pás máte položený z kopce a musíte jakoby běžet do rytmu tý hudby. Cvičíte nohama, rukama, je to sranda. **No tak to je fajn.**

12. Jak tráví čas kamarádi, se kterými jsi ve volném čase, mají nějaké kroužky?. Tak dá se říct, že většina tvých kamarádů má nějaký kroužek nebo ne?

Já mám většinou starší kamarády, je jim už 18, takže choděj spíš někam do klubu. **Takže spíš je to takový neorganizovaný? Nejsou to třeba kluci, co se věnují třeba 10 let fotbalu?** Jako jo, to taky. Kamarádi dělali taky karate nebo něco klučičího. Nebo si jdou zakopat, když není takový horko. Ale jinak choděj to toho klubu. Mě už tam taky pozvali, mamka řekne, abych byla do osmi nebo devíti doma a že si mám dávat

bacha na čas. Tak jako kámoši, jim bylo 18 je jim skoro 19. Zvou mě na panáka, já jim říkám, že nemůžu pít. Kdyby byl tady zátať, tak by byl průšvih. Mohli by jim klub zavřít nebo by dostali velkou pokutu, takže radši piju džus nebo kolu.

13. Co říkali rodiče na to, že bys chtěl do nějakého kroužku docházet? Podporovali tě v tom? Takže ty už jsi mi vlastně říkala, že rodiče tě podporovali v tom, když jsi chtěla chodit do nějakého kroužku. Jo.

14. Pokud ano, proč do kroužku nedocházíš?

15. Pokud ne, čím ti to rodiče odůvodňují?

16. Máš sourozence? Pokud ano, navštěvuje(jí) oni nějaké zájmové kroužky?

Tři. **A oni mají nějaké kroužky?** Sestra ta nevím, jestli chodí někam do kroužků. Ta teďkon pracuje. **Tý je teda kolik?** Skoro 20. **A když vemeš bráchy, ty jsou mladší? Jak to mají s kroužkama?** Daník, ten chodil na karate, ale nechodí, protože je strašně líněj. Jeho to nebavilo. A jedinej jeho kroužek je, když ho vytáhnu ven na kolo. Aby se provětral, protože řeknu to možná asi hnusně, ale von jak je malej je tlustej. Potřebuje se hejbat. Ale on se maximálně pohne do ledničky a k počítači. **A Daníkovi je kolik?** Bude mu 10. **Takže ten žádný kroužek pravidelně třeba po škole nemá?** Ne, o žádným nevím. Jen to karate, kam už nechodí. **A malej Nikola, tomu je kolik?** Nikovi tomu je 5 nebo 6. To nevím. A ten kroužek. Chodí do školky a rád soutěží s dětma, je jak neřízená střela. Jak když ho natáhnete na klíček.

17. Zajímají se mamka o to s kým si venku, kde jsi a co děláš? No, zajímaj. Hlavně s kým sem, kam jdu.

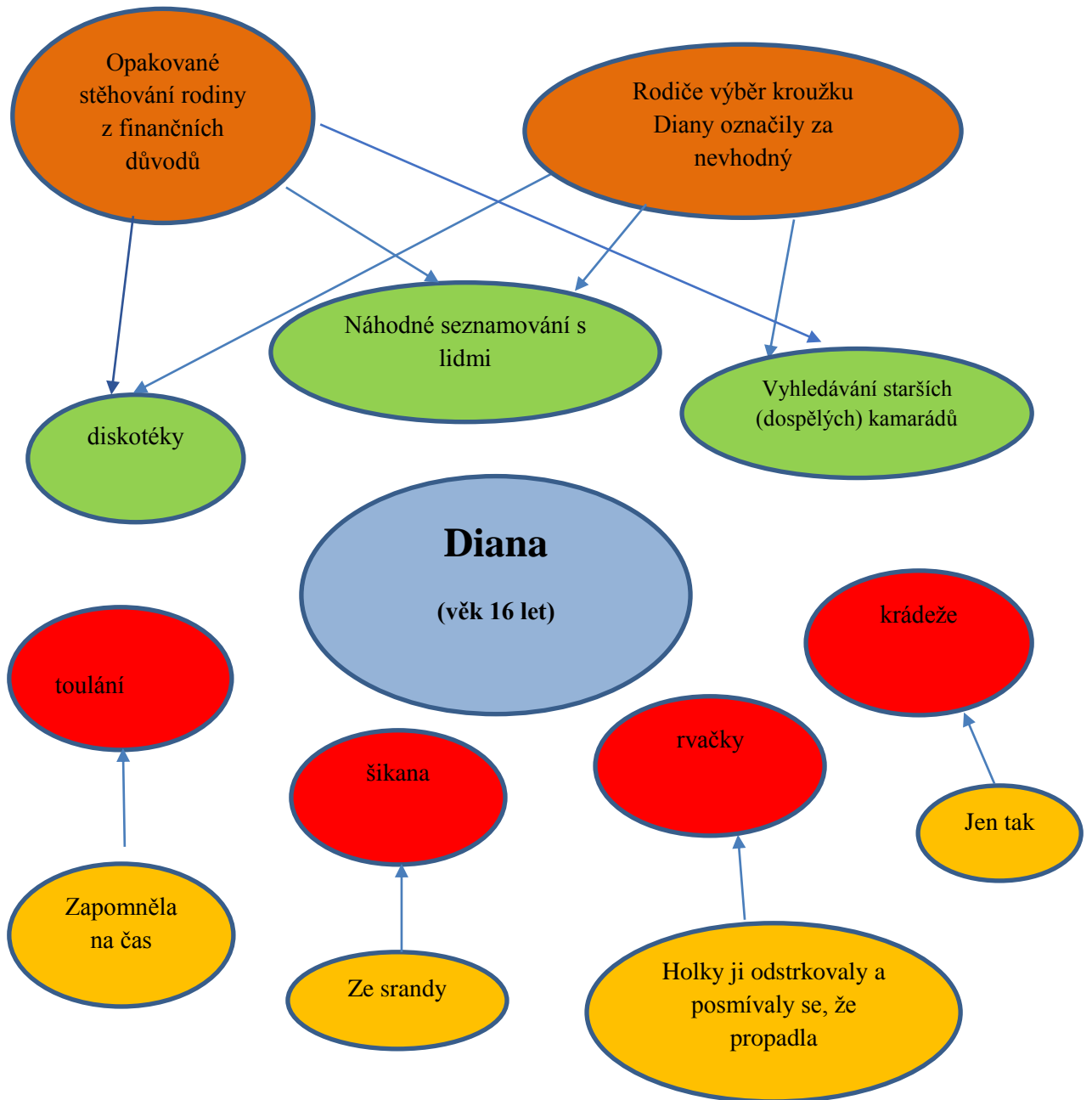
18. Kontrolují někdy, zda jsi jim nelhal(a) v tom kde a s kým trávíš volný čas?

Jo a nesmím si domů vodit žádný cizí lidi. Tátovi se to nelíbí, tak jsem radši už nikoho domů nepřivedla, radši. Protože by byl průšvih. A mamce ani tátovi se nelíbil můj přítel, kterému bylo teda trochu víc. Co to je trochu víc? Dvacet devět let. Ne kvůli věku až tak tolik, chlap by měl bejt starší. Ale že měl podmínku, nebo že má. Tak jsem se s ním rozešla. Protože rodiče tvrdí, že prej by mohl ohrožovat, jako i ohrožuje tím naši rodinu tím. Kdybych se s ním takhle tahala, tak kdyby byl nějaký problém a já mám taky průšvihů z minula dost, tak by to mohlo na mě spadnout a na celou rodinu. **A když třeba říkáš, že tě kontrolujou, jak třeba?** Hlídej mě neustále. Vždycky když jdu ven tak nezapomeň si klíče, telefon máš doufám nabitej, hlavně si ho nevybij, ať ho slyšíš nevypínej si zvuk a kam deš a v kolik budeš doma. **Ty by sis mohla teoreticky něco i vymyslet, kde jseš a tak ne?** No kolikrát ale třeba se s mamkou potkám na ulici.

Ona se jde projít třeba, nevím, jestli mě tím i kontroluje, tak se potkáme. To se mě pak zeptá kam jdu a hlavně mi připomíná, ať si hlídám čas.

Tak to je všechno, děkuju

Respondent č. 1 Diana – grafické znázornění sledovaných jevů

Legenda:

- Rizikové chování
- Příčiny rizikového chování
- Volnočasové aktivity, které Diana vykonává
- Příčiny absence zájmových kroužků nebo jejich malého počtu

5.7.2 Respondent č. 2 Kristýna

Případová studie č. 2 Kristýna

Kristýně je 13 let, má dva mladší sourozence, ve věku 12 a 8 let. Rodiče spolu žili ve společné domácnosti jen po dobu tří let. Matka (34 let, základní vzdělání) o děti pečuje sama nebo za pomoci svých mužských partnerů, kterých však bylo již několik. Otec Kristýny a mladší sestry Kateřiny (32 let, základní vzdělání) se o děti po době několika let nezajímá, neplní řádně ani svou vyživovací povinnost. Otec nejmladšího sourozence Kristýny žil s matkou po dobu pěti let ve společné domácnosti. Zajímal se o výchovu dětí, spolupracoval se školou. Matka si však našla nového partnera, který je nezralý a mladý (24 let) a do výchovy dětí se nezapojuje. Matka byla po ukončení poslední mateřské dovolené asi po dobu dvou let bez pracovního poměru a rodina pobírala dávky hmotné nouze. V současné době matka pracuje již několik let ve firmě jako dělnice, má průměrný plat, avšak z platu je jí exekučně strhávána částka 2000,- Kč měsíčně. Matka uvádí, že exekuci má za nesplácené půjčky.

Do péče kurátora pro děti a mládež se Kristýna dostala ve věku 12 ti let. Od jejího útlého dětství byl na výchovu její a mladších sourozenců stanoven soudní dohled. K tomuto opatření bylo přistoupeno na základě nedostatečné péče matky o své děti. Postupně se špatná péče matky projevovala během docházky dětí do mateřské školy, pak i do školy základní. Učitelé poukazovali zejména na to, že děti nemají potřebné pomůcky, hygienické návyky jsou velmi špatné, matka nedohlíží na přípravu na vyučování a se školou nespolupracuje. Ani jedno z nezletilých dětí nedocházelo ve škole na obědy, matka odmítala hradit nejen obědy, ale i družinu, která byla nutná především u mladších sourozenců. Spolupráce matky s OSPOD (orgán sociálně právní ochrany dětí, dále jen OSPOD) i se školami je také doposud velmi nepravdělná. Matka vše slíbí, ale nic nedodrží. Obdobně to vypadá s její výchovou. Děti nemají řád, pravidla, matka je nedůsledná. To vše se odrazilo v uplynulém školním roce 2013/2014 i v chování Kristýny. Nejprve na OSPOD bylo oznámeno Policií ČR, že se Kristýna dopustila v obchodním domě krádeže. Kurátor pro děti a mládež si pozval nezletilou a její matku k jednání a při této příležitosti matka přiznala, že výchovou dcery delší dobu nezvládá. Kristýna měla ve škole velmi špatný prospěch, začala utíkat z domova, našla si partnera, který je již dospělý, nepracuje, je závislý na herních automatech. Kristýna

u něho po několik týdnů bydlela, nedocházela domů ani v noci, nedocházela ani do školy. Matka byla ve výchově bezradná. S ohledem na způsob života Kristýny v tomto období, bylo podezření na to, že byl na Kristýně spáchán trestný čin pohlavního zneužití. Proto bylo matce doporučeno, aby s dcerou zašla na gynekologické vyšetření a dále byla rodina objednána na první schůzku k rodinnému terapeutovi. Bohužel, Kristýna se nedostavila ani na prohlídku k lékaři ani na termín k psychologovi. Neomluvená absence ve škole dosahovala stále vyšších hodnot, matka netušila, kde její dcera je. Kristýna chodila domů v době, kdy byla matka a její přítel v práci, doma si vzala bez dovolení různé věci, které se buď daly prodat, nebo se jednalo o potraviny, které společně s přítelem zkonsumovala. Kurátor pro děti a mládež opakovaně hovořil s přítelem Kristýny, který však vůbec popíral, že by nezletilou znal. Kristýna se na schůzky ke kurátorovi také nedostavovala, záškoláctví dosáhlo počtu více jak 150 hodin, Kristýna nebydlela doma, matka nebyla schopna výchovu zajistit. S ohledem na tyto skutečnosti, kdy byl zdravý vývoj Kristýny značně ohrožen, OSPOD informoval soud a bylo rozhodnuto o umístění Kristýny do diagnostického ústavu a následně do dětského domova se školou. Kristýna při výslechu na Policii ČR (ve věci trestného činu pohlavního zneužití) přiznala, že již žije pohlavním životem od svých 12- ti let. Partner, se kterým nyní žila je jejím druhým sexuálním partnerem.

Rozhovor č. 2 Kristýna (doslovný přepis rozhovoru)

Kristýna

Ahoj,

dovol mi, abych Tě seznámila s účelem tohoto výzkumu. Jsem studentkou 1.ročníku navazujícího magisterského studia Univerzity v Hradci Králové a cílem mojí diplomové práce je sledovat souvislost mezi rizikovým chováním dětí a jejich způsobem trávení volného času. Upozorňuji Tě na skutečnost, že veškeré údaje, které zde budou sděleny zůstanou anonymní. Současně si Tě dovoluji požádat o vyslovení souhlasu s nahráváním tohoto rozhovoru.

Dáváš souhlas k tomu, aby byl náš následující rozhovor nahráván?

Ano

1. Kolik je ti let? Třináct let.

2. Do které třídy chodíš? Do sedmý. **Takže sedmou třídu si teď ukončila?** Ano.

3. Měla jsi někdy takový průšvih, který by se řešil u kurátora pro děti a mládež?

Ano. První bylo, že jsme kradli v Albertě a pak záškoláctví.

4. Proč si myslíš, že jsi to provedl(a)? Co bylo důvodem? S kamarádkou jsme si chtěly vzít nějaké pamlsky, neměly jsme peníze, tak jsme to vzaly. U záškoláctví byl důvod můj přítel, mě se ráno nechtělo vstávat, on také nevstával, protože nepracoval a do školy už nechodil.

5. Byl jsi u toho průšvihů sám, nebo vás bylo víc? U toho prvního – u krádeže jsme byly s kamarádkou, za školu jsem chodila sama.

6. Myslíš si, že máš dostatek volného času? Teď myslím, v době kdy jsi byla doma. Nyní je situace jiná, jsi v diagnostickém ústavu, ale když jsi byla doma, měla jsi dostatek volného času? Docela jo.

7. Docházíš do nějakého zájmového kroužku? Poprvé jsem chodila na hasičák, ale pak jsem to ukončila kvůli dětem, co tam chodily. **A jak dlouho jsi tam chodila?** No, ukončila jsem to v polovině sedmé třídy a chodila jsem tam, myslím od pěti let. **Jak často jste měli tréninky?** Myslím, že pondělí a pátek. **A chodila jsi na ně pravidelně?** Jo. **Byl to jediný kroužek nebo ještě něco jiného?** Ještě na pozemní hokej jsem chodila, asi dva měsíce, ale pak mě to přestalo bavit, tak jsem toho nechala. **Takže důvodem bylo to, že tě to jako nebavilo?** Hm. **A chtěla jsi chodit i do nějakých jiných kroužků a s mamkou jsi se na tom třeba nedohodla?** Já jsem chtěla chodit na streedance, ale mamka mi řekla, že ne, že už toho mám hodně. **Takže proto jsi zůstala jen u těch hasičů.**

8. Pokud ano, do kterého a jak často?

9. Pokud ne, chtěla bys do nějakého kroužku sportovního, uměleckého či jiného chodit? Teď už ne. Anebo chtěla jsi někdy dříve do nějakého kroužku docházet? Proč k tomu nedošlo?

10. Co děláš ve volném čase? No spíš jsem chodila pořád ven, nebo jsem byla skoro doma. **Dá se to blíž popsat, co jsi venku dělala?** Byla jsem s kamarádama někde a povídali jsme si spíš.

11. S kým volný čas trávíš? S Aničkou a s mojí ségrou a s lidma co bydlí v Jednotě. **Takže jako tvoji vrstevníci?** Ano.

12. Jak tráví čas kamarádi, se kterými jsi ve volném čase, mají nějaké kroužky? No, měli Anička teď ještě má, chodí v pondělí na zumbu. Potom kluci ještě fotbal hrajou, ale to už asi přestali. **A myslíš, že hrajou ten fotbal závodně nebo si jdou spolu jen tak začutat?** Myslím, že si spolu spíš jen tak hrajou.

13. Co říkala mamka na to, že bys chtěl do nějakého kroužku docházet?

Podporovala tě v tom? Jo, ona mi říkala, když jsem jí třeba řekla, že se mi tam nechce, tak mi řekla ať tam jdu.

14. Pokud ano, proč do kroužku nedocházíš?

15. Pokud ne, čím ti to rodiče odůvodňují?

16. Máš sourozence? Pokud ano, navštěvuje(jí) oni nějaké zájmové kroužky?

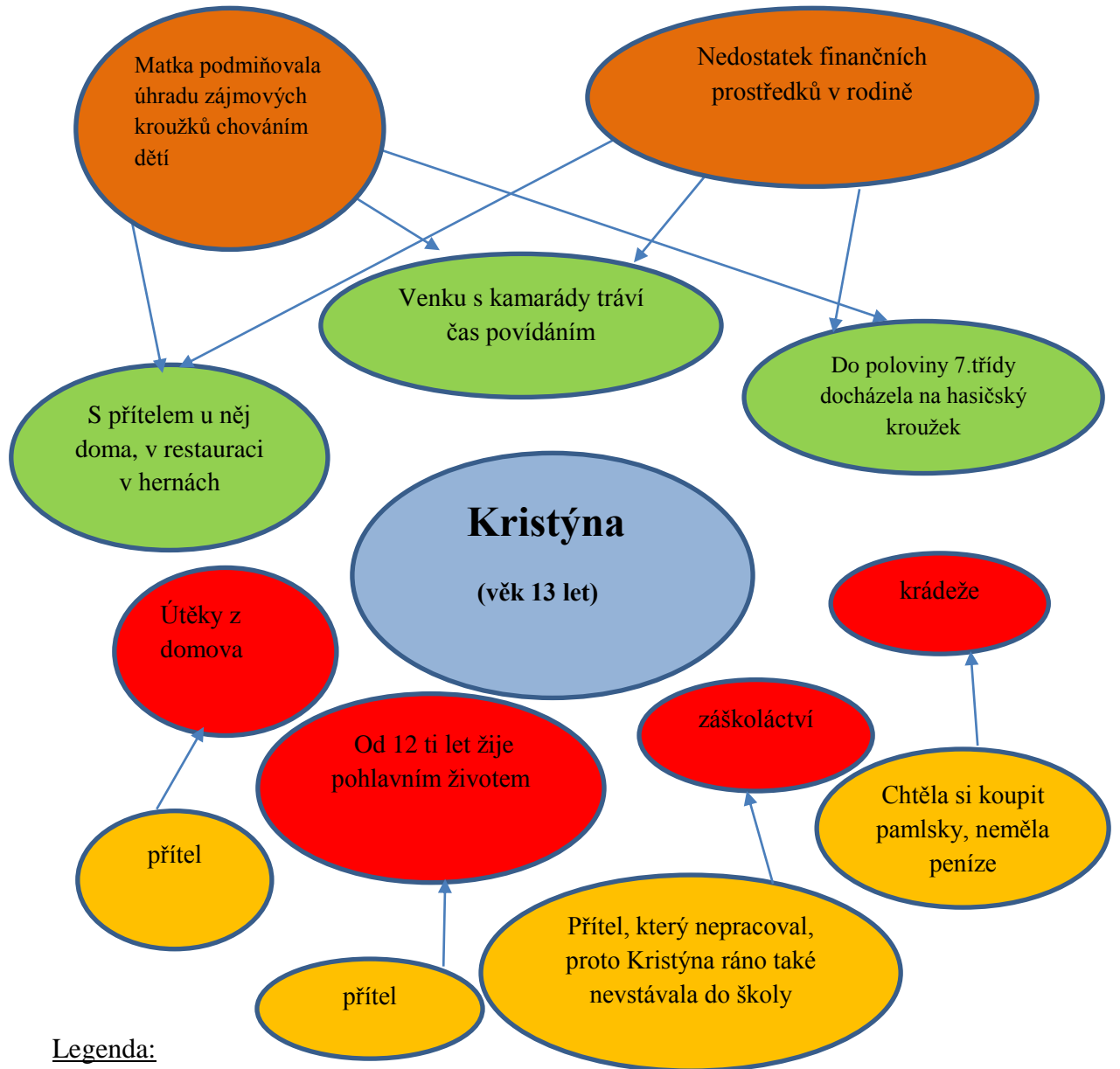
Jo, mám. A navštěvují zájmové kroužky. Ségra chodila taky na pozemní hokej a brácha taky a ten chtěl hrát ještě fotbal, ale to mu mamka nedovolila. **A to víš, proč mu to nedovolila?** Nevím, on si to spíš nezasloužil, aby tam chodil. Ona to dávala za odměnu. **Za odměnu, to znamená, že to souviselo i s tím, kolik kroužek stojí peněz.?** No, když jsme byli hodný, tak nám to mamka zaplatila a když ne, tak řekla, že to platit nebude.

17. Zajímají se mamka o to s kým si venku, kde jsi a co děláš? Jo, pořád se mě ptala, kam půjdu, s kým půjdu a kdy se vrátím. **A ty jsi jí to říkala po pravdě** No, občas jsem jí to řekla po pravdě, někdy taky ne.

18. Kontrolují někdy, zda jsi jim nelhal(a) v tom kde a s kým trávíš volný čas?Jo, ověřovala si to. **A jakým způsobem třeba?** No, třeba když jsem řekla, že budu spát u Lucky a nespala jsem tam, tak si tam mamka dojela, ověřit, jestli tam jsem nebo nejsem. **A dělala to mamka pravidelně?** No, spíš když mi nevěřila, tak aby si to zjistila.

Tak moc děkuju za rozhovor

Respondent č. 2 Kristýna – grafické znázornění sledovaných jevů

Legenda:

- Rizikové chování
- Příčiny rizikového chování
- Volnočasové aktivity, které Kristýna vykonává
- Příčiny absence zájmových kroužků nebo jejich malého počtu

5.7.3 Respondent č. 3 Sandra

Případová studie č. 3 Sandra

Sandra se narodila v roce 1999. Žije ve společné domácnosti se svou matkou (46 let, vyučena), svojí mladší polorodou sestrou Renatou (8 let) a babičkou (78 let). Rodina obývá dvě místnosti se sociálním zařízením. Pubertální Sandra má společný pokoj se svojí babičkou, matka spí s mladší dcerou Renatou na rozkládacím gauči v kuchyni. Babička má v rodině rozhodující slovo, matka nikdy s dětmi nežila samostatně, vždy byla ve společné domácnosti se svojí matkou. Neumí hospodařit s penězi, selhává ve výchově dětí, nepracuje, žije z dávek hmotné nouze a z podpory své matky. Sandra má otce cizince, který se o ní mnoho let vůbec nezajímá a neplní si svou vyživovací povinnost. Její mladší sestra má jiného otce, který se taktéž o svoji dceru nezajímá.

Výchovné problémy Sandry začaly v 7. třídě základní školy. Ve dvou případech byla vyšetřována Policií ČR pro podezření z trestného činu krádeže a vloupání. Skutky se však nepodařilo prokázat. Jednalo se o vloupání do domku, který patří matce Sandry a je dlouhodobě neobývaný. Rodina zde má uskladněny různé věci. Tyto věci zmizely, aniž by byly poškozeny zámky dveří, okna, atd. Sandra u obou výslechů zapírala, vymýšlela různé varianty, kdo kdy mohl do domu vniknout a věci odnést, atd. Nakonec přiznala, že věci z domu brala a nosila je kamarádovi, který je prodával. Bylo jí kamaráda líto, protože neměl peníze a chtěla, aby s ní kamarádil dál. Později začaly potíže i ve škole. Nejprve se jednalo o výrazné zhoršení prospěchu, pak následovalo nenošení úkolů, pomůcek. Škola poukazovala i na skutečnost, že Sandra vyhledává starší kamarády, snaží se jim zavděčit, ve třídě kamarády nemá. Matka si na chování dcery opakovaně stěžovala i ve škole, kde jí bylo doporučeno, aby kontaktovala kurátora pro děti a mládež. Matka se v říjnu 2013 obrátila na OSPOD a sdělila, že dcera ji nerespektuje, utíká z domova, neučí se, nenosí úkoly, pomůcky,.... Doma s ničím nepomáhá, na matku je vulgární, mají neustálé konflikty. Matka dále zjistila, že se dcera schází se starším mužem, u kterého pravděpodobně i nocuje. Následným gynekologickým vyšetřením bylo zjištěno, že Sandra již měl ve 13-ti letech pohlavní styk. Kurátor pro děti a mládež oznámil tuto skutečnost Policii ČR, bohužel se nepodařilo zjistit pachatele. Sandra odmítla sdělit, s kým měla pohlavní styk. V důsledku jejich útěků z domova a dalších výchovných problémů začal nejprve

s rodinou pracovat psycholog a během dalších dvou měsíců rodina přistoupila na dobrovolný pobyt nezletilé v Středisku výchovné péče v Hradci Králové. Na pobytu patřila Sandra mezi děti s nejlepším hodnocením, byla tam uvolněná, spokojená, sama se ptala, zda by jí pobyt nemohl být prodloužen. Po návratu domů, velmi záhy začala být opět zamlklá, posmutnělá,... rodinné prostředí je zcela nepodnětné, matka nemá finanční prostředky, aby dětem umožnila trávit volný čas jinak než u televize nebo na ulici. Matka není ochotna změnit uspořádání bytu tak, aby dospívající dcera měla svůj vlastní koutek nebo pokoj společný se svojí mladší sestrou. S babičkou má Sandra generační konflikty, které jsou vyústěním věkového rozdílu 60 ti let. Společně sdílená místnost tyto spory umocňuje. Sandra proto raději tráví čas venku na ulici, s kamarády. Jedná se o ohrožené dítě, u kterého se za těchto podmínek může znovu objevit rizikové chování.

Rozhovor č. 3 Sandra (doslovný přepis rozhovoru)

Ahoj,

dovol mi, abych Tě seznámila s účelem tohoto výzkumu. Jsem studentkou 1.ročníku navazujícího magisterského studia Univerzity v Hradci Králové a cílem mojí diplomové práce je sledovat souvislost mezi rizikovým chováním dětí a jejich způsobem trávení volného času. Upozorňuji Tě na skutečnost, že veškeré údaje, které zde budou sdíleny zůstanou anonymní. Současně si Tě dovoluji požádat o vyslovení souhlasu s nahráváním tohoto rozhovoru.

Dáváš souhlas k tomu, aby byl náš následující rozhovor nahráván?

Ano

1. Kolik je ti let? Čtrnáct.

2. Do které třídy chodíš? Teď půjdu do devítky.

3. Měla jsi někdy takový průšvih, který by se řešil u kurátora pro děti a mládež?

Ano. **A můžeš říct jakej třeba?** Utíkala jsem z domova, spory s matkou,... **To bys asi viděla jako nejdůležitější tam?** Ano.

4. Proč si myslíš, že jsi to provedl(a)? Co bylo důvodem? Nevím, doma jsme se hádaly, tak jsem šla ven. **A to jsi se jako neměla chuť vracet?** To ne, ale prostě jsem byla venku.

5. Byla jsi u toho průšvihu sám, nebo vás bylo víc? Nejčastěji s kámošema.

6. Myslíš si, že máš dostatek volného času? Jako na chození ven nebo? Jako když máš školu, tak po té škole, jestli máš pocit, že máš dost volného času? Jo.

7. Docházíš do nějakého zájmového kroužku? Ne. A pokud teda ne, chtěla jsi do nějakého kroužku chodit a nechodíš tam a proč? Na piáno jsem chtěla chodit, ale máma mi to nedovolila. A proč? No, že bych neměla kde trénovat a že na to nemá. Teda kvůli financím? Jo. A ještě nějaký jiný kroužek tě lákal, když jsi třeba byla menší? Ani ne.

8. Pokud ano, do kterého a jak často?

9. Pokud ne, chtěla bys do nějakého kroužku sportovního, uměleckého či jiného chodit? Ani ne. Anebo chtěl jsi někdy dříve do nějakého kroužku docházet? Proč k tomu nedošlo?

10. Co děláš ve volném čase? No, nevím, jsou prázdniny. No, vždyť jo, tak co děláš? Dopoledne spíš, jsi už říkala a dál? Chodím do knihovny. Tam děláš co? Jsem tam na počítači, na internetu. Taky si tam půjčuju knížky. Takže i čteš? No, musí tam bejt hodně obrázků.

11. S kým volný čas trávíš? Jsem tam se sestrou.

12. Jak tráví čas kamarádi, se kterými jsi ve volném čase, mají nějaké kroužky? Jo, na tancování, na piáno, flétna. Tak dá se říct, že většina tvých kamarádů má nějaký kroužek nebo ne? No, tak na půl.

13. Co říkala mamka na to, že bys chtěla do nějakého kroužku docházet?

Podporovala tě v tom? Jo, ona mi říkala, když jsem jí třeba řekla, že se mi tam nechce, tak mi řekla ať tam jdu.

14. Pokud ano, proč do kroužku nedocházíš?

15. Pokud ne, čím ti to rodiče odůvodňují?

16. Máš sourozence? Pokud ano, navštěvuje(jí) oni nějaké zájmové kroužky?

Jo, mám sestru. A chtěla by ona někam chodit? Já nevím. To neříká doma, co by si přála? Ona pořád něco říká. A co jí na to mamka říká? Já nevím, ona chce sestra pořád něco jinýho, je taková nezralá. Vždycky si něco vzpomene, pak jí to už nebaví. A kolik je ségře? Osm.

17. Zajímají se mamka o to s kým si venku, kde jsi a co děláš? Jo.

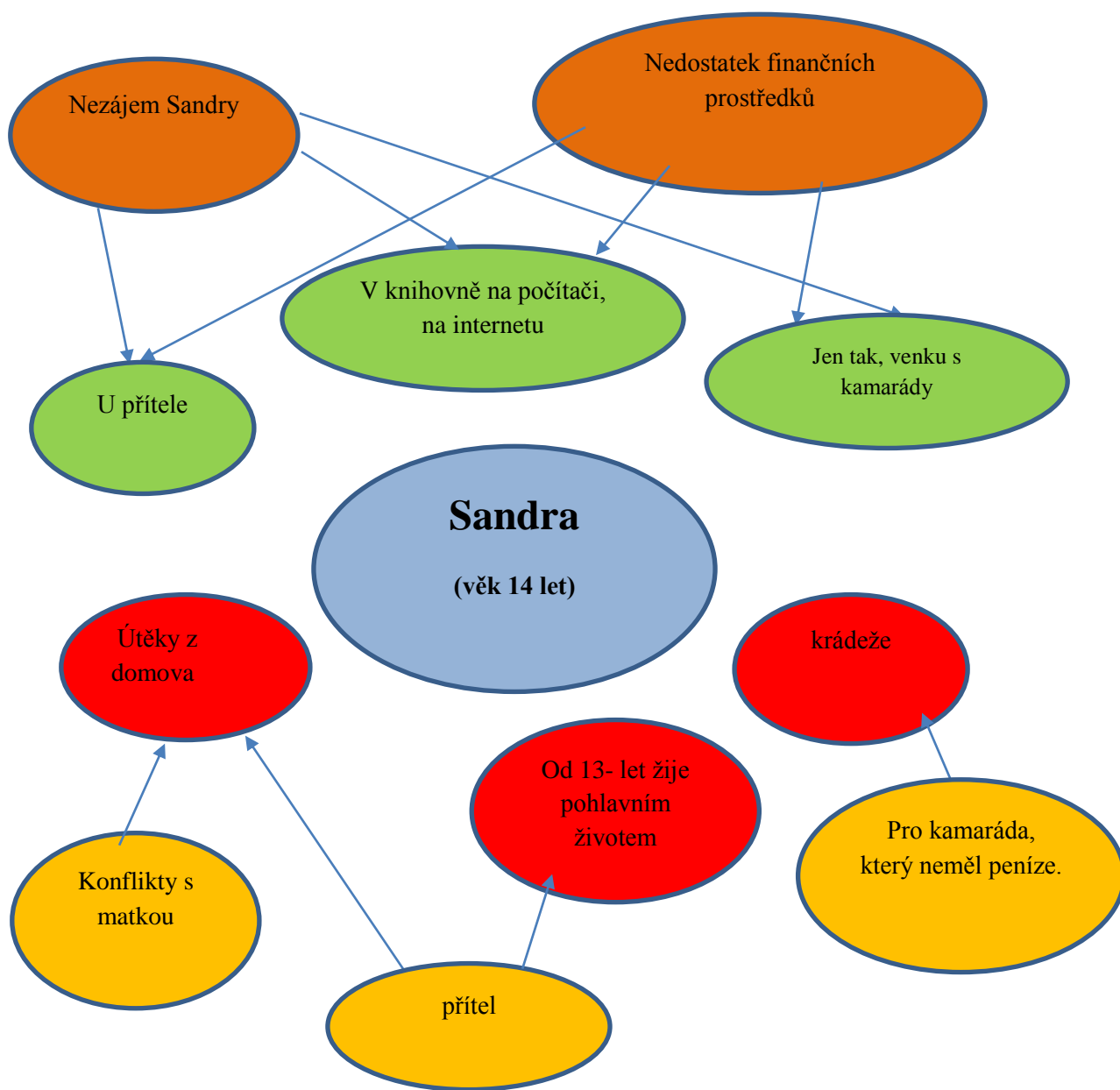
18. Kontroluje tě někdy, zda jsi jí nelhal(a) v tom kde a s kým trávíš volný čas?

Ani moc ne. Když jsem ještě chodila do školy, tak se někdy stavila do knihovny, viděla, že tam jsem a tak. Takže tak namátkově? Jo, nebo mi třeba zavolá, s kým jsem a kde.

No a ověří si, že jí třeba nelžeš do toho telefonu? No já jí můžu dát tu kamarádku k telefonu. **A chtěla to někdy mamka?** Ne. **To ti natolik věří?** Jo. **Takže na čem se domluvíte, tak to nějak platí a nějak to neprověřuje?** No, nebo když mám třeba zpoždění 10-15 minut, tak mi volá, kde jsem.

Tak to je všechno, děkuju.

Respondent č. 3 Sandra – grafické znázornění sledovaných jevů

Legenda:

- Rizikové chování
- Příčiny rizikového chování
- Volnočasové aktivity, které Sandra vykonává
- Příčiny absence zájmových kroužků nebo jejich malého počtu

5.7.4 Respondent č. 4 Patrik

Případová studie č. 4 Patrik

Patrik se narodil v roce 2000. Žije ve společné domácnosti se svojí matkou (39 let, vyučena) a jejím přítelem (40 let, vyučen) a mladším polorodým bratrem Radkem (2 roky). Biologický otec (42 let, základní vzdělání), neprojevuje o Patrika žádný zájem, neplní svojí vyživovací povinnost, jedná se o osobu, která byla opakovaně ve výkonu trestu odnětí svobody.

Výchovné problémy s Patrikem hlásila na OSPOD základní škola již v roce 2011, kdy docházel Patrik do 5.třídy. Škola poukazovala na vysoce agresivní chování ze strany Patrika vůči spolužákům, nerespektování autority učitele. Od této doby je Patrik v péči kurátora pro děti a mládež a výchovné problémy stále přibývají. Postupem času bylo zjištěno, že matka je ve výchově značně nedůsledná, dává Patrikovi úkoly, jejichž plnění pak nevyžaduje. Ukládá tresty, které vzápětí zruší, atd. Nemá zdravý náhled na výchovu Patrika. Při jedné schůzce matka uvádí, že Patrikovo chování je naprosto bezproblémové, o týden později se matka z chování syna psychicky hroutí a přemýšlí o jeho umístění do výchovného zařízení. Proto byla doporučena ambulantní spolupráce s psychologem. Patrik již od svých 10 let kouří, je agresivní, v návalu vzteku, rozbíjí věci, naposledy rozbil monitor od svého počítače. Neumí pracovat se svými emocemi, matka je dlouhodobě psychologem vedena k důslednosti. Matka připustila, že mnohdy se bála i něco synovi zakázat, protože se obávala jeho reakce. Rodina žije v suterénním bytě rodinného domku, který patří prarodičům ze strany matky. Prostory mají pěkně a útulně upraveny. Patrik má se svým malým bratrem společný pokoj. V roce 2013 se dopustil Patrik závažného protiprávního jednání, kdy společně s dalšími dvěma chlapci vykradl místní faru. Zcizili drahý fotoaparát a také značnou finanční hotovost. Škoda převyšuje částku 30 000,- Kč. Patrik zpočátku u výslechu na Policii ČR lhal, později se k činu doznal. Nedokázal vysvětlit, proč napřed lhal, proč neřekl hned pravdu. Matka byla velice nešťastná s chování syna a připustila, že celou dobu tajila, jak na OSPOD tak u psychologa, že doma nadále přetrvávají problémy, a to domácí krádeže Patrika. Nezletilý byl opakovaně přítomen tomu, kdy matka dalším dospělým osobám, pro Patrika autoritám (kurátor pro děti a mládež, psycholog, učitel) tvrdila, že je doma vše v pořádku, s chováním syna je

spokojená a nemá k němu žádné výtky. Pravděpodobně i z těchto důvodů se nezdráhal vniknout do cizího domu a krást i tam.

V dubnu 2014 nastoupil Patrik na dobrovolný pobyt do Střediska výchovné péče v Hradci Králové. Pobyt mu byl předčasně ukončen, neboť etoped a další odborníci se shodli na tom, že Patrik není motivován ke změně svého chování. Jedná pouze účelově, ví, jak se má chovat před dospělými, ale jakmile je s dětmi sám, přechází do útoku, agresivity, vyzdvihuje trestnou činnost, které se dopustil, popisuje, kde koho zbil tyčí atd. Dle odborníků střediska výchovné péče je jeho budoucí vývoj zásadním způsobem ohrožen, doporučují kontaktovat dětského psychiatra, který by mohl alespoň částečně ovlivnit chování Patrika medikací.

Rozhovor č. 4 Patrik (doslovný přepis rozhovoru)

Ahoj,

dovol mi, abych Tě seznámila s účelem tohoto výzkumu. Jsem studentkou 1.ročníku navazujícího magisterského studia Univerzity v Hradci Králové a cílem mojí diplomové práce je sledovat souvislost mezi rizikovým chováním dětí a jejich způsobem trávení volného času. Upozorňuji Tě na skutečnost, že veškeré údaje, které zde budou sděleny zůstanou anonymní. Současně si Tě dovoluji požádat o vyslovení souhlasu s nahráváním tohoto rozhovoru.

Dáváš souhlas k tomu, aby byl náš následující rozhovor nahráván?

Ano

1. Kolik je ti let? Třináct.

2. Do které třídy chodíš? Do sedmé. A teď, když jsou teda prázdniny, tak jsi skončil sedmou? Teď jsem skončil sedmou.

3. Měla jsi někdy takový průšvih, který by se řešil u kurátora pro děti a mládež?

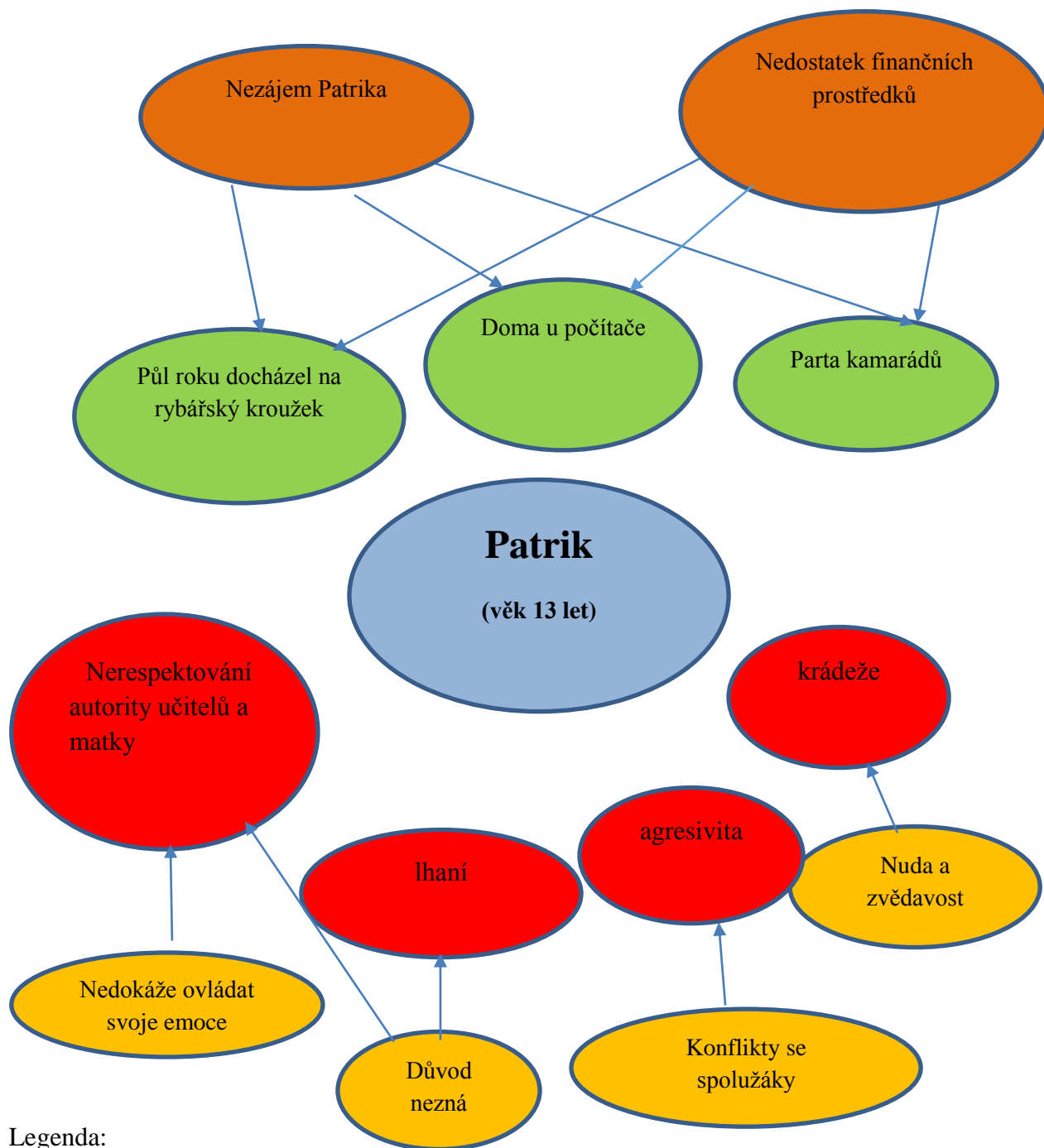
Ano. **A dokážeš ho nějak popsat ten průšvih?** Nepohodli jsme se s klukama, já jsem se ho zastal, kluci šli proti mně nebo proti němu, já jsem se ho zastal a on mi pak začal nadávat a já ho praštil tyčí. **A to byl prvotní problém a byly ještě nějaké další?** Jo, vykradl jsem faru a taky jako doma problémy a tak.

4. Proč si myslíš, že jsi to provedl(a)? Co bylo důvodem? Když vezmeš třeba ten první skutek. To, že nedokážu ovládat svojí agresivitu.

5. Byl jsi u toho průšvihu sám, nebo vás bylo víc? U toho prvního průšvihu jsem ho napadl jenom já. **A u těch dalších?** U tý fary třeba, jsme tam byli tři.

- 6. Myslíš si, že máš dostatek volného času?** Jo.
- 7. Docházíš do nějakého zájmového kroužku?** No, chodil jsem na rybářský kroužek a už nechodím. **Proč ne?** Kvůli pobytu v Hradci Králové jsem to přerušil a budu nastupovat zas od nového roku. **A jiný kroužek nemáš?** Ne
- 8. Pokud ano, do kterého a jak často?** Chodili jsme tak každý úterý. **A chodil jsi tam pravidelně?** Jo
- 9. Existuje nějaký kroužek, do kterého bys chtěl chodit?** Jo, chtěl bych chodit na parkur nebo jízdu na čtyřkolce nebo skákání na BMX. **A proč tam nechodíš?** Protože je to strašně daleko odsud. Takže by si musel dojíždět. No, musel bych jezdit třeba do Hradce nebo do Prahy, a to je pro nás daleko.
- 10. Co děláš ve volném čase?** No, chodím, jezdím sem do Poděbrad nebo chodím na skatepark nebo k nám na hřiště a různý jako hry.
- 11. S kým volný čas trávíš?** S kámošema hlavně. **Takže nějaká parta?** Jo.
- 12. Jak tráví čas kamarádi, se kterými jsi ve volném čase, mají nějaké kroužky?** Nemají.
- 13. Co říkala mamka na to, že bys chtěl do nějakého kroužku docházet? Podporovala tě v tom?** Jo, říkala, že by chtěla, abych jezdil na tom kole třeba, ale že na to dojíždění moc nemáme. **Aha, takže ten důvod je, že ty finanční prostředky na kroužek nejsou. Protože on by ten kroužek asi ještě něco stál, vid'?** No, to taky. **A to víš, kolik asi?** No třeba 12000,- Kč za kolo plus výstroj páteřák, helma. Páteřák stojí skoro 2000, helma tu mám.
- 14. Pokud ano, proč do kroužku nedocházíš?**
- 15. Pokud ne, čím ti to rodiče odůvodňují?**
- 16. Máš sourozence?** Ano, mám malého brácha, jsou mu dva roky. **Aha, takže ten asi do nějakého kroužku ještě nechodí.** Ne.
- 17. Zajímají se mamka o to s kým si venku, kde jsi a co děláš?** Jo.
- 18. Kontrolují někdy, zda jsi jim nelhal(a) v tom kde a s kým trávíš volný čas?** Ano, volá mi v době kdy jsem venku. **A kontroluje někdy i to, jestli si jí nelhal o tom, kde jsi s kým jsi?** Kontroluje. **A jak třeba?** Ona má hodně známých lidí, tak ona si jim zavolá, jestli mě neviděli. Oni mě lidi taky už trochu znaj, takže vědí, že občas třeba uteču a tak. Takže někdy mamce i zavolaj, jestli je pravda, že jsem mohl do Poděbrad.
- Tak to je všechno, děkuju**

Respondent č. 4 Patrik – grafické vyjádření sledovaných jevů

Legenda:

- Rizikové chování
- Příčiny rizikového chování
- Volnočasové aktivity, které Patrik vykonává
- Příčiny absence zájmových kroužků nebo jejich malého počtu

5.7.5 Respondent č. 5 Vojta

Případová studie č. 5 Vojta

Vojtovi je 16 let. V evidenci kurátora pro děti a mládež je od svých 11 let. Matka (35 let, vyučena) je zaměstnána jako dělnice. Otec (38 let, základní vzdělání), zaměstnání otce není matce známo, biologický otec se se synem vůbec nestýká. Matka žila po dobu více jak 6 let ve společné domácnosti s partnerem Jiřím (36 let, vyučen), který pracoval také jako dělník. S tímto partnerem má syna Tomáše (narozen 2011). Pro finanční neshody se partneři rozešli v roce 2013 a v současné době je matka sama se třemi nezl. dětmi. Vojta je nejstarší ze tří sourozenců, má mladšího bratra Filipa (12 let), a Tomáš (3 roky).

Matka sama vyhledala pomoc oddělení sociálně právní ochrany dětí (dále OSPOD) a uvedla, že má se synem závažné výchovné problémy, se kterými si neví rady. Třídní učitelka ji od čtvrté třídy upozorňuje na nevhodné chování Vojty, neplnění povinností, nyní vše graduje tím, že Vojta nerespektuje pokyny učitelů, lže, podvádí. Matka sama sleduje doma obdobné problémy. Matka nejprve hledala oporu a pomoc u své rodiny (otce a sestry). Ti se snažili Vojtovi také domlouvat, ale vše zůstalo bez výraznější změny.

Spolupráce s OSPOD začala preventivním pohovorem s Vojtou, sepsáním sociální anamnézy a podrobným rozбором výchovných metod, které matka s partnerem uplatňují. Partner matky se v té době intenzivně věnoval Vojtovi i jeho mladšímu bratrovi Filipovi v oblasti fotbalu. Jezdil s nimi nejen na tréninky, ale často také na zápasy známých fotbalových týmů. Sám také hrál fotbal. Jednotlivých návštěv na našem odboru se partner matky účastnil, spolupracoval, sám se pokoušel najít cestu, jak Vojtovi s jeho problémy pomoci.

I přes tyto pozitivní aspekty se však Vojtovo chování stále zhoršovalo. Doma pokračovalo lhaní, přibýly krádeže peněz, potulky, podvody. Škola taktéž hlásila neúnosné problémy, k nerespektování autorit, neplnění povinností a lhaní přibýlo záškoláctví. Rodina navázala ambulantně spolupráci se střediskem výchovné péče. Vojta se podrobil vyšetření na dětské psychiatrii, po stanovení diagnózy (socializovaná porucha chování) byly lékařem předepsány Vojtovi léky na zklidnění a byla doporučena

intenzivní spolupráce s psychology a etopedy. Vojta však odmítal léky užívat. S odborníky spolupracoval, na konzultace docházel pravidelně.

Vzhledem ke stále se stupňujícím problémům, kdy se Vojta začal dopouštět krádeží i u prarodičů a dalších příbuzných, nerespektoval autoritu matky ani jejího přítele, konflikty s učiteli ve škole byly na denním pořádku, se rodina po necelých dvou letech ambulantní spolupráce rozhodla pro pobyt Vojty ve středisku výchovné péče. Zpočátku Vojta s nástupem na pobyt dlouho váhal. Stále si nebyl jistý sám sebou, že pobyt zvládne. Pobyt absolvoval úspěšně, matka s partnerem intenzivně spolupracovali se střediskem.

V současné době je Vojta studentem 1. ročníku, učebního oboru zedník. Je mu 15 let. Do školy pravidelně dochází, na praxi je spokojen a škola neuvádí žádné zásadní výchovné problémy. S matkou a jejím partnerem jsme nadále v kontaktu, Vojta na OSPOD dochází na pravidelné kontrolní návštěvy. Matka uvádí, že doma se objevují běžné problémy dospívajících dětí, např. Vojta chodí domů déle, než se domluvili, ze školy nepřijíždí prvním vlakem po vyučování, kouří.

Rozhovor č. 5 Vojta (doslovný přepis rozhovoru)

Ahoj,

dovol mi, abych Tě seznámila s účelem tohoto výzkumu. Jsem studentkou 1.ročníku navazujícího magisterského studia Univerzity v Hradci Králové a cílem mojí diplomové práce je sledovat souvislost mezi rizikovým chováním dětí a jejich způsobem trávení volného času. Upozorňuji Tě na skutečnost, že veškeré údaje, které zde budou sděleny zůstanou anonymní. Současně si Tě dovoluji požádat o vyslovení souhlasu s nahráváním tohoto rozhovoru.

Dáváš souhlas k tomu, aby byl náš následující rozhovor nahráván?

Ano

1. Kolik je ti let? Patnáct let

2. Do které třídy chodíš? Teďkon budu nastupovat do druhého ročníku. **Můžeš říct co je to za obor, třeba?** Truhlář.

3. Měl si někdy takový průšvih, který by se řešil u kurátora pro děti a mládež? No,... **Nebo dokážeš říct, proč jsme se my dva setkali?** No, kvůli problémům doma vlastně. Zvyšování hlasu na mámu, nadávání, krádeže. **A úplně jako prvotně vnímáš**

to, že to bylo hlavně doma a i ve škole byly nějaké problémy? No, pak i ve škole. **A ve škole dokážeš říct co to bylo?** Vyrušování v hodinách, bavil jsem se přes celou třídu se spolužákem. Spíš to vyrušování.

4. Proč si myslíš, že jsi to provedl(a)? Co bylo důvodem? Dokážeš popsat, co doma, co tě tak rozčílilo? Asi ne. **Neumíš popsat ten důvod, to byl vždy nával vzteku a zlosti?** No, ano.

5. Byl jsi u toho průšvihů sám, nebo vás bylo víc? Spíš sám.

6. Myslíš si, že máš dostatek volného času? Ano.

7. Docházíš do nějakého zájmového kroužku? No, na fotbal. **A můžeš říct, jak dlouho tam chodíš?** Od šesti let. **A jak často?** Každý víkend na zápas a dvakrát týdně trénink. Já teď hraju za dva týmy, takže dva zápasy o víkendu a tři tréninky v týdnu. **Bylo někdy takové období, když si byl třeba menší, že jsi chtěl chodit do jiného kroužku?** Ne. **Nebylo tam něco, co by si chtěl dělat a nebylo to pro vás z nějakého důvodu dostupný?** Ne, myslím, že ne.

8. Pokud ano, do kterého a jak často?

9. Pokud ne, chtěl bys do nějakého kroužku sportovního, uměleckého či jiného chodit? Anebo chtěl jsi někdy dříve do nějakého kroužku docházet? Proč k tomu nedošlo?

10. Co děláš ve volném čase? Teď, když jsou prázdniny a je hezky, tak se chodím koupat na jezero do Libice. Pak si hraju s klukama třeba fotbal na hřišti.

11. S kým volný čas trávíš? No, s Patrikem, a pak třeba s klukama z dorostu, co s nima hraju fotbal.

12. Jak tráví čas kamarádi, se kterými jsi ve volném čase, mají nějaké kroužky? No, ten Lukáš ten když má čas tak skáče na BMX. **A když skáče na tom kole, znamená to, že chodí do nějakého kroužku, kde je to učí nebo jen skáče když on chce.** Ne, jen on sám.

13. Co říkala mamka na to, že bys chtěl do nějakého kroužku docházet? Podporovala tě v tom? Jo.

14. Pokud ano, proč do kroužku nedocházíš?

15. Pokud ne, čím ti to rodiče odůvodňují?

16. Máš sourozence? Pokud ano, navštěvuje(jí) oni nějaké zájmové kroužky?

Jo, mám. **A můžeš říct, kolik je jim let a jestli mají nějaké kroužky?** Jednomu je 13, bráchovi a ten taky hraje fotbal. Druhému bráchovi budou v září 3 tak ten nemá ještě kroužek.

17. Zajímají se mamka o to s kým si venku, kde jsi a co děláš? Jo, občas se zeptá, s kým jdu a kde budu. Převážně se mě zeptá než odejdu, s kým jdu a kam.

18. Kontroluje někdy, zda jsi jí nelhal(a) v tom kde a s kým trávíš volný čas?

No, teď kon už moc ne. Dřív mě kontrolovala víc. **A proč myslíš, že teď už ne?** Protože teď když jí řeknu, že třeba do večere budu doma, tak to dodržím a je to v pořádku. **A jak to funguje s tím mobilem, jak jsi dřív mamce mobil nezvedal atd.** Ne, to už nedělám, jen když se třeba koupu, tak to neslyším, ale mamka pak zavolá za chvíli znovu, a je to dobrý. **Takže je to lepší než dřív?** Jo určitě. **Dřív to tedy spíš souviselo ta kontrola mamky s tím, že jsi nepřišel domů včas a nebral si mobil a tak?** No, to se právě změnilo, teď už dodržuju, co slíbím.

Tak to je moc dobře, ať ti to vydrží a děkuji za rozhovor.

Respondent č. 5 Vojta – grafické znázornění sledovaných jevů

Legenda:

- Rizikové chování
- Příčiny rizikového chování
- Volnočasové aktivity, které Vojta vykonává
- Příčiny absence zájmových kroužků nebo jejich malého počtu

5.7.6 Respondent č. 6 Jirka

Případová studie č. 6 Jirka

Jirka je v péči kurátora pro děti a mládež od svých 13- ti let. Žije v úplné rodině, matka (36 let, vyučena) pracuje jako prodavačka na benzínové pumpě, otec (38 let, vyučen), je zedník. Jirka má mladšího bratra, kterému je mu nyní 13 let.

Spis Om rodiny Jirky je však na našem odboru veden již od Jirkových osmi let. Tehdy v rodině opakovaně zasahovala Policie ČR, neboť byl otec pod vlivem alkoholu a napadal matku. Manželství rodičů bylo na pokraji rozvratu, ale časem došlo ke zklidnění situace a rodiče spolu nadále žijí.

Jirka se společně se svými kamarády dopustil vloupání do rodinného domku. V domku zcizili drahý fotoaparát a peníze. Škoda dosáhla 35 000,- Kč. Tuto skutečnost vyšetřovala Policie ČR a následně vše projednával soud pro mládež. Jirkovi bylo uloženo opatření v podobě dohledu probačního úředníka. Rodiče se zavázali ke splácení škody po splátkách. Další problémy vyvstaly vzápětí, kdy škola upozornila na to, že Jirkovo chování ve škole je agresivní, napadá spolužáky. Jirka tyto informace vždy bagatelizoval, resp. zapíral. Tvrdil, že tomu tak nebylo nebo že ho někdo vyprovokoval. On sám se nedomníval, že by někomu ubližoval. Jednání na OSPOD se s Jirkou účastnila vždy pouze matka. Otec to nepovažoval za důležité, vždy měl jiné aktivity. Během rozhovoru s Jirkou bylo zjištěno, že tráví velmi mnoho času u počítače, hraním her. Matka potvrdila, že syn hraje od odpoledne, co přijde ze školy, dlouho do noci. Nedomnívá se však, že by byl syn na počítači závislý, Jirka toto také popírá. Taktéž nespatřují možnou souvislost mezi agresivitou Jirky ve škole a hraním akčních či válečných her.

Rodině byla nabídnuta pomoc etopeda, který by s Jirkou začal pracovat na jeho chování a následně by ho mohl přivést k tomu, že skutečně není běžné, aby denně trávil hrami na počítači 8-10 hodin. Rodina tuto pomoc odmítla.

Matka během jednání uvedla, že jsou zatíženi exekucemi. Nemají peněz nazbyt, přestože s manželem oba pracují. Proto nejprve odmítali podíl syna na škodě uhradit vůbec. Poté, co jim tuto nezbytnost zdůraznil i sám soudce, přistoupili na splátkový kalendář.

S odstupem 5 měsíců škola opět upozornila OSPOD na chování Jirky. Nejenže pokračuje napadání spolužáků, Jirka ve škole často usíná na lavici, nedává pozor, zhoršil si prospěch, nenosí úkoly a pomůcky.

Rodina Jirky byla znovu kontaktována, při návštěvě v rodině bylo zjištěno, že byt mají vybavený pouze základním nábytkem. Byt je neútulný, stěny špinavé. V dětském pokoji jsou pouze dvě válečky a stůl s počítačem. S matkou bylo opět hovořeno o chování syna ve škole a problémech, které nastaly. Matka sama připustila, že již situaci nezvládá, nedokáže syna přimět k tomu, aby vypnul počítač. Otec v tomto dle matky nezasahuje, nezajímá se o problémy dětí.

V současnosti dochází Jirka s matkou k etopedovi a nyní jsou objednáni na kliniku adiktologie v Praze, kde by s Jirkou a jeho rodiči začali pracovat na odstranění závislosti na počítačových hrách.

Rozhovor č. 6 Jirka (doslovný přepis rozhovoru)

Ahoj,

dovol mi, abych Tě seznámila s účelem tohoto výzkumu. Jsem studentkou 1.ročníku navazujícího magisterského studia Univerzity v Hradci Králové a cílem mojí diplomové práce je sledovat souvislost mezi rizikovým chováním dětí a jejich způsobem trávení volného času. Upozorňuji Tě na skutečnost, že veškeré údaje, které zde budou sděleny zůstanou anonymní. Současně si Tě dovoluji požádat o vyslovení souhlasu s nahráváním tohoto rozhovoru.

Dáváš souhlas k tomu, aby byl náš následující rozhovor nahráván?

Odpověď:

Ano

1. Kolik je ti let? Čtrnáct let

2. Do které třídy chodíš? Do osmé. **A teď když jsou prázdniny, tak to znamená, že půjdeš po prázdninách do devítky?** Jo, do devítky.

3. Měl si někdy takový průšvih, který by se řešil u kurátora pro děti a mládež?

No,... no jednou jsem praštil spolužákovi hlavou o podlahu, ale nějak se to extra neřešilo, on to ani neřekl. Takže asi ne. **A proč my dva jsme se setkali? Stručně jestli můžeš říct, proč my dva jsme se setkali.** Kvůli tomu průseru. **A jen stručně jestli můžeš říct o co se jednalo?** O krádež. Tak.

- 4. Proč si myslíš, že jsi to provedl(a)? Co bylo důvodem? Dokážeš popsat, co doma, co tě tak rozčílilo?** Já nevím, já bych to na nic asi konkrétně nesváděl. Jestli si k tomu měl nějaký důvod nebo jestli to byla nuda nebo hloupost? Spíš ta nuda a hloupost.
- 5. Byl jsi u toho průšvihů sám, nebo vás bylo víc? Více.**
- 6. Myslíš si, že máš dostatek volného času? Jo.**
- 7. Docházíš do nějakého zájmového kroužku? Ne.**
- 8. Pokud ne, chtěl bys do nějakého kroužku sportovního, uměleckého či jiného chodit? asi ne. Anebo chtěl jsi někdy dříve do nějakého kroužku docházet? Proč k tomu nedošlo?** No, já jsem chtěl chodit nebo jsem vlastně i chodil na hady. Tam jsem chodil asi rok a pak jsem se na to nějak vykašlal nebo co. **To tě to nebavilo?** Bavilo, ale já jsem tam pak nějak už nechtěl chodit, já nevím. **A ještě nějaký jiný kroužky jsi měl?** Když jsem byl malej, tak jsem nějaký kroužek měl. **A toužil jsi po nějakém kroužku?** Když jsem byl malej, tak jsem chtěl karate umět. **A chodil jsi na něj?** Ne. **A proč ne?** Já nevím, já jsem furt mamce říkal, že tam chci chodit, a ona na to říkala „stejně by tě to nebavilo, jsou to peníze“ a takový.
- 9. Co děláš ve volném čase? Hraju. Tak to mi přibliž, hraju znamená že...?** Hraju na počítači. A někdy chodím ven.
- 10. S kým volný čas trávíš? Musím říkat jména? Ne, ne, jen s kým venku jsi.** S kamarádama z vyšších stupňů, z nižších stupňů školy,
- 11. Jak tráví čas kamarádi, se kterými jsi ve volném čase, mají nějaké kroužky?** Pár z nich je taky na počítači hodně často a kroužky nemá asi ani jeden. Jo, ještě zálesáky maj. To je kroužek? No něco jako kroužek v Libici. A jak často tam chodí? Myslím, že jednou týdně.
- 12. Co říkala mamka na to, že bys chtěl do nějakého kroužku docházet? Podporovala tě v tom?**
- 13. Pokud ano, proč do kroužku nedocházíš?**
- 14. Pokud ne, čím ti to rodiče odůvodňují?**
- 15. Máš sourozence? Pokud ano, navštěvuje(jí) oni nějaké zájmové kroužky? Jo.** A kolik mu je let a chodí do nějakého kroužku? Třináct a nechodí. Ten vůbec nikam nechodí.
- 16. Zajímají se rodiče o to s kým si venku, kde jsi a co děláš?**

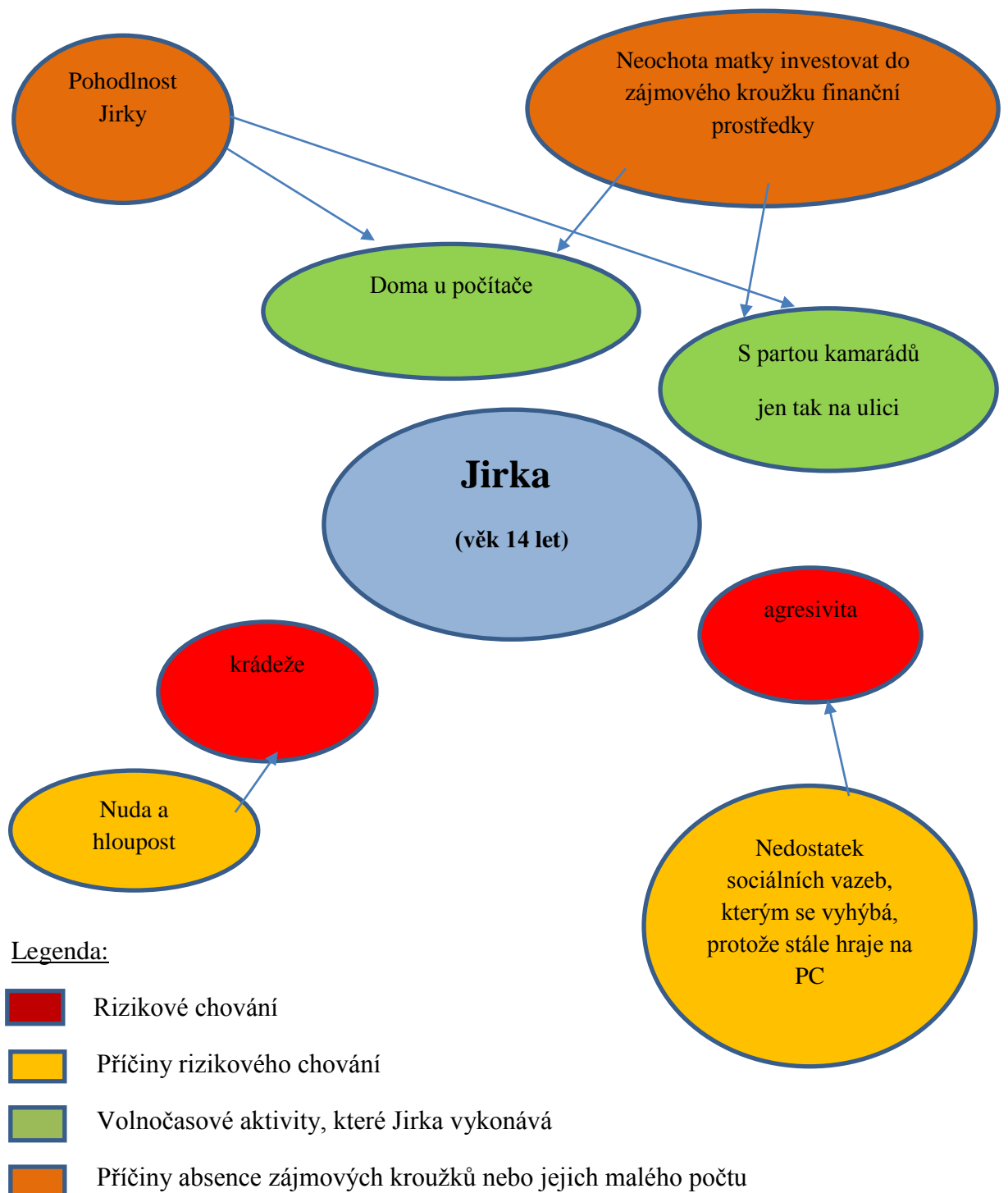
No, zajímaj se podle toho, co je to za kámoše. Oni to dělej na kámoše, protože některé je problémové a některé slušné. Za některé kamarády nejsou moc šťastný, to se mě furt ptají kam jdeme, a tak. Když je to kamarád, se kterým se kamarádím už hodně dlouho, tak je to ani moc nezajímá.

17. Kontrolují někdy, zda jsi jim nelhal(a) v tom kde a s kým trávíš volný čas?

Ne, oni jsou přes den v práci, takže ne. Já řeknu, jdu tam a tam a oni, že jo. A nekontrolují mě.

Tak to je všechno, moc děkuju

Respondent č. 6 Jirka - grafické znázornění sledovaných jevů

5.8 Vyhodnocení rozhovorů a případových studií

Hlavní cíl mého praktického šetření je:

Zjistit, zda existuje souvislost mezi způsobem trávení volného času dětí a jejich rizikovým chováním.

Otázky polostrukturovaného rozhovoru použitého při sběru dat (podkapitola 5.3.2) jsem si zvolila tak, aby mi přinesly odpovědi na tři výzkumné otázky a následně na hlavní cíl.

Výzkumná otázka 1: Jaké zájmové aktivity ve volném čase mají děti, jejichž chování je opakovaně rizikové? (otázky polostrukturovaného rozhovoru použitého při sběru dat č. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12)

- Myslíš si, že máš dostatek volného času?
- Docházíš do nějakého zájmového kroužku?
- Pokud ano, do kterého a jak často?
- Pokud ne, chtěl bys do nějakého kroužku sportovního, uměleckého či jiného chodit? A nebo chtěl jsi někdy dříve do nějakého kroužku docházet? Proč k tomu nedošlo?
- Co děláš ve volném čase?
- S kým volný čas trávíš?
- Jak tráví čas kamarádi, se kterými jsi ve volném čase, mají nějaké kroužky?

Výzkumná otázka 2: Jakého rizikového chování se respondenti dopustili a proč? (otázky polostrukturovaného rozhovoru použitého při sběru dat č. 3, 4, 5, 6, 17,18)

- Měl si někdy takový průšvih, který by se řešil u kurátora pro děti a mládež?
- Proč si myslíš, že jsi to provedl(a)? Co bylo důvodem?
- Byl jsi u toho průšvihu sám, nebo vás bylo víc?
- Myslíš si, že máš dostatek volného času?
- Zajímají se rodiče o to s kým jsi venku, kde jsi a co děláš?
- Kontrolují někdy, zda jsi jim nelhal(a) v tom kde a s kým trávíš volný čas?

Výzkumná otázka 3: Je hlavním důvodem, proč děti nedochází do zájmových kroužků nedostatek finančních prostředků v rodině? (otázky polostrukturovaného rozhovoru použitého při sběru dat 6, 7, 9, 13, 14, 15, 16)

- Myslíš si, že máš dostatek volného času?
- Docházíš do nějakého zájmového kroužku?
- Pokud ne, chtěl bys do nějakého kroužku sportovního, uměleckého či jiného chodit? Anebo chtěl jsi někdy dříve do nějakého kroužku docházet? Proč k tomu nedošlo?
- Co říkají rodiče na to, že bys chtěl do nějakého kroužku docházet? Podporují tě v tom?
- Pokud ano, proč do kroužku nedocházíš?
- Pokud ne, čím ti to rodiče odůvodňují?
- Máš sourozence? Pokud ano, navštěvuje(jí) oni nějaké zájmové kroužky?

Výzkumná otázka 1: Jaké zájmové aktivity ve volném čase mají děti, jejichž chování je opakovaně rizikové?

U této výzkumné otázky bylo zjištěno několik zajímavých shodných faktorů. Na otázku: **Myslíš si, že máš dostatek volného času?** Odpověděli všichni respondenti stejně a kladně. Shodně se domnívají, že mají dostatek volného času. Přesto však tráví čas potulováním po ulicích, povídáním s kamarády, hraním her na počítači.

Na otázku: **Docházíš do nějakého zájmového kroužku?** odpovídali respondenti takto: **Vojta***No, na fotbal. A můžeš říct jak dlouho tam chodíš? Od šesti let. A jak často? Každý víkend na zápas a dvakrát týdně trénink. Já teď hraju za dva týmy, takže dva zápasy o víkendu a tři tréninky v týdnu..*

Jirka uvádí*No, já jsem chtěl chodit nebo jsem vlastně i chodil na hady. Tam jsem chodil asi rok a pak jsem se na to nějak vykašlal nebo co. To tě to nebavilo? Bavilo, ale já jsem tam pak nějak už nechtěl chodit, já nevím.*

Patrik:*No, chodil jsem na rybářský kroužek a už nechodím*

Sandra na otázku, zda dochází do nějakého kroužku odpověděla stručně „Ne“

Kristýna: *Poprvý jsem chodila na hasičák, ale pak jsem to ukončila kvůli dětem, co tam chodily. A jak dlouho jsi tam chodila? No, ukončila jsem to v polovině sedmé třídy a chodila jsem tam, myslím od pěti let. Byl to jediný kroužek nebo ještě něco*

jiného? Ještě na pozemní hokej jsem chodila, asi dva měsíce, ale pak mě to přestalo bavit, tak jsem toho nechala.

Diana.... „*No, když jsem bydlela v Neratovicích, tak jsme chodili na karate. Pak nás to po nějaký době přestalo bavit. Diana dále zmiňuje kroužek pěveckého sboru ve škole. Na ten však docházela pouze v ranních hodinách před začátkem výuky. Jednalo se o vyplnění volného času dojíždějících dětí před začátkem vyučování.*

Z šesti respondentů dochází na **zájmový kroužek pouze jeden**. Ostatní respondenti kroužky buď nemají žádné, nebo na kroužek docházeli jen krátce.

Respondenti se shodují v tom, že **nyň** by již **žádný zájmový kroužek nechtěli**. Pouze Patrik zmiňuje následující „*Jo, chtěl bych chodit na parkur nebo jízdu na čtyřkolce nebo skákání na BMX.*“

K otázce: Co děláš ve volném čase? Respondenti uvedli následující:

Kristýna „*No spíš jsem chodila pořád ven, nebo jsem byla skoro doma. **Dá se to blíž popsát, co jsi venku dělala?** Byla jsem s kamarádama někde a povídali jsme si spíš.*

Diana.... „*Ted'ka, to už není takový jako to bylo předtím. To jsem furt lítala venku, každou chvilku. Doma o mě nikdo nevěděl. Ted'ko za celý prázdniny jsem snad byla vždycky odpoledne se kouknout někam, ale jinak teda ven moc nechodím. Odpověď Diany je zkreslená současnou situací, protože je Diana umístěna ve výchovném ústavu pro mládež. Domů jezdí pouze za odměnu a na víkendové pobyty, event. na delší dobu o prázdninách. Hodnotit bychom měli spíše období, o kterém se Diana zmiňuje v minulosti než současný stav.*

Sandra.... „*Chodím do knihovny. **Tam děláš co?** Jsem tam na počítači, na internetu. Taky si tam půjčuju knížky. **Takže i čteš?** No, musí tam bejt hodně obrázků.*

Patrik „*No, chodím, jezdím sem do Poděbrad nebo chodím na skatepark nebo k nám na hřiště a různý jako hry.*

Vojta.... „*Ted' když jsou prázdniny a je hezky, tak se chodím koupat na jezero do Libice. Pak si hraju s klukama třeba fotbal na hřišti.*

Jirka.... „*Hraju. **Tak to mi přiblíž, hraju znamená že...?** Hraju na počítači. A někdy chodím ven.*

Dále považuji za důležité zjištění, že respondenti až na výjimky uvádějí, že do kroužků nedochází ani jejich sourozenci ani jejich kamarádi. Praktické šetření jsem pozornost věnovala také volnému času sourozenců a kamarádů vybraných respondentů.

Na otázku: **Máš sourozence? Pokud ano, navštěvuje(ji) oni nějaké zájmové kroužky?** Odpovídali takto:

Jirka „*Jo. A kolik mu je let a chodí do nějakého kroužku? Třináct a nechodí. Ten vůbec nikam nechodí.*

Diana se k sourozencům a jejich kroužkům vyjádřila takto:...*Daník, ten chodil na karate, ale nechodí, protože je strašně líný. Jeho to nebavilo. A jedinej jeho kroužek je, když ho vytáhnou ven na kolo. Aby se provětral, protože řeknu to možná asi hnusně, ale von jak je malej je tlustej. potřebuje se hejbat. Ale on se maximálně pohne do ledničky a k počítači. A Daníkovi je kolik? Bude mu 10. Takže ten žádný kroužek pravidelně třeba po škole nemá? Ne, o žádným nevím. Jen to karate, kam už nechodí.*

Patrikův bratr je na zájmové kroužky ještě malý, ale Patrikovi kamarádi žádné kroužky nemají.

Kristýna odůvodňuje neúčast sourozenců na zájmových kroužcích mimo jiné jejich chováním: *Jo, mám. A navštěvují zájmové kroužky? Ségra chodila taky na pozemní hokej a brácha taky a ten chtěl hrát ještě fotbal, ale to mu mamka nedovolila. A to víš, proč mu to nedovolila? Nevím, on si to spíš nezasloužil, aby tam chodil. Ona to dávala za odměnu. Za odměnu, to znamená, že to souviselo i s tím, kolik kroužek stojí peněz.?No, když jsme byli hodný, tak nám to mamka zaplatila a když ne, tak řekla, že to platit nebude.*

Sandra uvedla toto: „*Jo, mám sestru. A chtěla by ona někam chodit? Já nevím. To neříká doma, co by si přála? Ona pořád něco říká. A co jí na to mamka říká? Já nevím, ona chce sestru pořád něco jinýho, je taková nezralá. Vždycky si něco vzpomene, pak jí to už nebaví. A kolik je ségře? Osm.*

Vojta – je jediný respondent, jehož odpověď se od ostatních liší:... *Jo, mám. A můžeš říct, kolik je jim let a jestli mají nějaké kroužky? Jednomu je 13, bráchovi a ten taky hraje fotbal. Druhýmu bráchovi budou v září 3 tak ten nemá ještě kroužek.*

Odpovědi respondentů na otázku: **Jak tráví čas kamarádi, se kterými jsi ve volném čase, mají nějaké kroužky?**

Jirka ... „Pár z nich je taky na počítači hodně často a kroužky nemá asi ani jeden.“

Diana Já mám většinou starší kamarády, je jim už 18, takže choděj spíš někam do klubu.

Kristýna No, měli Anička teď ještě má, chodí v pondělí na zumbu. Potom kluci ještě fotbal hrajou, ale to už asi přestali. **A myslíš, že hrajou ten fotbal závodně nebo si jdou spolu jen tak začutat? Myslím, že si spolu spíš jen tak hrajou.**

Sandra **Tak dá se říct, že většina tvých kamarádů má nějaký kroužek nebo ne? No, tak na půl.**

Vojta No, ten Lukáš ten když má čas tak skáče na BMX. **A když skáče na tom kole, znamená to, že chodí do nějakého kroužku, kde je to učí nebo jen skáče když on chce. Ne, jen on sám.**

Patrik odpověděl stručně... „Nemají.“

Výzkumná otázka 2: Jakého rizikového chování se respondenti dopustili a proč?

Otázkami č. 3,4,5 bylo zjištěno, jakého rizikového chování se vybraní respondenti dopouští či dopouštěli. Žádný z nich nemá pouze jeden typ rizikového chování, obvykle se jedná o kombinaci více typů. V rozhovorech se objevily tyto nežádoucí formy chování: **záškoláctví, agresivita, toulání, krádeže, předčasné zahájení pohlavního života, nerespektování autorit dospělých, lhaní.**

Na otázku: **Proč si myslíš, že jsi to provedl(a)? Co bylo důvodem? Odpovídali respondenti následovně:**

Kristýna.... „S kamarádkou jsme si chtěly vzít nějaké pamlsky, neměly jsme peníze, tak jsme to vzaly. U záškoláctví byl důvod můj přítel, mě se ráno nechtělo vstávat, on také nevstával, protože nepracoval a do školy už nechodil.“

Sandra.... „Nevím, doma jsme se hádali, tak jsem šla ven. **A to jsi se jako neměla chuť vracet? To ne, ale prostě jsem byla venku.**“

Patrik.... „To, že nedokážu ovládat svojí agresivitu“

Diana.... „Že ve škole, když jsem nastoupila do třídy, tak se se mnou nejdřív nebavili, holky mě odstrkovaly, pak jsem si na ně otevřela pusy, oni za nějakou hodinu přišly a že mě teda berou do party. A pak když jsem rupla ve čtyřce, tak se se mnou nikdo nebavil,

jen se mi posmívali, že jsem rupla, že jsem měla být v pátém ročníku. A na to učení jsem pak už kašlala úplně.

Vojta..... „*Asi ne. Neumíš popsat ten důvod, to byl vždy nával vzteku a zlosti? No, ano.*“

Jirka..... „*Já nevím, já bych to na nic asi konkrétně nesváděl. Jestli si k tomu měl nějaký důvod nebo jestli to byla nuda nebo hloupost? Spíš ta nuda a hloupost.*“

Výzkumná otázka 3: Je hlavním důvodem proč děti nedochází do zájmových kroužků nedostatek finančních prostředků v rodině? (otázky polostrukturovaného rozhovoru č. 10,14,17,18)

Odpovědi na výzkumnou otázku 3 jsem se snažila zjistit prostřednictvím výše uvedených otevřených otázek..

Na otázky „**Co říkají rodiče na to, že bys chtěl do nějakého kroužku docházet? Podporují tě v tom?**“ a „**Pokud ano, proč do kroužku nedocházíš?**“ odpovídaly děti většinou současně. Z vyjádření k první otázce se dala odvodit odpověď na otázku druhou. Reakce byly různé.

Jasná a kladná odpověď na otázku, zda rodič podporuje dítě ve výběru zájmového kroužku zazněla pouze u respondenta **Vojty**.

Tři dotazovaní respondenti z šesti popsali mimo jiné i finanční důvod, pro který na vybraný kroužek nedocházeli.

Sandra uvedla například „*....na piáno jsem chtěla chodit, ale máma mi to nedovolila. A proč? No, že bych neměla kde trénovat a že na to nemá. Teda kvůli financím? Jo.*

Patrik uvedl: „*....Jo, říkala, že by chtěla, abych jezdil na tom kole třeba, ale že na to dojíždění moc nemáme. Aha, takže ten důvod je, že ty finanční prostředky na kroužek nejsou. Protože on by ten kroužek asi ještě něco stál, vid’? No, to taky. A to víš, kolik asi? No třeba 12 000,- Kč za kolo plus výstroj páteřák, helma. Páteřák stojí skoro 2000, helma tu mám.*

Jirka odpověděl „*Když jsem byl malej, tak jsem chtěl karate umět. A chodil jsi na něj? Ne. A proč ne? Já nevím, já jsem furt mamce říkal, že tam chci chodit, a ona na to říkala „stejně by tě to nebavilo, jsou to peníze“ a takový.*

Kristýna: „*No, když jsme byli hodný, tak nám to mamka zaplatila a když ne, tak řekla, že to platit nebude.*

Diana popisuje přístup rodičů takto: „*Strašně jsem chtěla chodit na box, jenomže to mi zas rodiče říkali, že je to moc agresivní a že už jsem takhle agresivní dost, že mě vezme čert. Tak si rodiče mysleli, že ten box, že by to bylo ještě horší se mnou. A já jsem si to pak trénovala na spolužákách. Pak jsem chtěla hrát fotbal za Cerhenice, tak zase, že jsou tam buď moc malý nebo moc starší a že jsem holka.*

5.9 Shrnutí praktického šetření

Ve své diplomové práci jsem si stanovila jako hlavní cíl mého praktického šetření zjistit, **zda existuje souvislost mezi způsobem trávení volného času dětí a jejich rizikovým chováním.** Pro lepší přehlednost jsem zvolila **tři výzkumné otázky**, které vedou k hlavnímu cíli.

Provedla jsem praktické šetření, kterým jsem zjišťovala, jak respondenti tráví volný čas, jakého rizikového chování se dopouští, co je dle jejich názoru příčinou jejich problémového chování a proč tráví volný čas tak, jak vypovídají. Respondenty jsem zvolila na základě prostého záměrného výběru. Oslovila jsem celkem šest dětí a jejich rodičů, se kterými spolupracuji z pozice kurátora pro děti a mládež. Tento výběr byl uskutečněn záměrně, protože klienty kurátora pro děti a mládež jsou děti, které vykazují rizikové chování. Nejprve jsem požádala o souhlas s provedením rozhovoru a použitím případové studie rodiče vytipovaných respondentů. Rodiče mi ve všech případech dali souhlas s provedením rozhovoru s jejich potomkem i s vypracováním případové studie. Poté jsem vysvětlila význam praktického šetření a účel rozhovoru i dětem, resp. respondentům. Také šest vytipovaných respondentů s provedením rozhovoru souhlasilo. V jednom případě respondent nejprve zvažoval, zda chce ještě o problému, kterého se dopustil hovořit, zda se k tématu chce vracet. Nechal si čas na rozmyšlenou, a pak souhlasil.

Výzkumná otázka 1: Jaké zájmové aktivity ve volném čase mají děti, jejichž chování je opakovaně rizikové?

Na základě provedeného praktického šetření jsem zjistila, že pět z šesti respondentů tráví **volný čas: na ulici, jen tak s kamarády, hrou na počítači, v knihovně na**

internetu,... Pokud na nějaký kroužek v minulosti docházeli, bylo to jen krátce. **Pouze v jednom případě** – (respondent Vojta) jsme hovořili o zájmové aktivitě – fotbalu, kterou se Vojta zabývá již 8 let. V průběhu šetření jsem dospěla k závěru, že je nutné zaměřit pozornost i na sourozence a kamarády respondentů. **Z rozhovorů vyplynulo, že až na jednu výjimku (respondent Vojta), nemají žádné zájmové aktivity respondenti, jejich sourozenci, ale ani jejich kamarádi.** Tuto skutečnost považují za velmi podstatnou a alarmující, neboť v případě, že ani ve svém okolí nemá dítě vrstevníky, kteří by volný čas trávili v zájmových kroužcích, jen velmi těžko můžeme očekávat, že se do nějakého kroužku zapojí. Skutečnost, že se ani sourozenci nezapojují do volnočasových aktivit, svědčí o nedostatečně podpoře zájmových aktivit ze strany rodičů. Z rozhovoru s respondentem Vojtou vyplývá, že matka se zřejmě snaží vést děti k zájmovým aktivitám, protože Vojta i jeho bratr pravidelně docházejí po dobu několika let na fotbal. Oproti tomu ale Vojtovi kamarádi žádné kroužky nemají.

Výzkumná otázka 2: Jakého rizikového chování se respondenti dopustili a proč?

Provedeným šetřením bylo zjištěno, že žádný z respondentů nemá pouze jeden typ rizikového chování, obvykle se jedná o kombinaci více typů, jak je zřejmé z grafického znázornění sledovaných jevů u jednotlivých respondentů. **V rozhovorech se objevily tyto nežádoucí formy chování: záškoláctví, agresivita, toulání, krádeže, nerespektování autorit dospělých, lhaní.** Někteří respondenti, dle mého původního předpokladu, uvádí pouze některé rizikové chování. Respondent Jirka například zcela vynechal své **agresivní chování** ve škole, Sandra a Kristýna zřejmě nepovažují **předčasné zahájení pohlavního života** za rizikové chování. Proto jsem v grafickém znázornění sledovaných jevů využila informace zjištěné z obou výzkumných metod (polostrukturovaného rozhovoru i případové studie). **Jako příčina jejich rizikového chování se objevují tyto faktory: nedostatek peněz, přítel bez zaměstnání, hádky doma, nezvládnutí agresivity, odstrkování spolužáky, návaly zlosti a vzteku, nuda a hloupost, taktéž zazněla odpověď „nevím“.**

Druhá výzkumná otázka hledala odpověď na příčiny rizikového chování a jeho typy. Respondenti, dle mého názoru podpořené výsledky sběru dat, popisovali až **sekundární příčinu** svého rizikového chování, tj. příčinu rizikového chování, která nastala z důvodu určitého výchovného přístupu rodičů, jejich způsobem života, normami, kulturou, apod. Pokusila jsem se najít některé z **primárních příčin rizikového chování**, které jsou uvedené ve druhé kapitole diplomové práce (viz s. 24) u jednotlivých respondentů.

Respondent Diana – v případové studii Diana lze sledovat více možných příčin rizikového chování. První z nich je **změna**, která je dána značnou četností stěhování rodiny a je spojená se změnami škol dětí (jen z důvodu stěhování musely děti měnit školu ve třech případech). Druhou z možných příčin je **šikana**, o které se v rozhovoru zmínila Diana. Ona sama byla vyčleňována z kolektivu, když opakovala třídu, spolužáci se jí posmívali. Později vše vyústilo v obdobné chování Diany. Další příčinou může být **tělesné týrání**, kterého se měli dopustit rodiče na Dianě a její starší sestře v době, kdy Dianě byly 4 roky.

Respondent Kristýna – v případové studii sledujeme **změnu** jako jednu z možných příčin rizikového chování, která spočívá v častém střídání partnerů matky, kdy jeden z partnerů se do výchovy dětí zapojuje, druhý nikoli, biologický otec o dceru nejeví vůbec žádný zájem. Dalším faktorem je **chování matky**, která přenáší odpovědnost na druhé, slíbí spolupráci, nic nedodrží. **Výchovný styl** matky, která se nezajímá o to, jak se dcera učí, zda do školy dochází, jak a s kým tráví volný čas, je dalším faktorem, který přispěl k problémovému chování Kristýny. Nelze opomenout **chování biologického otce**, který se o dceru vůbec nezajímá.

Respondent Sandra – **výchovný styl** matky je pro dceru nesrozumitelný, rozporuplný. Matka se nikdy neosamostatnila, je závislá na svojí matce, jak po stránce finanční tak bytové. Matka naposledy pracovala před narozením dcery Sandry. Poté byla buď na mateřské dovolené, nebo žila z dávek hmotné nouze. **Chování matky** není pro Sandru motivací k řádnému plnění svých povinností a dodržováním pravidel. Taktéž chybí vzor partnerského soužití rodičů. Sandra i její sestra má každá jiného otce. Ani jeden z otců se o dceru nezajímá a s matkou nežije. **Nezájem biologického otce** je také negativním příkladem **chování rodiče**. Nedostatek finančních prostředků v rodině má za následek vyčleňování Sandry z kolektivu. Sandra jen obtížně hledá kamarády,

snaží se je získat a udržet tím, že např. krade. Zde bychom mohli vidět určité rysy **psychické šikany**, spočívající v ostrakizaci.

Respondent Patrik- výchovný styl matky, která před Patrikem uvádí lživé informace o jeho bezproblémovém chování. Dále situace, kdy je dle slov matky syn zcela bez obtíží a o týden později je dle matky zcela nevladatelný, nedávají Patrikovi jasná pravidla a řád. Patrik nerozumí **chování matky**, neví s jistotou, co je dobře, co špatně. Další negativní zkušeností pro Patrika je **chování jeho biologického otce**, který se o syna nezajímá.

Respondent Vojta - matka Vojty má celkem tři děti, ve věku 16, 13 a 3 roky. Každé z dětí má jiného otce, ani s jedním z partnerů matka nežije ve společné domácnosti. Tato fakta vypovídají o častých **změnách** ve složení orientační rodiny Vojty. Tyto skutečnosti vedou k zamyšlení o **chování a osobnosti matky**. Jaké partnery matka hledá, proč vztahy selhávají, proč matka nejprve neprověří pevnost partnerského vztahu a teprve pak uvažuje o dalším potomkovi. I respondent Vojta má negativní zkušenost s **chováním biologického otce**, který se o syna nezajímá.

Respondent Jirka – v případové studii jsem zaznamenala prvky **domácího násilí**, které se v rodině Jirky objevilo. **Chování otce** bylo v té době agresivní, otec také často požíval alkoholické nápoje. **Výchovný styl rodičů** je velmi liberální, matka připouští, že syn tráví veškerý svůj volný čas u počítače, hraje dlouho do noci. Nemá pocit, že by v tom měla syna omezovat. Otec se do výchovy, dle slov matky, nezapojuje.

Výzkumná otázka 3: Je hlavním důvodem, proč děti nedochází do zájmových kroužků nedostatek finančních prostředků v rodině?

Jasná a kladná odpověď na otázku, zda rodič podporuje dítě ve výběru zájmového kroužku zazněla pouze u respondenta **Vojty**. Tři dotazovaní respondenti ze šesti přímo formulovali mimo jiné i finanční důvod, pro který na vybraný kroužek nedocházeli. Maminka Kristýny ukryvala neochotu hradit zájmové kroužky dětem za jejich špatné chování. Velmi snadno mohla matka Kristýny předvídat, že dětem nebude muset kroužky platit, protože skutečnost, že děti zlobí je přirozeným jevem v průběhu jejich zrání a socializace. Pokud propojíme výsledky sběru dat z obou použitých metod, zjistíme, že i v rodině Diany hrály při výběru zájmových kroužků značnou úlohu finanční prostředky rodičů. Rodina Diany má značnou míru stěhování. Za období, kdy byl Om spis veden na oddělení sociálně právní ochrany dětí, tedy od roku 2007 do roku

2015 se rodina stěhovala 5x. Z toho 3x musely děti měnit základní školu, protože dojíždění do původní školy nebylo z důvodu vzdálenosti možné. Rodina je zatížena vysokými dluhy, nesplácenou hypotékou, exekučními příkazy.

Rodiny všech respondentů se potýkají s finančními problémy, tři z respondentů sdělili přímo, že na zájmový kroužek nedocházeli z důvodu finančních (respondent Sandra, Patrik, Jirka), respondent Kristýna měl podmíněn účast na zájmovém kroužku dobrým chováním, resp. nezlobením. U respondenta Diany se jedná o závažné finanční problémy, které vedly opakovaně rodinu ke stěhování. Případová studie s názvem Vojta také vypovídá o nelehké finanční situaci matky, která je samoživitelkou, má tři děti, každé s jiným partnerem, potýká se s neplacením výživného z jejich strany a žije na hranici životního minima.

Domnívám se, že provedené **praktické šetření je ve shodě** s teoretickou částí diplomové práce a výsledky sběru dat jednotlivých výzkumných otázek **poukázaly na možnou souvislost mezi rizikovým chováním dětí a způsobem, jak tyto děti tráví volný čas.** Vybraní respondenti jsou dětmi, jejichž chování bylo nebo je opakovaně rizikové a jejich **volný čas** je až na jednu výjimku (respondent Vojta) tráven **neorganizovaně**. Respondenti tráví volný čas hrami na počítači, v knihovně u internetu, povídáním s kamarády, či touláním s kamarády po ulicích. Z provedeného praktického šetření vyplývá, že u respondentů **převažují pasivní volnočasové aktivity.** Pouze u respondenta Vojty můžeme najít aktivní volnočasovou aktivitu, a to fotbal.

Hlavním cílem diplomové práce bylo zjistit, zda **existuje souvislost mezi způsobem trávení volného času dětí a jejich rizikovým chováním.** Ve zvolených metodách praktického šetření jsem se soustředila nejen na výčet rizikového chování a volnočasových aktivit, ale zajímaly mě **příčiny**, proč respondenti takto **tráví volný čas a proč se dopustili rizikového chování.** Jako příčiny svého rizikového chování respondenti uváděli: **nudu, hloupost, návaly vzteku, zlosti, nepracujícího přítele, nezvládání agresivity, hádky s matkou, konflikty se spolužáky, nebo také nedokázali příčinu pojmenovat...** Pokud se zaměříme na jednotlivé příčiny, můžeme říci, že **nuda** je jedním z aspektů, které jednoznačně mohou vést k rizikovému chování zvláště dětí. Pokud by respondent měl vhodně využitý volný čas a nenudil se, můžeme předpokládat, že by se rizikového chování (vykradení rodinného domku) nedopustil.

Další příčinou jsou **návaly vzteku, zlosti a nezvládnutí agresivity**. I s těmito faktory se dá dobře pracovat, a to třeba vhodnou volnočasovou aktivitou. Dospívající děti (zvláště) chlapci mají v důsledku podstatných hormonálních změn často přebytek energie a agresivity. Je proto vhodné je ukotvit opět v zájmových kroužcích či sportovních sdruženích, kde mohou energii a agresivitu kontrolovaně vybijet a využívat ke svému prospěchu (posilovny, box, hokej, fotbal a další sporty). Podmínkou však je, že jsou děti vedeny k organizovanému trávení volného času již od dětství. V období puberty a dospívání se již s obtížemi podaří dítě do zájmového kroužku zařadit. **Konflikty se spolužáky** mohou mít jistě mnoho příčin, opět se zde vracím k otázce aktivního využití volného času. Vhodný zájmový kroužek přináší dítěti nejen nové zkušenosti, znalosti, rozvíjení jeho talentu, ale také nové kamarády. Dítě se učí kooperaci, toleranci, ohleduplnosti ve svém volném čase. Způsob trávení volného času může mít vliv na chování dítěte ve škole i doma (další z příčin byly **hádky s matkou**).

Není-li dítě vedeno rodiči od útlého věku k aktivnímu trávení volného času, přivykne si velkému množství volného času, se kterým si nakládá dle libosti a s dospíváním již bude odmítat organizaci volného času.

Tento fakt se během mého praktického šetření potvrdil u všech respondentů. Pět ze šesti respondentů chtěli v mladším školním věku docházet do zájmových kroužků, buď tam chodili, ale jen krátce, nebo k nástupu do kroužků z různých příčin ani nedošlo. Nyní ve věku od 13 do 16 let se shodují v tom, že už žádný zájmový kroužek nechtějí. Výjimku tvoří respondent Vojta, který dochází na fotbal, ale i on připouští, že má dostatek volného času a jiný zájmový kroužek nevyhledává.

Na základě vyhodnocení mého praktického šetření mohu na hlavní cíl mé diplomové práce odpovědět, že způsob trávení volného času dětí ovlivňuje vznik jejich rizikového chování.

Závěr

Tématem mé diplomové práce bylo **Rizikové chování dětí v závislosti na způsobu trávení volného času**. Toto téma jsem si zvolila nejen pro jeho aktuálnost, zajímavost, ale zejména pro to, že úzce souvisí s mojí profesí kurátora pro děti a mládež.

Zpracování teoretické části mi umožnilo získat mnoho nových poznatků, teorií, informací i odborné literatury. Rizikové chování a jeho příčiny jsou mi z praxe dobře známy, tvorbou diplomové práce jsem si rozšířila své znalosti o další teoretické poznatky. Problematika volného času je v současnosti velmi aktuálním tématem. **Volnému času**, jeho funkcím, formám a smyslu se věnuje celá řada odborníků a upozorňují tak na nutnost věnovat se nejen povinností, ale i sobě samému, svým zálibám, odpočinku, relaxaci. Volný čas by měl přinášet každému z nás radost, pohodu, ale i úspěch, výkon, pocit sounáležitosti s druhými a spokojenost. Autoři se také často věnují otázce, jak správně vést děti ke zdravému životnímu stylu, a tím i ke vhodnému trávení volného času. Mnozí z nás si neuvědomujeme, co vše je pro naše děti důležité, často se obracíme na děti s různými poučkami, co by měly či neměly dělat a jakým způsobem. Je nutné, abychom se i my, dospělí, dokázali v tom každodenním shonu zastavit a říci si, teď se budu věnovat sám sobě. Tomu, co dělám rád, co mi přináší radost,....

Praktická část pro mě byla velmi přínosná. Příjemně mě překvapila ochota respondentů a jejich rodičů k rozhovoru na dané téma. Při **polostrukturovaných rozhovorech** jsem využívala diktafon. Práce s touto technickou pomůckou mi značně zjednodušila samotný průběh rozhovoru. Někteří respondenti se diktafonu zpočátku zalekli, ale během prvních dvou, tří otázek na něj zapomněli a hovořili přirozeně. **Případové studie** jsem zpracovávala bez větších problémů, protože jsem měla k dispozici Om spisy orgánu sociálně právní ochrany dětí a zejména proto, že s rodinami dlouhodobě pracuji a jejich rodinná, finanční, bytová situace je mi osobně známa.

Provedeným praktickým šetřením bylo zjištěno, že oslovení **respondenti nemají** až na jednu výjimku (respondent Vojta) **žádné zájmové aktivity**, kterým by se věnovali mimo školu. V průběhu šetření vyšla najevo skutečnost, že **zájmové aktivity nemají ani sourozenci a kamarádi respondentů**. Jedinou výjimkou byl opět respondent Vojta, neboť jeho bratr dochází také pravidelně na tréninky a zápasy fotbalového oddílu. Ale, co se týká

kamarádů Vojty, ti již kroužky také nemají. Během rozhovorů se objevily nové otázky, náměty, nad kterými by bylo vhodné se zamyslet. Jedním z nich je například skutečnost, proč nevolí Vojta své kamarády z okruhu sportovců, se kterými několik let hraje fotbal? Oslovení respondenti tráví svůj volný čas na ulici, jen tak s kamarády, hrou na počítači, v knihovně na internetu,....

Dále z praktického šetření vyplynulo, že žádný z respondentů nemá pouze jeden typ rizikového chování, obvykle se jedná o kombinaci několika typů. V rozhovorech se objevily tyto nežádoucí formy rizikového chování: **záškoláctví, agresivita, toulání, krádeže, nerespektování autorit dospělých, lhaní**. Někteří respondenti, dle mého původního předpokladu, uvádí pouze některé rizikové chování. Respondent Jirka například zcela vynechal své agresivní chování ve škole, Sandra a Kristýna zřejmě nepovažují předčasné zahájení pohlavního života za rizikové chování. Proto jsem i v grafickém znázornění sledovaných jevů využila informace zjištěné z polostrukturovaného rozhovoru i případové studie. Jako **příčina** rizikového chování jsou respondenty uváděny tyto faktory: **nedostatek peněz, přítel bez zaměstnání, hádky doma, nezvládnutí agresivity, odstrkování spolužáky, návaly zlosti a vzteku, nuda a hloupost**.

Dále lze z provedeného šetření říci, že rodiny všech respondentů mají finanční problémy. Tři respondenti ze šesti řekli přímo, že důvodem, proč nedochází do zájmových kroužků jsou finanční prostředky v rodině. Matka jedné respondentky podmiňovala zaplacení zájmového kroužku tím, že budou děti hodné. Rodina respondentky Diany se často stěhovala a zájmové kroužky tak byly Dianě z různých důvodů rodiči rozmluveny. Tři rodiny ze šesti pobírají dávky hmotné nouze. Dvě rodiny mají problémy s vysokými exekucemi.

Současná doba nabízí nepřehledné množství kulturních, sportovních, uměleckých aktivit. Je možné volit mezi zájmovými kroužky, spolky či sdruženími. I přes to moji respondenti až na jednu výjimku, neumí či nechtějí trávit čas jinak, než bezcílným touláním ulicemi či hrami na počítači. A tento způsob trávení času jim vyhovuje.

Výsledky praktické části mojí diplomové práce mi přinesly mnoho nových poznatků, které mohu uplatnit nejen jako studentka, ale především jako kurátor pro děti a mládež. Výsledky potvrdily tvrzení mnohých odborníků, kteří se rizikovým chováním dětí a jejich volným časem zabývají. Pro děti, jejich zdárný, přirozený a zdravý vývoj je nutné vyplnit volný čas vhodnými volnočasovými aktivitami. Pokud volný čas není vhodně využit, děti se nudí, neumí s časem vhodně nakládat, dostávají se do společnosti dětí, které volný čas

tráví stejným způsobem a může to být cesta ke vzniku rizikového chování v různých podobách.

Jsem si vědoma toho, že byl osloven jen omezený počet respondentů v jednom regionu. Dále se jedná o kvalitativní výzkum, který jde do hloubky případu jedince a snaží se hledat více než obecné závěry, příčiny určitých jevů. Poznatky získané z této diplomové práce tak nelze zobecňovat. Mohou však přispět rodičům i začínajícím odborníkům, kteří s dětmi pracují, aby více motivovali děti k volnočasovým aktivitám již v předškolním a mladším školním věku.

Výsledky diplomové práce budu prezentovat před svými kolegy - kurátory pro děti a mládež, neboť i jim by mohly být přínosem. Na základě mé časté spolupráce se školami seznámím i výchovné poradce a metodiky prevence sociálně patologických jevů se svými závěry. Dále bude tato diplomová práce k dispozici dalším studentům, protože bude uložena v archivu Univerzity Hradec Králové.

Seznam použitých zdrojů:

AMBRÓZOVÁ, Alena, LABÁTH, Vladimír, SMIK, Ján a ŠTÚROVÁ, Jana. Riziková mládež: *Možnosti potenciálních změn*. Praha: SLON, 2001, sv. 19. ISBN 80-858-5066-4.

BABIAKOVÁ, Simoneta. *Pedagogika volného času a školské kluby dětí*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta. Univerzita Mateja Bela, 2007. ISBN 978-80-8083-431-9.

BEDNÁŘOVÁ, Zdena a PELECH, Lubomír. *Sociální práce na ulice streetwork*. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-048-1.

Česko. Ústavní zákon č. 2 ze dne 16. prosince 1992 Listina základních práv a svobod. In: *Sbírka zákonů ČR*. 1992, částka 1, s. 17-24.

Česko. Zákon č. 561 z 10. listopadu 2004 o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů ČR*. částka 190, s. 10262-10324.

Česko. Vyhláška č. 74 z 9. února 2005 o zájmovém vzdělávání. In: *Sbírka zákonů ČR*. Částka 20, s. 509-512.

Česko. Zákon č. 379 z 19. srpna 2005 o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů. In: *Sbírka zákonů ČR*. 2005, částka 133, s. 7093-7101.

FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-802-4727-813.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Překlad Vladimír Jůva. Brno: Paido, 2000, Edice pedagogické literatury. ISBN 80-859-3179-6.

HANUŠ, Petr. *Informace k postupu orgánů sociálně-právní ochrany dětí v případech záškoláctví* č. 2014/11306-231. MPSV ČR. 2014.

HÁJEK, Bedřich; HOFBAUER, Břetislav a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-807-3674-731.

HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí. Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-888-0.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

HERZOG, Aleš. *Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež*. Éthum – Buletin pro sociální pomoc, prevenci a intervenci, 2003, roč. neuv., č. 39, s. 77-87.

HEŘMÁNKOVÁ, Radka. *Aktuální informace Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy z oblasti primární prevence rizikového chování*. [online]. MŠMT. [cit. 2015-02-15].

Dostupné z: https://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/.../hermankova_34421.ppt.

HOFBAUER, Břetislav. *Sdružování dětí a mládeže ve volném čase*. In PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. 3.vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8711-6.

HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-717-8927-5.

HOFBAUER, Břetislav. *Vývoj, současný stav a výhled pedagogiky volného času v České republice*. *Pedagogická orientace* 2005, č. 2, s. 88–105. ISSN 1211-4669.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

JÍRA, Otakar. *Děti, mládež a volný čas: Vybrané aspekty problému* [online]. Institut dětí a mládeže MŠMT ČR. [cit. 2014-12-26]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1157352599.pdf>.

KAPLÁNEK, Michal. Pedagogika volného času- projekt budoucnosti, nebo slepá ulička? *Pedagogika*. Univerzita Karlova Praha. 2010. LX, s. 12-20. ISSN 2336-2189.

KARÁSKOVÁ ULBERTOVÁ, Zuzana. Rodič, vychovatel a dítě na internetu. In *Děti a online rizika: sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2012, s. 53-68. ISBN 978-809-0492-028.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-807-3673-833.

KRAUS, Blahoslav a POLÁČKOVÁ, Věra a kol. *Člověk-prostředí-výchova: K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, Blahoslav a VACEK, Pavel. Současná středoškolská mládež a kouření, alkohol, drogy. In: *Mládež a sociální patologie: sborník příspěvků ze semináře sekce sociální patologie MČ SS : Bystřice pod Hostýnem 5.-7. dubna 2006*. Praha: Masarykova česká sociologická společnost, sekce sociální patologie, 2006, s. 124-133. ISBN 80-903541-3-0.

KRAUS, Blahoslav a HRONCOVÁ, Jolana. *Sociální patologie*. 2.vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN 978-807-4350-801.

KOLÁŘ, Michal: *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1.

Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013 [online]. MŠMT ČR.[cit. 2015-02-01]. Dostupné z:<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/koncepce-statni-politiky-pro-oblast-deti-a-mladeze-na-obdobi>

KOUKOLÍK, František a DRTILOVÁ, Jana. *Vzpouza deprivantů: Nestvůry, nástroje, obrana*. Nové, přepracované vyd. Praha: Galén, 2006. ISBN 978-80-7262-410-2.

MACEK, Petr. *Adolescence*. 2, upr. vyd. Praha: Portál, 2003, 141 s. ISBN 80-717-8747-7.

MARÍKOVÁ, Hana. *Zpráva o mládeži 2013. Základní informace o situaci mladých lidí v České republice*. [online]. MŠMT. [2015-01-15]. Dostupné z:
<http://www.msmt.cz/file/33231/>

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, Knihnice psychologické literatury. ISBN 80-042-5236-2.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996, 145 s. ISBN 80-7178-085-5.

MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X.

Mezinárodní klasifikace nemocí: *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotnických problémů ve znění 10. decenální revize*. Praha: Bomton agency s.r.o., 2008, 562 s.

MINAŘÍK, Jakub. *Definice závislosti*. [online]. NICM národní informační centrum pro mládež. [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.nicm.cz/definice-zavislosti>

Metodika Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pro poskytování dotací ze státního rozpočtu na realizaci aktivit v oblasti primární prevence rizikového chování v období 2013-2018. [online]. MŠMT ČR. [cit. 2014-09-12]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/Metodika_prevence.doc

Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních. [online]. MŠMT ČR.[cit. 2014-09-12]. Dostupné z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-pokyny>.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu.* Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

MIOVSKÝ, Michal a ZAPLETALOVÁ, Jana. *Primární prevence rizikového chování na rozcestí: specializace versus integrace.* Příspěvek přednesený na III. ročníku celostátní konference Primární prevence rizikového chování „specializace versus integrace“, 27. - 28. 11. 2006, Praha.

MIOVSKÝ, Michal, SKÁCELOVÁ, Lenka a ZAPLETALOVÁ, Jana. *Primární prevence rizikového chování ve školství.* Praha: TOGGA, 2010. ISBN 978- 80-87258-47-7.

NOVOTNÝ, Petr. *Epidemie delikvence.* Liberec : Dialog, 2006. ISBN 80-86761-45-2.

NOVOTNÝ, Jan Sebastian a OKRAJEK, Petr. Vliv vybraných charakteristik rodinného prostředí na rizikové chování 15 ti letých adolescentů. *Československá psychologie 2013* [online]. 2013, LVI, č. 3, s. 9-21 [cit. 2014-06-13]. Dostupné z: <http://e-psycholog.eu/clanek/150>

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času.* Vyd. 4. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-423-6.

PINCUS, Jonathan. *Masoví vrazi*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-584-6.

POKORNÝ, Vratislav, TELCOVÁ, Jana a TOMKO, Anton. *Prevence sociálně patologických jevů: manuál praxe*. Vyd. 3., rozš. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. ISBN 80-865-6804-0.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-802-4734-705.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ Jiří. *Pedagogický slovník*. 3. rozš. a aktual. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8579-2.

PTÁČEK, Radek. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-869-9181-4.

Rizikové chování versus sociálně patologické jevy. [online]. MŠMT ČR. [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.prevence-info.cz/p-prevence/rizikove-chovani-versus-socialne-patologicke-jevy>

SAK, Petr. *Proměny české mládeže*. Petrklíč, 2000. ISBN 978-80-7229-266-0

SLEPIČKOVÁ, Irena. *Sport a volný čas: vybrané kapitoly*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2005, Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-1039-6.

Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2013 - 2018. [online]. MŠMT ČR. [2014-12-27] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/28077>

STRAUSS, Anselm a Corbinová, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85824-60-X.

ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-802-4729-473.

TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí. Jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-503

VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana a kol. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0

Vandalismus. [online]. MŠMT ČR [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.prevence-info.cz/typy-rizikoveho-chovani/vandalismus>

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4.vyd., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008, 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4.

VESELÁ, Jana. *Sociologický výzkum a jeho metody*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2002. ISBN 80-7194-466-1

Volný čas a prevence u dětí a mládeže: A co má dítě dělat, když nemá co dělat? [online]. MŠMT ČR. [cit. 2014-12-26]. Dostupné z: www.msmt.cz/file/7327_1_1/download/

VOŇKOVÁ, Jiřina. *Vaše právo-první právní pomoc ženám, obětem domácího násilí*. 6. aktualizované vydání, 2010. Litomyšl: proFem o.p.s. ISBN 978-80-903626-9-7.

Výzkum rizikového chování českých dětí na internetu 2013. [online]. MŠMT ČR [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.prevence-info.cz/vyzkum/vyzkum-rizikoveho-chovani-ceskych-deti-na-internetu-2013>

Závislostní chování. [online]. MŠMT ČR [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://www.prevence-info.cz/typy-rizikoveho-chovani/zavislostni-chovani?page=74>

Seznam tematicky souvisejících zdrojů:

Česko. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. In: *Věstník MŠMT*. 2008, 24 246/2008-6.

Česko. Vyhláška č. 458 ze dne 10. listopadu 2005, kterou se upravují podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací činnosti ve střediscích výchovné péče. In: *Sbírka zákonů ČR*. 2005, částka 161, s. 8574-8580

Česko. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů ČR*. 1999, částka 111, s. 7662-7681

Česko. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002 o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In: *Sbírka zákonů ČR*. 2002, částka 48, s. 2978-2991.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2009. 372 s. ISBN 978-80-246-0139-7

KOLÁŘ, Michal: *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-014-3.

Koncepce podpory mládeže na období 2014 - 2020. [online]. MŠMT ČR. [cit. 2015-02-01]. Dostupné z: msmt.cz/mladez/koncepce-podpory-mladeze-na-obdobi-2014-2020

LANIADO, Nessia. *Děti a peníze*. 1.vyd.Praha:Portál, 2002. 118 s. ISBN 80 - 7178- 671-3.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém nebo po zlém*. 6.vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 80-7367-270-7.

PONĚŠICKÝ, Jan. *Agrese, násilí a psychologie moci v životě i v procesu psychoterapie*. 2.dopl. vyd. Praha: Triton, 2010. ISBN 978-80-7387-378-3.

PREKOPOVÁ, Jiřina a SCHWEIZEROVÁ, Christel. *Neklidné dítě*. 2.vyd. Praha:Portál, 2008. 160 s. ISBN 97-80-7367-351-2.

Prevence sociálního selhávání dětí z rizikového prostředí. *Učitel'ské noviny : Týdeník pro učitele a přátele školy*. 2008, 111, 19, s. 23. ISSN 0139-5718.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990, ISBN 80-703-8078-0.

SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: Uvedení do problematiky*. Praha:Grada Publishing, 2010, 288 s. ISBN 978-80-247-2907-7.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2. přepracované vyd., Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.

TRAPKOVÁ, Ludmila a CHVÁLA, Vladislav. *Rodinná terapie psychosomatických poruch: Rodina jako sociální děloha*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009, 232 s. ISBN 978-80-7367-561-5.